

არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

V საერთაშორისო კონფერენცია

**ტერმინოლოგია – მემკვიდრეობა
და თანამედროვეობა**

თბილისი
2026

თანაორგანიზატორები:

სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა
საქართველოს ვუკოლ ბერიძის სახელობის ტერმინოლოგიის ასოციაცია
საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ინსტიტუტი ტექინფორმი

მხარდამჭერები:

ევროპის ტერმინოლოგიური ასოციაცია – EAFT
ტერმინოლოგიის საერთაშორისო საინფორმაციო ცენტრი – INFOTERM

სამეცნიერო კომიტეტი:

გიორგი ალიბეგაშვილი – სახელმწიფო ენის დეპარტამენტი, საქართველო
ალბინა აუკსორიუტე – ლიეტუვეური ენის ინსტიტუტი, ლიეტუვა
უნა ბრანახი – დუბლინის საქალაქო უნივერსიტეტი, ირლანდია
ზურაბ გაიპარაშვილი – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა, საქართველო
ქრისტინა გალინსკი – ტერმინოლოგიის საერთაშორისო საინფორმაციო ცენტრი
(ინფოტერმის), ავსტრია
ხუან კარლოს ვასკესი – ადმინისტრაციის, ფინანსებისა და ტექნოლოგიების უნივერსიტეტი
(EAFIT), კოლუმბია
დარეჯან თვალთვაძე – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, საქართველო
ზაალ კიკვიძე – თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
საქართველო
მარი-კლოდ ლ'ომი – მონრეალის უნივერსიტეტი, კანადა
ნანა მაჭავარიანი – თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
საქართველო
ნელი მახვილაძე – საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ინსტიტუტი ტექინფორმი,
საქართველო
ჰენრიკ ნილსონი – ევროპის ტერმინოლოგიური საზოგადოება (EAFT), შვედეთი
სალომე ოშიაძე – თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
საქართველო

მავინა პანტაზარა – კაპოდისტრიასის სახელობის ათენის ეროვნული უნივერსიტეტი, საბერძნეთი

მანანა რუსიშვილი – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

სერგო ტეფნაძე – საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, საქართველო

ლია ქაროსანიძე – თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, (კომიტეტის თავმჯდომარე), საქართველო

ვაჟა შენგელია – თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, საქართველო

საორგანიზაციო კომიტეტი:

ნათელა მუზაშვილი, მარინე ოსაძე, ნინო დათეშიძე, ლინდა გიორგაძე, მანანა ერქომაიშვილი, თამარ ხატიაშვილი, ნიკა თიკანაშვილი, ნანა თოდუა, მარინე მახათაძე, მარინე მჭედლიშვილი, ლევან ვაშაკიძე, ვაჟა კელიხაშვილი, რუსუდან პაპიაშვილი, ინგა ფალიანი, ნათია ფუტყარაძე, ნინო ღლონტი, ხათუნა ჩუგოშვილი.

ს ა რ ზ ე ვ ი

ალბინა აუკსორიუტე , სტასის შალკაუსკისი – ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის შემქმნელი	10
ნატო ახალაია , ქართული საავიაციო ტერმინოლოგიის ფორმირების ენობრივი მოდელები „სახელმწიფო ენის სპეციალური კურსის“ სწავლების პროცესში.....	11
ზურაბ ბერია , ფიზიკის ტერმინოლოგია – პრობლემები და გამოწვევები.....	12
თეა ბურჭულაძე , კვლავ აზრების ენობრივად გამართვის პრობლემატიკისათვის	13
დიეგო ბურგოსი , მყარი ცნებები, ცვალებადი კონტექსტები: ტერმინთა კვანტური თეორიის (QTT) პრაქტიკული გამოყენება ტერმინოლოგიასა და ხელოვნურ ინტელექტში	14
ციცინო გაბესკირია , დარგობრივი ლექსიკონის შედგენის პრინციპები და თავისებურებანი	15
ლინდა გიორგაძე , მღვდლის შესამოსლის აღმნიშვნელი ტერმინების ისტორიისათვის ქართულში	16
გურამ გოგიშვილი , ხელოვნური ინტელექტის მიერ ქართული მათემატიკური ტერმინოლოგიის გამოყენების აქტუალური პრობლემების შესახებ.....	17
ირინა გოგონაია , წყლების სახელდება და კლასიფიკაცია დავით ბატონიშვილის „შემოკლებულ ფისიკაში“	18
მარიამ გოდუაძე , თანამედროვე ქართული სისხლისსამართლებრივი ტერმინოლოგიის ცვლილების ზოგიერთი ასპექტი.....	19
ქეთევან გოჩიტაშვილი , კახა გაბუნია, სიმულვილის ენასთან დაკავშირებული საბაზისო ტერმინების ქართული ეკვივალენტები და მათი განმარტებები	20
ნინო დათეშიძე , ნათელა მუზაშვილი, მარინე ოსაძე, ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა სინტაქსური სტრუქტურა	21
ქეთევან დათუკიშვილი , ორი ტერმინის შემოკლებულ ვარიანტათვის	22
ვაჟა დანელია , სპორტის სახელსახეობა (ტერმინოლოგია) პირველ ქართულ სასპორტო ჟურნალ „შევარდენში“.....	24
თამაზ დევიძე , მოდელისა და საშემსრულებლო წესის ტერმინები „ახალ იადგარში“	25
ლარისა დოლიკაშვილი , ტურიზმისა და მასპინძლობის პროფესიული ტერმინოლოგია თანამედროვე საგანმანათლებლო და პროფესიულ სივრცეში: ქართული კულტურული მემკვიდრეობისა და გლობალური გავლენების ანალიზი	26
ლალი ეზუგბაია , პარალელური ტერმინები, როგორც სამეცნიერო და იდეოლოგიური ცნებები	28
მანანა ერქომაიშვილი , ქართული ტერმინთბანკის მასალების რედაქტირების საკითხები.....	29
თამარ ვაშაკიძე , სიმულვილისა თუ ლანძღვის ამსახველ სიტყვათა მოკლე ლექსიკონი (აგების პრინციპებისათვის).....	31

ზურაბ ვახანია , რამდენიმე სახელოსნო ტერმინის ახალი ქართული შესატყვისები.....	31
ნინო ზედგინიძე , ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგია და ხელოვნური ინტელექტი	33
ლელა თელიაშვილი , სივრცის, იდენტობისა და მეხსიერების ამსახველი ცნებები ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაში: კოგნიტურ-ეპისტემოლოგიური ანალიზი	34
დავით იოზიძე , სემანტიკური ცვლილებები და გატერმინების პროცესები ქრისტოლოგიურ ტერმინოლოგიაში: <i>ἀκρᾶ</i> და <i>μέρις</i> -ის მაგალითზე.....	35
ეველინა კვიატკი , პოლონური საგანმანათლებლო ტერმინოლოგიის ეროვნული ტერმინოლოგიური ბაზის შექმნისათვის: საცდელი წამოწყება	36
ზაალ კიკვიძე , მიმართვა, როგორც ენობრივი მოვლენა: ტერმინები და ცნებები.....	37
მაკა ლაბარტყავა , სპორტის ტერმინთა ორთოგრაფიული ლექსიკონისათვის (აგების პრინციპი).....	38
ნინო ლაბარტყავა , FIDIC-ის მშენებლობის ხელშეკრულების პირობების ენობრივი და ტერმინოლოგიური მახასიათებლები.....	40
დიანა ლიპარტელიანი , ხელოვნური ინტელექტის ტერმინოლოგიური ეკოსისტემის ტრანსფორმაცია ქართულ ონლაინმედიაში (2018-2026): სტანდარტიზაცია, ვარიაციები და მედიაენა	41
ნანა ლოლაძე , ნეოლოგიზმები და პოლიტიკური სლენგი	42
ლია ლურსმანაშვილი , სამოსის სახეები და მათი აღმნიშვნელი ტერმინები შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“	43
ანდრო მაისურაძე , თემურ სამხარაძე , ვაჟა კელიხაშვილი , ტერმინები <i>საწვავი</i> და <i>სათბობი</i> ავიაციაში.....	44
ბიანკა მარტინი , „სწორი ტერმინების გამოსაყენებლად და გასაგებად ჩემი კვლევის ჩატარება თავად მომიწია“ – ენდომეტრიოზით დაავადებულ ფრანგულენოვან პაციენტთა ენაზე დაკვირვება	45
არჩილ მაღალაშვილი , პოლისემიის პრობლემა სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში და დარგობრივი ლექსიკონების როლი მის გადაჭრაში (დედამიწის შემსწავლელი მეცნიერებების მაგალითზე).....	47
თამარ მახაროზიძე , ტერმინოლოგიის დაგეგმვა და ტერმინოლოგიური პოლიტიკის განსაზღვრა ქართული ჟესტური ენის განვითარებისათვის	48
ლელა მეტრეველი , ქიმიური ტერმინოლოგია საშუალო საფეხურის ქიმიის სახელმძღვანელოებში	48
მარინე მჭედლიშვილი , ნეოლოგიზმთა დამკვიდრების გამოცდილება XX საუკუნეში და გავლენა ენობრივ სურათზე („უცხო სიტყვათა“ ლექსიკონების ანალიზი და შედეგები).....	50
ალექსანდრა ნაგორნაია , დინა შჩეგლოვა , სამეცნიერო დასახელებების მიღმა: ვეშაპისნაირთა ტაქსონომიური და საყოველთაო სახელწოდებების ჩამოყალიბება	51

ტანია მალტარ ოკუნი, მარკო ჩალეტა, ლიდია ცვიკიჩი, რამდენი ტერმინოლოგიაა ზედმეტი? – დაწყებითი განათლების ხორვატიულ სახელმძღვანელოების საბუნებისმეტყველო ტერმინოლოგიის კორპუსული ანალიზი.....	54
სალომე ომიამე, შეგბობა/გამოგბობა – არქაული კულინარიული ზმნის გატერმინების შესახებ	56
მარიამ ორკოდაშვილი, იურიდიული ტერმინებისა და იურიდიული კორპუსის ანალიზი	57
რუსუდან პაპიაშვილი, ხელოვნური ინტელექტის ტერმინოლოგიის ქართულად დამკვიდრებისათვის: Deep Learning, Deepfake.....	58
აუშრა რიმკუტე-განუსაუსკიენე, ლინა რუტკიენე, ასტა მიცკევიჩიენე, ტერმინოლოგია უმაღლესი განათლების ლიტერატურულ-ინფორმაციულ სახელმძღვანელოებში: სახელმძღვანელოთა ავტორების გამოკითხვის შედეგები	59
მანანა რუსიეშვილი, მარინე მახათაძე, ხმაბადვითი ლექსიკის ლექსიკოგრაფიულად დამუშავების საკითხი თარგმნით ლექსიკოგრაფიაში (ქართულ-ინგლისური თემატური ლექსიკონის მაგალითზე)	60
რუსუდან სალინაძე, ესთეტიკური კატეგორიების ენობრივი გამოხატვა ქართულში: ტერმინები <i>სამკაული</i> და <i>სამშენისი</i>	61
მედეა სალიანი, ნატო შავრეშიანი, სვანური სამედიცინო ლექსიკის გენეზისი: ისტორიულ-ეტიმოლოგიური შრეები	62
ლიანა სუთიძე, ტერმინოლოგიური ხარვეზები საგანმანათლებლო სისტემაში	63
თამარ სუხიშვილი, უცხოენოვანი ტერმინები და კალკები ქართულ სარეკლამო ტექსტებში	64
სერგო ტეფნაძე, ნიკა თიკანაშვილი, რობერტ ხაჩიძე, აბრევიატურის პრობლემები ქართულ საავიაციო ტერმინოლოგიაში.....	65
ნანა ტონია, ანტიკური ტერმინი, როგორც კულტურული მემკვიდრეობის მატარებელი (ტერმინ Ἀπειρή - ს სემანტიკური განვითარება და თარგმნის შესაძლებლობანი)	66
ინგა ფალიანი, თამარ ხატიაშვილი, ქართული სამხედრო ტერმინოლოგიის განვითარების კვლევის ახალი რესურსი: 2001 წლის სამხედრო ტერმინთა ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი.....	67
ნინო ფხაკაძე, ხელოვნური ინტელექტის ტერმინოლოგია ქართულში: ხელოვნური ინტელექტის სამი მოდელის შედარებითი ანალიზი	68
ლია ქაროსანიძე, იძულებითი სინონიმია და ქართული ტერმინთაზნის სარედაქციო პოლიტიკა	69
ნინო ქემერტელიძე, მერი გიორგაძე, ინგლისურ-ქართულ ტერმინთა შესატყვისობის დადგენა (ქართული ტერმინის შერჩევის პრინციპები).....	71
ციცინო ქირია, მასალები ქართული სამედიცინო ტერმინოლოგიის ისტორიისათვის	72
მედეა ღლონტი, „ფსალმუნებით“ გაცხადებულ საღვთისმეტყველო ცნება-ტერმინთა ფუნქციის კვალიფიკაციისათვის: ძვ. ქართ. <i>სახელი</i>	73

შორენა შავრეშიანი , ყოფილი ტერმინოლოგია ფოლკლორულ მასალაში (ლექსიკური, ეთნოკულტურული და სიმბოლური ფუნქციები).....	74
ლელა შათირიშვილი , რიტუალური პროცესების აღმნიშვნელი შესატყვისები ძველ ქართულ წყაროებში.....	75
ნარი ჩხაბერიძე , სახიერი – ხსოვნა – ხსნა (ლინგვისტურ-საღვთისმეტყველო ანალიზი)	76
მამუკა ცუხიშვილი (მონაზონი იოანე) , ბერთა და მონოზონთა საცხოვრებლები (კელია, სენაკი, კინოვია...).....	77
თამაზ ხმელიძე, ზურაბ გვიშიანი , ქართული ტერმინთბანკის პოპულარიზაცია საგანმანათლებლო სივრცეში	78
ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი, დავით ჭელიძე , ქართული ბოტანიკური ნომენკლატურის შექმნა: ალექსანდრე მაყაშვილის ლექსიკოგრაფიული მეთოდის რეკონსტრუქცია	79
ცირა ჯანჯღავა , ბოსტნეულის აღმნიშვნელი ლექსიკა მეგრულში	80
ნინო ჯორბენაძე, ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი , ფიტონიმთა ნორმატიულ და დიალექტურ ფორმათა ასახვის საკითხისათვის ქართულ ლექსიკოგრაფიაში	81

კონფერენციის
მასალები

ალბინა აუკსორიუტე

ლიეტუვური ენის ინსტიტუტი, ლიეტუვა

albina.auksoriute@lki.lt

სტასის შალკაუსკისი – ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის შემქმნელი

სტასის შალკაუსკისი (1886-1941) იყო დამოუკიდებელი ლიეტუვის გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე, ფილოსოფოსი და პედაგოგი, რომლის დაბადებიდან 140 წლის იუბილესაც წელს აღვნიშნავთ. შალკაუსკისმა მიზნად დაისახა შეექმნა ნაშრომთა ერთიანი კორპუსი, რომლის გამოცემაც 20 ტომად იგეგმებოდა. აქტიური აკადემიური საქმიანობის, ფართო საზოგადოებრივი მოღვაწეობისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო ფილოსოფოსმა ყველა ჩანაფიქრის სრულად განხორციელება ვერ შეძლო, თუმცა მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა ნამდვილად მნიშვნელოვანი და მრავალფეროვანია. 1990-2012 წლებში გამოიცა შალკაუსკისის ნაშრომთა ცხრა ტომი, რომლებშიც წარმოდგენილია მისი ლიტერატურული მემკვიდრეობა.

შალკაუსკისის ნაშრომები შეიძლება ორ ძირითად მიმართულებად დაიყოს: ფილოსოფიად და პედაგოგიკად. თუმცა იგი მხოლოდ ამ სფეროებით არ შემოიფარგლებოდა – წერდა თავისი დროის ერისა და საზოგადოებისათვის აქტუალურ სხვა საკითხებზეც, აანალიზებდა მათი განვითარების სხვადასხვა საკითხს და განიხილავდა ენასა და ტერმინოლოგიასთან დაკავშირებულ საკითხებს. დღეს შალკაუსკისი ფილოსოფოსთა მიერ ლიეტუვური კულტურის ფილოსოფიის ფუძემდებლად მიიჩნევა. მის შეხედულებებზე გავლენა მოახდინა რუსი ფილოსოფოსის, ვლადიმირ სოლოვიოვის, იდეებმა, ასევე კათოლიკურმა ნეოთომისტურმა ფილოსოფიამ.

შალკაუსკისის ტერმინოლოგიური მემკვიდრეობა სამ ნაწილად იყოფა:

1. კვლევები ტერმინოლოგიის თეორიის შესახებ (1925, 1927, 1934);
2. ფილოსოფიური ტერმინების ლექსიკონი „ზოგადი ფილოსოფიური ტერმინოლოგია“ (*Bendroji filosofijos terminija*);
3. პედაგოგიკის ზოგადი ტერმინოლოგიის დაუსრულებელი ლექსიკონის ხელნაწერი „პედაგოგიკის ზოგადი ტერმინოლოგია“ (*Bendroji pedagogikos terminija*).

წინამდებარე მოხსენებაში განხილული და გაანალიზებულია შალკაუსკისის მიერ შედგენილი ფილოსოფიური ტერმინების ლექსიკონი – „ზოგადი ფილოსოფიური ტერმინოლოგია“ (*Bendroji filosofijos terminija*), რომელიც 1937 წელს გამოიცა. ლექსიკონი სამი ნაწილისგან შედგება, რომლებშიც მოცემულია:

1. დაახლოებით, 1 600 ლიეტუვური ფილოსოფიური ტერმინი და ფრანგული, გერმანული და რუსული შესატყვისები;
2. ცალკეული ლიეტუვური ტერმინების განმარტებები და მაგალითები;
3. გერმანულ-ლიეტუვური ტერმინების სიტყვანი.

ლექსიკონს განიხილავდნენ, ავსებდნენ და საბოლოოდ ამტკიცებდნენ ლიეტუვური ენის საზოგადოების ტერმინოლოგიის სექციის მიერ მოწყობილი 35 შეხვედრის განმავლობაში ენათმეცნიერ პრანას სკარდჟიუსის ხელმძღვანელობით.

ლექსიკონში ყველა ლიეტუვური ტერმინი მახვილდასმულია; მასში წარმოდგენილია არა მხოლოდ არსებითი სახელები, არამედ ზედსართავი სახელები და ზმნებიც. ლექსიკონში

შეტანილია მხოლოდ ლიეტუვური ტერმინები; ლექსიკონის ლიეტუვურ ნაწილში საერთაშორისო ტერმინები არ გვხვდება, თუმცა საერთაშორისო სიტყვები გამოყენებულია ტერმინთა განმარტებებსა და მათი გამოყენების მაგალითებში. თავად ავტორიც აღნიშნავდა, რომ საერთაშორისო ტერმინების გამოყენების სრულად თავიდან აცილება შეუძლებელია.

ლექსიკონის მეორე ნაწილში შალკაუსკისი განმარტავდა ტერმინებს და მოჰყავდა მათი გამოყენების მაგალითები. იგი ტერმინებს აჯგუფებდა ურთიერთდაკავშირებული მნიშვნელობის მქონე კატეგორიებად, რომლებსაც თავად „სემანტიკურ ოჯახებს“ უწოდებდა. ლექსიკონში სულ 302 ასეთი ჯგუფია.

წინამდებარე მოხსენებაში განხილულია ლექსიკონის ლიეტუვური ფილოსოფიური ტერმინები.

ნატო ახალაია

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

nato.akhalaia@tsu.ge

ქართული საავიაციო ტერმინოლოგიის ფორმირების ენობრივი მოდელები „სახელმწიფო ენის სპეციალური კურსის“ სწავლების პროცესში

„სახელმწიფო ენის სპეციალური კურსის“ სწავლებისას საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დარგობრივი ტერმინოლოგიის ფორმირების, სტანდარტიზაციისა და პრაქტიკაში გამოყენების საკითხები. ავიაცია იმ სფეროთა რიცხვს მიეკუთვნება, სადაც ენობრივი კომუნიკაცია მკაცრად რეგულირდება, რადგან ტერმინოლოგიური სიზუსტე უშუალოდაა დაკავშირებული ადამიანის სიცოცხლის დაცვასთან. ამ მიმართულებით საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ტერმინოლოგიურ განყოფილებასთან თანამშრომლობით მონაწილეობს ქართული საავიაციო ტექნიკური ტერმინოლოგიის შექმნისა და განვითარების პროცესში.

მოხსენების მიზანია ქართული საავიაციო ტერმინოლოგიის ფორმირების ძირითადი ენობრივი მოდელების გამოვლენა და მათი სტრუქტურულ-სემანტიკური თავისებურებების განსაზღვრა. კვლევის მასალას წარმოადგენს ქართული საავიაციო ტექნიკური ლექსიკა და საჰაერო-სახმელეთო კომუნიკაციის ფრაზეოლოგია. ლინგვისტური ანალიზის პროცესში ყურადღება გამახვილებულია როგორც საერთაშორისო ტერმინების ქართულ ენაში ადაპტაციის, ისე ქართული ენის შიდა ლექსიკურ-სიტყვათწარმოებითი რესურსების გამოყენების საკითხებზე.

ანალიზმა გამოავლინა ქართული საავიაციო ტერმინოლოგიის ფორმირების რამდენიმე ძირითადი მოდელი: საერთაშორისო ტერმინების პირდაპირი გადმოტანა და მათი ქართულ ლექსიკურ-სიტყვათწარმოებით სისტემაში მოქცევა (Autopilot -> ავტოპილოტ-ი; Aviation -> საავიაციო-ო); ქართულ ლექსიკურ ბაზაზე ტერმინთა შექმნა (ფრენა, ფრთა, ჩახხდომა); კომპოზიტური წარმოება (თვითმფრინავი, ავიაკონსტრუქტორი, ბორტგამცილებელი); აგრეთვე ფრაზეოლოგიური კალკირება (Black box – შავი ყუთი, Air traffic control – საჰაერო მოძრაობის მართვა).

ასევე გამოიკვეთა ანალიტიკური შესიტყვებების პროდუქტიულობაც ისეთ ენობრივ მოდელებში, როგორებიცაა: „ზედსართავი + არსებითი სახელი“ (Runway strip - **ასაფრენი ზოლი**), „არსებითი სახელი ნათესაობით ბრუნვაში + არსებითი სახელი“ (*Aircraft commander* - **ხომალდის მეთაური**). ხშირად გამოიყენება მრავალკომპონენტიანი შესიტყვებები (*Flight information service* - ფრენის საინფორმაციო მომსახურება) და სხვ. მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე ავიაციაში საერთაშორისო პროფესიული კომუნიკაციის ძირითად ენას ინგლისური წარმოადგენს, ქართულ საავიაციო მეტყველებაში ასევე გვხვდება რუსული ტერმინოლოგიური ერთეულები და რუსული ენის გავლენით ფორმირებული ქართული შესატყვისები. აღნიშნული ვითარება ცხადყოფს ქართული ენის შიდა რესურსებზე დაფუძნებული ტერმინების შექმნის აუცილებლობას.

ამ პროცესში მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს თსუ არნ. ჩიქოვას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ელექტრონული ტერმინოლოგიური რესურსი – *ტერმინთბანკი* (<https://termbank.ice.tsu.ge>), რომელიც ხელს უწყობს სხვადასხვა დარგის ტერმინთა სისტემატიზაციას, სტანდარტიზაციასა და სასწავლო პროცესში მათ ეფექტურ გამოყენებას. ქართულენოვანი, სისტემურად ორგანიზებული საავიაციო ტერმინოლოგიის შექმნა დიდად დაეხმარება ეროვნული საავიაციო კადრების სათანადო მომზადებას, პროფესიული კომუნიკაციის სიზუსტის უზრუნველყოფასა და ქართული სამეცნიერო-ტექნიკური ენის განვითარებას.

ზურაბ ბერია

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, თბილისი

zurabberia@gmail.com

ფიზიკის ტერმინოლოგია – პრობლემები და გამოწვევები

საბუნებისმეტყველო მეცნიერების – ფიზიკის – სწავლებისა და ამ დარგის სამეცნიერო ენის განვითარებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ტერმინოლოგიის სიზუსტეს, ერთმნიშვნელოვნებასა და თანმიმდევრულ გამოყენებას. ფიზიკური ცნების აღმნიშვნელი ტერმინი არა მხოლოდ ენობრივი ერთეულია, არამედ შესაბამისი მეცნიერული შინაარსის მატარებელიცაა. შესაბამისად, ტერმინოლოგიურმა უზუსტობამ ან ერთი და იმავე ცნების სხვადასხვა სახელწოდებით წარმოდგენამ, შესაძლოა, ფიზიკური შინაარსის აღქმა და სწორი გაგება გაართულოს.

წინამდებარე მოხსენება მიზნად ისახავს ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში ფიზიკის ტერმინოლოგიის გამოყენებისას გამოვლენილი პრობლემური შემთხვევების წარმოჩენასა და ანალიზის მცდელობას. კვლევა ეფუძნება ფიზიკის სახელმძღვანელოებსა და ვიდეორესურსებში გამოყენებული ტერმინების შედარებით-ტერმინოლოგიურ და შინაარსობრივ ანალიზს. ასევე გაანალიზებულია ცალკეული ინგლისურენოვანი ტერმინების ქართული შესატყვისები და თარგმნის შემთხვევები. საკვლევი ერთეულები შეფასებულია მათი ფიზიკური შინაარსის, სემანტიკური შესაბამისობისა და გამოყენების კონტექსტის გათვალისწინებით.

ანალიზის ფარგლებში გამოიკვეთა არაერთგვაროვანი ტერმინოლოგიური პრაქტიკის მაგალითები: წონა და სიმძიმის ძალა, მსოფლიო მიზიდულობა და გრავიტაცია, მატერიალური წერტილი და ნივთიერი წერტილი, პოტენციური ენერგია და პოტენციალური ენერგია, აგრეთვე ელექტრული ველის დაძაბულობის სხვადასხვა ინტერპრეტაცია. განსაკუთრებულ ყურადღებას საჭიროებს ინგლისური ტერმინების – Electric field strength, Magnetic flux density, Impulse და Momentum – ქართულად გადმოტანის საკითხი, სადაც თარგმნის განსხვავებული ვარიანტები ტერმინოლოგიური შესაბამისობის პრობლემას ქმნის. ასევე საყურადღებოა მოძრაობის მახასიათებელი Speed და Velocity ტერმინების ქართულად თარგმნისა და გამოყენების საკითხი.

აქვე უნდა აღინიშნოს ზოგიერთი ავტორის ან მთარგმნელის ზედმეტი „სითამამე“ ახალი ტერმინების შემოტანისას ან ძველი ტერმინების ახლებურად წარმოდგენისას, რომლის მაგალითებიც მოხსენებაშია წარმოდგენილი.

გამოვლენილი შემთხვევები მიუთითებს ფიზიკის ქართულენოვან საგანმანათლებლო რესურსებში ტერმინოლოგიური ერთიანობისა და შეთანხმებული გამოყენების აუცილებლობაზე. აღნიშნული საკითხის სისტემური შესწავლა და მეცნიერულად დასაბუთებული ტერმინოლოგიური სტანდარტების ჩამოყალიბება ხელს შეუწყობს ფიზიკური ცნებების ზუსტ გადმოცემას, სწავლების ხარისხის გაუმჯობესებასა და თანამედროვე სამეცნიერო ცოდნის ქართულ ენაზე ეფექტიან მიწოდებას.

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ ფიზიკის ტერმინოლოგიის არსებული მრავალვარიანტულობა მხოლოდ ენობრივი პრობლემა არ არის და იგი უშუალოდ უკავშირდება ფიზიკური ცნებების სწორ გააზრებასა და საგანმანათლებლო პროცესის ეფექტიანობას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტერმინების შერჩევისა და დამკვიდრებისას მათი საერთაშორისო სამეცნიერო მნიშვნელობის, ქართული ენის ტერმინოლოგიური შესაძლებლობებისა და სასწავლო შინაარსის შეთანხმებული ერთობლივი გათვალისწინება. შესაბამისად, მიზანშეწონილია ფიზიკის დარგის სპეციალისტების, განათლების მკვლევრებისა და ენათმეცნიერების თანამშრომლობით ტერმინოლოგიური საკითხების სისტემატური კვლევა და რეკომენდებული შესატყვისების ერთიანი ბაზისა და გამოყენების პრინციპების შემუშავება. ასეთ მიდგომას გვთავაზობს თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მიერ შექმნილი ქართული ტერმინობანკი termbank.ice.tsu.ge. შეთანხმებული მუშაობა ხელს შეუწყობს ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში ფიზიკის ტერმინოლოგიის სტანდარტიზაციას და თანამედროვე ფიზიკის ქართულ ენაზე უფრო ზუსტ და თანმიმდევრულ წარმოდგენას.

თეა ბურჭულაძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
burchuladzeta@gmail.com

კვლავ აბრების ენობრივად გამართვის პრობლემატიკისათვის

XXI საუკუნეში განსაკუთრებით გაფართოვდა რეკლამა, მისი გავრცელებისა და გამოყენების არეალი. მან მოიცვა როგორც ტელე- და რადიომაუწყებლობა, გარე რეკლამა, ასევე ინტერნეტსივრცე. ცხადია, ამ საკითხთან მჭიდროდაა დაკავშირებული აბრებისა თუ რეკლამის

V საერთაშორისო კონფერენცია

ტერმინოლოგია – მემკვიდრეობა და თანამედროვეობა

ენობრივი საკითხი. მნიშვნელოვანია, ენის რა გამომსახველობით საშუალებებს მიმართავენ მათი შექმნისას, როგორ ენობრივ ფორმებსა თუ მხატვრულ საშუალებებს იყენებენ მიზნის მისაღწევად – ერთი სიტყვით, როგორ ფუნქციონირებს ენა ამ სფეროში.

საქართველოში აზრებისა და საჯარო ინფორმაციის წარწერების ენა რეგულირდება საქართველოს ორგანული კანონებით – „სახელმწიფო ენის შესახებ“ და „რეკლამის შესახებ“, რომლებიც მჭიდროდ უკავშირდებიან ერთმანეთს. სახელმწიფო ენის დაცვა საკანონმდებლო დონეზეა დარეგულირებული, თუმცა ის არცთუ იშვიათად უხეშად ირღვევა. საქმე ეხება როგორც ორთოგრაფიულ-მორფოლოგიური სახის დარღვევებს, ისე სახელწოდებების სათანადოდ გადმოტანის საკითხებს და, ზოგადად, ენობრივ პოლიტიკას. ამ თვალსაზრისით გამოიყოფა რამდენიმე პრობლემა:

1. უცხოენოვანი სახელწოდებების სათანადოდ გაფორმების საკითხი;
2. სასაქონლო ნიშნის ქართულ ენაზე გადმოტანის საკითხი;
3. რეკლამის ენობრივად გამართვა;
4. აზრებისა თუ, ზოგადად, წარწერების მხოლოდ უცხო ენაზე გაფორმების საკითხი;
5. რამდენად სრულდება კანონი რეკლამის შესახებ.

მოხსენებაში გავანალიზებთ და წარმოვაჩენთ არსებულ პრობლემებს. იკვეთება, რომ მიუხედავად კანონისა, აზრებისა თუ წარწერების ენობრივი ნორმების დარღვევისას აღსრულების მექანიზმები და მონიტორინგი სუსტია.

დიეგო ბურგოსი

უიკ ფორესტის უნივერსიტეტი, აშშ
burgosda@wfu.edu

მყარი ცნებები, ცვალებადი კონტექსტები: ტერმინთა კვანტური თეორიის (QTT) პრაქტიკული გამოყენება ტერმინოლოგიასა და ხელოვნურ ინტელექტში

დარგობრივი ტერმინები აღქმისა და გამოხატვის პროცესში, გარკვეულწილად, იცვლება, თუმცა თავის ძირითად არსს მაინც ინარჩუნებს; ეს მოვლენა აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს ტერმინოლოგიამ. გამოთვლითი სისტემები, როგორც წესი, ტერმინებს გამოსახავენ ან მყარი ლექსიკური ერთეულების სახით, ან კონტექსტზე დამოკიდებული მნიშვნელობებით; ეს განსხვავება კი ხშირად ბუნდოვანებისა და ცნებითი აცდენების საფუძველია. წინამდებარე მოხსენება განიხილავს, თუ როგორ გვთავაზობს ტერმინთა კვანტური თეორია (QTT) ცნების სტაბილურობისა და კონტექსტური ცვლილებების თანაარსებობის მოდელს.

თეორიის ადრეულ დებულებებზე დაყრდნობით, მოხსენება *კვანტერმს* წარმოადგენს ისეთ სტრუქტურად, რომელშიც ცნების შინაარსი უცვლელია, ტერმინის გამოყენება კი – კონტექსტზე დამოკიდებული. ამ მოდელს ვაგებთ ცნების მრავალწახნაგოვნების, ურთიერთდამოკიდებულებისა და გამოხატვის პრინციპების გამოყენებით. ცნების მრავალწახნაგოვნებაში აქ იგულისხმება არა მრავალმნიშვნელოვნება ან ბუნდოვანება სხვადასხვა ცნებას შორის, არამედ

ერთი ცნების შინაგანი ცვალებადობა, რომელიც მის არსს არ არღვევს. ურთიერთდამოკიდებულება ასახავს ტერმინის შინაარსის კავშირს ცოდნის სტრუქტურის სხვა ტერმინებსა თუ ელემენტებთან, ხოლო გამოხატვა გვიჩვენებს, თუ როგორ იღებს იგი კონკრეტულ კონტექსტში შესაფერის სახეს.

მოხსენებაში განვიხილავთ ორ პრაქტიკულ მაგალითს, რომელთა მეშვეობითაც ეს პრინციპები გამოთვლითი მეთოდებით გამოვიკვლიეთ, კერძოდ: ერთი მხრივ, გაბნეული კლინიკური ჩანაწერებიდან უძილობის სიმპტომატიკის გამოვლენას, ხოლო მეორე მხრივ – ტერმინთათვის კონტექსტის შესაბამისი განმარტებების ჩამოყალიბებას. ცდების შედეგების შეფასების ნაცვლად, ანალიზი იმ ენობრივ-სტრუქტურულ პრობლემებზე გაამახვილებს ყურადღებას, რომლებიც ამ ექსპერიმენტებმა გამოკვეთა. პირველი ამოცანა იკვლევს, შესაძლებელია თუ არა გაბნეული მონაცემების მოდელირება ტერმინთა ურთიერთდამოკიდებულებული სტრუქტურის სახით, ხოლო მეორე აანალიზებს, თუ როგორ შეიძლება შეიქმნას კონტექსტური განმარტება ცნების უცვლელი არსის კონკრეტულ გამოხატვად.

ეს გამოყენებითი ამოცანები თავისთავად არ ნიშნავს QTT-ის, როგორც მთლიანი სისტემის, საბოლოო დადასტურებას. თუმცა აშკარად აჩვენებს, რომ მის თეორიულ პრინციპებზე დაყრდნობით შესაძლებელია სამუშაო ჰიპოთეზების ჩამოყალიბება და შემოწმებადი გამოთვლითი გადაწყვეტილებების მიღება. ამდენად, მოხსენება QTT-ს წარმოადგენს, როგორც მზარდ კვლევით პროგრამას, რომელიც ერთმანეთთან აკავშირებს ტერმინოლოგიის თეორიას, ცოდნის ასახვასა და ხელოვნურ გონებას.

დასასრულს განხილულია ამ თეორიის მნიშვნელობა კონტექსტზე მორგებული ტერმინთა ნაკვების, ტერმინოლოგიური ცოდნის სტრუქტურების, განმარტებათა შექმნისა და ტერმინოლოგიური თეორიების ემპირიული შეფასებისათვის.

ციცინო გაბესკირია

თსუ ილია ვეკუას სახელობის გამოყენებითი მათემატიკის ინსტიტუტი, თბილისი
ciciana@hotmail.com

დარგობრივი ლექსიკონის შედგენის პრინციპები და თავისებურებანი

ნაშრომში წარმოდგენილია დარგობრივი ლექსიკონების შედგენის სპეციფიკა და დასაბუთებულია, რომ ლექსიკოგრაფიული საქმიანობა არ წარმოადგენს მექანიკურ პროცესს. ჩვენ მიერ შემუშავებული მათემატიკური ლექსიკონების – *ინგლისურ-ქართული (1983)*, *მრავალენოვანი (1999)*, თანაავტორები: გ. დათაშვილი, გ. ჯაიანი) და *ქართულ-ინგლისური (2018)* – პრაქტიკულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით, გაანალიზებულია სპეციალური ლექსიკონების შექმნის ძირითადი პრინციპები და თავისებურებანი.

ნაშრომში ხაზგასმულია, რომ მაღალი აკადემიური დონის ლექსიკონის შესაქმნელად ენობრივ კომპეტენციასთან ერთად აუცილებელია შესაბამისი დარგობრივი ცოდნა. მათემატიკის მრავალფეროვანი ქვედარგობრივი სპეციფიკიდან გამომდინარე, განხილულია დარგის სპეციალისტებთან მჭიდრო თანამშრომლობისა და ავტორის მრავალწლიანი მთარგმნელობითი

პრაქტიკის მნიშვნელობა. გარდა ამისა, ნაჩვენებია ლექსიკოლოგებთან კონსულტაციების აუცილებლობა, რაც არსებითად უწყობს ხელს არა მხოლოდ ლექსიკონის ხარისხს, არამედ ზოგადად ტერმინთა ნორმალიზაციის პროცესს.

ლინდა გიორგაძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
Giorgadzelinda1@gmail.com

მღვდლის შესამოსლის აღმნიშვნელი ტერმინების ისტორიისათვის ქართულში

ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის მრავალსაუკუნოვანი ისტორია მჭიდროდ უკავშირდება საკუთარი საეკლესიო კულტურისა და ტერმინოლოგიური სისტემის ჩამოყალიბებას. ამ კულტურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია სასულიერო პირთა, კერძოდ, მღვდლის შესამოსლის ისტორია და მისი აღმნიშვნელი ტერმინები. ქართულ სასულიერო შესამოსელთან დაკავშირებით სხვადასხვა დროს სხვადასხვა მოსაზრებაა გამოთქმული და არაერთი საკითხია შესწავლილი, თუმცა მისი ისტორიული ფორმების, შემადგენელი ნაწილებისა და დროთა განმავლობაში მომხდარი ცვლილებების ერთიანი სურათი ჯერ კიდევ საჭიროებს შემდგომ კვლევას. თანამედროვე ქართულ საეკლესიო პრაქტიკაში მღვდლის შესამოსლის ფორმები ძირითადად რუსულ საეკლესიო ტრადიციასთან არის დაკავშირებული, ამასთანავე გვხვდება ბერძნული ტიპის შესამოსელიც. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია არსებული სამეცნიერო კვლევებისა და ისტორიული წყაროების საფუძველზე ქართული სამღვდლო შესამოსლის ტრადიციის აღდგენა და მისი განვითარების ძირითადი ეტაპების გამოკვეთა.

მოხსენების მიზანია სხვადასხვა მეცნიერთა მიერ შესწავლილი საკითხების ურთიერთშეჯერების საფუძველზე ქართული სამღვდლო შესამოსლის ისტორიული ტრადიციის კვლევა, მისი შემადგენელი ნაწილებისა და აღმნიშვნელი ტერმინების მიმოხილვა. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმობა შესამოსლის ფორმებსა და დეტალებს, მათ ისტორიულ ცვლილებებს და იმ საკითხების გამოკვეთას, რომლებიც ქართული სამღვდლო შესამოსლის ჩამოყალიბებასა და განვითარებას უკავშირდება.

მოხსენება აღწერით-მიმოხილვით ხასიათს ატარებს და წარმოადგენს ამ საკითხზე მიმდინარე სადისერტაციო კვლევის ერთ-ერთ ეტაპს. დისერტაციის ფარგლებში ვსწავლობთ ქართული სამღვდლო შესამოსლის ისტორიისა და მისი შემადგენელი ნაწილების შესახებ არსებულ სამეცნიერო ნაშრომებს, ისტორიულ და ლექსიკოგრაფიულ წყაროებს, ასევე შესამოსლის აღმნიშვნელ ტერმინებს. კვლევის მიზანია არსებული მასალის საფუძველზე ქართული სამღვდლო შესამოსლის ისტორიული სახის აღდგენა, მისი შემადგენლობისა და ფორმების ცვლილებების გამოვლენა და ამ ცვლილებების შესაბამისი ტერმინოლოგიური ასახვის შესწავლა.

ქართული ეკლესიის ხანგრძლივი ისტორიისა და მდიდარი საეკლესიო მწერლობის გათვალისწინებით, ქართული სამღვდლო შესამოსლის ისტორიისა და მისი აღმნიშვნელი ტერმინების შესწავლა მნიშვნელოვანია საეკლესიო კულტურისა და ტერმინოლოგიური

მემკვიდრეობის კვლევისათვის. არსებული ისტორიული და ლექსიკოგრაფიული წყაროების ანალიზი ხელს შეუწყობს შესამოსლის ტრადიციული ფორმებისა და შემადგენლობის შესახებ არსებული ცოდნის შეჯერებას, ისტორიული ტერმინების მნიშვნელობათა დაზუსტებასა და შესაბამისი ტერმინოლოგიის შემდგომ ლექსიკოგრაფიულ დამუშავებას.

გურამ გოგიშვილი

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, თბილისი

guramgog@gmail.com

ხელოვნური ინტელექტის მიერ ქართული მათემატიკური ტერმინოლოგიის გამოყენების აქტუალური პრობლემების შესახებ

ხელოვნური ინტელექტი, ციფრულ სამყაროში შექმნილი ფენომენი, დღეს ადამიანის მოღვაწეობის ყველა სფეროშია შეჭრილი. ის თავადვე მოიძიებს და აანალიზებს მრავალმხრივ ინფორმაციას და გვთავაზობს ლამის დახვეწილი ფორმით. რაც უფრო მდიდარი და სრულყოფილია ამა თუ იმ ენაზე შექმნილი ტერმინთბანკები, სამეცნიერო და მხატვრული ტექსტები, მით უფრო მეტი შესაძლებლობა ექმნება ხელოვნურ ინტელექტს მოძიებული სიტყვებითა და ენობრივი კონსტრუქციებით უკეთ ააგოს ჩვენთან საკომუნიკაციო ენა. ცხადია, დომინანტური ენებისგან განსხვავებით, ქართულ ენაზე სასაუბროდ ხელოვნურ ინტელექტს მეტი ძალისხმევა სჭირდება. მით უმეტეს, თუ საქმე ეხება ზუსტი და საბუნებისმეტყველო დარგების სამეცნიერო ტექსტებს. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართული მათემატიკური ტექსტების განხილვისა და ტერმინთა შერჩევისას, რადგან მათემატიკაში ტერმინოლოგიური სიზუსტე მხოლოდ ენობრივი გამართულობის საკითხი არ არის – ის პირდაპირ უკავშირდება ტერმინთა და ცნებათა შინაარსის სწორ აღქმას და მის შემდგომ გამოყენებას ხვადასხვა დარგში.

მიუხედავად იმისა, რომ არსებობს საკმაოდ მდიდარი და თითქმის სტანდარტიზებული ქართული მათემატიკური ტერმინოლოგია, ტერმინთბანკების ან სამეცნიერო და სასწავლო ლიტერატურის სიმცირის ან რაიმე სხვა მიზეზის გამო, ხელოვნურ ინტელექტს ექმნება ამა თუ იმ ტერმინის მოძიების პრობლემა, ამიტომ ის ან თავად ირჩევს ხოლმე რამდენიმე არსებული ტერმინიდან ერთ-ერთს (რომელიც ჩვენთვის შეიძლება არ იყოს მისაღები), ან თავად ქმნის, ან გვაწვდის ამ ტერმინს რომელიმე დომინანტური ენიდან კალკირებული ფორმით.

მოხსენებაში კონკრეტული მაგალითების განხილვით გავაანალიზებთ დასახელებული პრობლემის წარმოშობის მიზეზებს; წარმოვადგენთ მათი თავიდან აცილების გზებს; დავასახელებთ ახალი ტერმინების ნიმუშებს; აგრეთვე განვიხილავთ ხელოვნური ინტელექტის მიერ შემოთავაზებულ ზოგიერთ ახალ ტერმინს, რომლებიც დღემდე მცდარი ფორმით იყო ჩვენში დამკვიდრებული და ამიტომ სასურველია მათი შეცვლა ახალი ფორმით. კიდევ ერთხელ აღვნიშნავთ, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ხელოვნურ ინტელექტის განხილვებში ჩვენს აქტიურ, კრიტიკულ ჩართულობას, მისთვის თანამედროვე, ნორმატიული ქართული მათემატიკუ-

რი ტერმინების შეთავაზებას. ის მიესაღმება კიდეც ასეთ აქტივობას, ციფრულ სამყაროში და-
ხვეწილი ქართული ტექნიკური ენის დამკვიდრებასა და სრულყოფას, მისი პროგრამები ხომ
მუდმივად ვითარდება.

დასასრულ აღვნიშნავთ, რომ ქართულ მათემატიკურ ტერმინთა სისრულე და სიზუსტე
არის ის საძირკველი, რომელზეც ჩვენი მათემატიკური აზროვნება და მეტყველება ყალიბდება
და, შესაბამისად, ქართულ მათემატიკურ ტერმინოლოგიაზე ზრუნვა ქართულ ენაზე ზრუნვა-
საც წარმოადგენს.

ირინა გოგონაია

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, საქართველო
irinagogaia@manuscript.ge

წყლების სახელდება და კლასიფიკაცია დავით ბატონიშვილის „შემოკლებულ ფისიკაში“¹

დავით ბატონიშვილის „შემოკლებულ ფისიკაში“ წყლის სახეობები განსხვავებული
თვისებების მიხედვითაა სახელდებული. მოხსენებაში ნაჩვენებია, რა ნიშნებს ეყრდნობა ეს
სახელდება და როგორ გადმოსცემს ავტორი წყლების შესახებ საბუნებისმეტყველო ცოდნას.
წყლის ხარისხის შეფასების საკითხით დაინტერესების საწყისი იყო ვახტანგ VI-ის ქიმიის
სახელმძღვანელოს §213-ში აღწერილი წყლის ქიმიური გამოცდა: სპეციალურად მომზადე-
ბული ნივთიერების დამატებით გამოწვეული სიმღვრივე წყლის შეფასების ნიშნად გამოი-
ყენება. XVIII საუკუნის პირველი მეოთხედის ქართულ წყაროში ქიმიური მეთოდით წყლის
გამოცდის აღნიშნულმა აღწერამ გვიბოძა, წყლის თვისებებისა და ვარგისიანობის შესახებ
ცნობები სხვა ქართულ ხელნაწერებშიც შეგვესწავლა. სამედიცინო ძეგლებში („უსწორო
კარაბადინი“, ზაზა ფანასკერტელი ციციშვილის „სამკურნალო წიგნი – კარაბადინი“) დაცული
წყლის შეფასების წესების განხილვის შემდეგ კვლევა ქრონოლოგიურად დავით
ბატონიშვილის „შემოკლებულ ფისიკას“ (1818) შეეხო.

დავით ბაგრატიონის (1767–1819) თხზულება ორი ნუსხითაა ცნობილი. სრული, 151-
პარაგრაფიანი ტექსტი დაცულია ავტოგრაფულ H 2368-ში; მისი წერა 1817 წელს დაიწყო და
1818 წელს დასრულდა. მეორე ნუსხას – S 3728:1-ს – ბოლო 52 პარაგრაფი აკლია. იგი უცნობი
გადამწერისა და ავტორის ხელითაა დაწერილი; შესწორებებისა და ჩამატებების გამო ავტორის
სამუშაო ხელნაწერადაა მიჩნეული. სათაურში „ფისიკა“ ბუნებისმეტყველების ფართო
მნიშვნელობით იხმარება: 151 პარაგრაფიდან 63 ქიმიური შინაარსისაა. თხზულება ვახტანგ

¹ მოხსენება მომზადებულია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ
დაფინანსებული პროექტის – „საბუნებისმეტყველო (ქიმიურ-ტექნოლოგიური და მინერალოგიურ-გემო-ლო-
გიური) ცოდნა საქართველოს სიძველეთსაცავებში დაცულ ქართულ და აღმოსავლურ ხელნაწერებში“ – (FR-21-
620) ფარგლებში.

პარკაძემ 1954 წელს არასრულად გამოაქვეყნა; ქიმიური შინაარსის მასალა ცალკე 1996 წელს დაიბეჭდა.

მინერალურ წყლებს ათი პარაგრაფი (§§57–66) ეძღვნება. ავტორი ასახელებს წყლებს, რომლებსაც „თვისებად სხვა და სხვა“ აქვთ: „მჟავე, მწარე, თბილი, უზომოდ ცივი, ზეთიერი, გესლიანი, ფეროვანი, მდულარე, გამაქვავებელი, მლაშე“. ათივე პარაგრაფის განხილვით განისაზღვრა, როგორ უკავშირდება წყლის სახეობათა სახელები გემოს, ტემპერატურას, გარეგნულ თვისებებსა და შესაძლო ზემოქმედებას. ცალკე განიხილება §66-ის „მცნობელობითი“ მონაცემები: სხვადასხვა ნივთიერებების ერთი და იმავე რაოდენობის წყალში ხსნადობის რაოდენობრივი მაჩვენებლები. შესადარებლად ჩართულია §69 – „წყლიერთა მეტეოროთათვის“, სადაც ატმოსფერული წყლები და მოვლენებიცაა დახასიათებული.

მარიამ გოდუაძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
mariam.goduaдзе.1@iliauni.edu.ge

თანამედროვე ქართული სისხლისსამართლებრივი ტერმინოლოგიის ცვლილების ზოგიერთი ასპექტი

თანამედროვე ქართული სამართლებრივი ენის განვითარებაზე მნიშვნელოვნად ზემოქმედებს საერთაშორისო, განსაკუთრებით კი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დისკურსი. გავლენა მხოლოდ უცხოური ტერმინების პირდაპირ შემოტანით არ ვლინდება – ქართული ენა ხშირად უცხოურ სამართლებრივ ცნებას საკუთარი ლექსიკური და სიტყვა-წარმოებითი საშუალებით გამოხატავს. შედეგად, იქმნება ახალი ტერმინები, ტერმინოლოგიური შესიტყვებანი და ზოგჯერ – წინააღმდეგობრივი ფორმებიც.

ამ ენობრივი მდინარების ერთ-ერთ თვალსაჩინო მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ ისეთი შესიტყვებანი, როგორებიცაა: **გონივრული ეჭვი**, **გონივრულ ეჭვს მიღმა**, **მტკიცების ტვირთი**, **მტკიცების სტანდარტი**, **ეფექტიანი სამართლებრივი დაცვის საშუალება**, **პოზიტიური ვალდებულება**, **თავისუფალი შეფასების ფარგლები**, **სამართლიანი სასამართლოს უფლება** და სხვ.. მათი ნაწილი ინგლისურ თუ, ზოგადად, ევროპულ სამართლებრივ ტერმინოლოგიასთან სტრუქტურულ ან კონცეპტუალურ შესაბამისობას ავლენს. განსაკუთრებით საინტერესოა **გონივრულ ეჭვს მიღმა/ beyond reasonable doubt**, – რომლის თანამედროვე ქართული გამოყენება უკვე ნორმატიულ სისხლისსაპროცესო ენაშია დამკვიდრებული, თუმცა მისი შინაარსი არაიურისტი, მაგრამ ენათა კარგად მცოდნე პირთათვისაც კი ხშირად ამოუხსნელ თავსატეხად რჩება.

მეორე, ნაკლებად შესწავლილი საკითხი უკავშირდება უარყოფის, მიუღებლობისა და არდაკმაყოფილების სემანტიკურ ველს. თანამედროვე სამართლებრივ ტექსტებში თანადროულად გვხვდება **არმილება** – **მიუღებლობა**, **არდაკმაყოფილება** – **დაუკმაყოფილებლობა**, **არდაშვება** – **დაუშვებლობა**, **უარყოფა**, **განუხილველად დატოვება** (და არა – **განუხილველობა**!) და სხვა ფორმები. ეს შემთხვევები გვიჩვენებს, რომ სამართლებრივ ქართულში მეტოქეობს

უარყოფის ორი განსხვავებული სიტყვაწარმოებითი მოდელი: ზმნური უარყოფა (**არმიღება, არდაკმაყოფილება, არდაშვება, არმიცემა, არწაღება**), რაც თანდათანობით ფართოვდება და დერივაციული უარყოფა (**მიუღებლობა, დაუკმაყოფილებლობა**), რაც თანდათანობით სუსტდება, მიიღწევა.

ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ იმის დადგენა, თუ რომელი ფორმაა თანამედროვე სამართლებრივ ტექსტებში გავრცელებული, არამედ იმის გარკვევაც, **რომელი ფორმა შეესაბამება ქართული ენის ბუნებრივ სიტყვაწარმოებით მოდელს და რა როლი ითამაშა უცხოური სამართლებრივი ენის, თარგმანისა და საბჭოთა სამართლებრივი ტრადიციის გავლენამ მათი დამკვიდრების პროცესზე.**

მოხსენება მიზნად ისახავს ამ ორი პროცესის ურთიერთკავშირის ჩვენებას: ერთი მხრივ, იმისა, თუ როგორ შემოვიდა და დამკვიდრდა ქართულ ენაში უცხოური სამართლებრივი ცნებები; მეორე მხრივ კი, იმისას, თუ რამდენად ხელეწიფება უკვე არსებულ ქართულ სიტყვაწარმოებით მოდელს თანამედროვე სამართლებრივ მეტაენასთან გაპაექრება.

ამგვარი მიდგომა შესაძლებლობას იძლევა, თანამედროვე ქართული სისხლის-სამართლებრივი ლექსიკა განვიხილოთ არა მხოლოდ „ნასესხებ“ ან „ქართულ“ ტერმინთა დაპირისპირების, არამედ სამართლებრივ ცნებათა და ქართული ენის სიტყვაწარმოებითი სისტემის ურთიერთქმედების კრილში.

ქეთევან გოჩიტაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
ketevan.gochitashvili@tsu.ge

კახა გაბუნია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
kakha.gabunia@tsu.ge

სიძულვილის ენასთან დაკავშირებული საბაზისო ტერმინების ქართული ეკვივალენტები და მათი განმარტებები

სიძულვილის ენის დეფინიცია და გამოყენების სფეროები საერთაშორისო დონეზე რეგულირებული ისეთი ფუნდამენტური დოკუმენტებით, როგორებიცაა: გაეროს გზამკვლევი და რაბათის მოქმედების გეგმა (2012). ქართულ ენობრივ სივრცეში ზოგიერთი ტერმინი (მაგ., მარ-გინალიზება, დეჰუმანიზაცია) უკვე დამკვიდრებულია, მაგრამ თანამედროვე რეალობა, საერთაშორისო ტერმინთა სიმრავლე და ქართულ ეკვივალენტთა არარსებობა მოითხოვს ტერმინოლოგიური ბაზის მუდმივ განახლებას ამ მიმართულებით.

ნაშრომი მიზნად ისახავს სიძულვილის ენასთან დაკავშირებული ტერმინების სისტემატიზაციას და მათთვის ისეთი ქართული ეკვივალენტების შემუშავებას, რომლებიც ცნებას გადმო-სცემს მოკლედ, ცალსახად და ლინგვისტურ-კულტურული კონტექსტის გათვალისწინებით, ასევე, ზუსტი დეფინიციის შემუშავებას არსებულ აკადემიურ წყაროებზე დაყრდნობით. აღსანიშნავია, რომ ზოგი მათგანი (მაგალითად, პერფორმატივი) ქართულში არსებობს, თუმცა მისი გამოყენება სიძულვილის ენასთან მიმართებით არ დასტურდება და არც დეფინიცია არსებობს.

კვლევის პროცესში სიძულვილის ენასთან დაკავშირებული შესასწავლი ტერმინები დაჯგუფდა 2 ძირითად კატეგორიად:

ძირითადი ცნებები:

Group Defamation – ჯგუფის რეპუტაციის შელახვა.

Derogatory Language – დამამცირებელი ენა.

Symbolic Violence – სისტემურ-კულტურული ჩაგვრა / ცნობიერებაზე ძალადობა.

Performative Utterance – პერფორმატივი.

Counter Speech – კონტრნარატივი (საპასუხო ტექსტი, სიტყვით გამოსვლა სიძულვილის ენის წინააღმდეგ).

ინტერნეტში გავრცელებული ტერმინები:

Targeted Harassment – მიზანმიმართული შევიწროება.

Flame War – ონლაინდაპირისპირების ჯაჭვი.

Hate Raid – კოორდინირებული ონლაინშევიწროება.

ინგლისურენოვანი ერთეულებისათვის მომზადდა ქართული შესაბამისობების ვარიანტები და დეტალური დეფინიციები.

ნაშრომში განხილულია არგუმენტები, რომელთა გათვალისწინებითაც მიღებულია გადაწყვეტილება ამა თუ იმ ტერმინის სასარგებლოდ, მათ შორის გათვალისწინებულია „ცრუ მეგობრები“, კულტურული ფაქტორები, ენათა შორის არსებული სემანტიკურ-კონოტაციური ნიუანსობრივი სხვაობები და ა. შ.

შემოთავაზებული ტერმინები დაეხმარება მკვლევრებს, იურისტებსა და უფლებადამცველებს საერთაშორისო სტანდარტების ქართულ რეალობაში სწორად ინტერპრეტირებასა და გამოყენებაში.

ნინო დათეშიძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

ninodate@gmail.com

ნათელა მუზაშვილი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

natelamuza@yahoo.com

მარინე ოსაძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

marineosadze50@gmail.com

ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა სინტაქსური სტრუქტურა

ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიური კვლევა განსაკუთრებით გააქტიურდა დღეს, რადგან დაგროვდა ისეთ საკითხთა ნუსხა, რომელიც აუცილებლად საჭიროებს გადახედვას.

ქართულ ტერმინოლოგიას მრავალწლიანი ისტორია აქვს და, შესაბამისად, ტერმინთა სისტემა მუდმივად იცვლება, როგორც თვით ენა, ისინი ერთმანეთს ავსებენ და ასაზრდოებენ. არაერთ საენათმეცნიერო ნაშრომშია განხილული პრობლემური ტერმინოგრაფიული

V საერთაშორისო კონფერენცია

ტერმინოლოგია – მემკვიდრეობა და თანამედროვეობა

საკითხები თუ ტერმინთა სისტემის გრამატიკული სტრუქტურა.

ცნობილია, რომ ტერმინოლოგიის ძირითადი სალექსიკონო ერთეულია ცალკეული ტერმინი, მაგრამ არანაკლებ მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენს ტერმინოლოგიური შესიტყვებები. სწორედ ამ ტერმინოლოგიური შესიტყვებების გრამატიკული სტრუქტურაა მეტად მნიშვნელოვანი. არის საკითხები, რომლებიც დამატებით დამუშავებასა და კვლევას მოითხოვს.

ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა ერთი ჯგუფი, რომელიც ტერმინთა სისტემის დიდ ნაწილს წარმოადგენს, არის შეთანხმებული და მართული (ან მართულ-შეთანხმებული) მსაზღვრელი, მაგალითად, **ღვედური ამძრავი, სალიანდაგო ამწე, მიმართული არეკვლა, განმტკიცების არე, სინათლის არეკვლა, მართვის არხი...**

ასეთი სინტაქსური სტრუქტურა არ იწვევს ორაზროვნებას. თუმცა არის ისეთი შესიტყვებები, რომლებსაც დამატებით დაზუსტება სჭირდება.

მოხსენებაში გაანალიზებული იქნება ის სინტაქსური შესიტყვებები, რომლებშიც ერთ საზღვრულს (იგულისხმება შეთანხმება და მართვა) შეიძლება უკავშირდებოდეს სხვადასხვა სინტაქსური ურთიერთობის, მაგრამ მნიშვნელობით ერთი და იგივე ტერმინი. მაგალითად, **გაჭიმვისას სიმტკიცე – გაჭიმვაზე სიმტკიცე – გაჭიმვისადმი სიმტკიცე – გაჭიმვის სიმტკიცე; გლეჯაზე წინაღობა – გაგლეჯისადმი წინაღობა; კუმშვაზე წინაღობა – კუმშვისადმი წინაღობა – კუმშვისას წინაღობა – კუმშვის წინაღობა...**

მოცემულ სინტაქსურ სტრუქტურებში ჩანს, რომ ერთ სალექსიკონო ერთეულთან (საზღვრულთან) თავს იყრის სხვადასხვა გრამატიკული ფორმის მსაზღვრელები. სწორედ ეს ფორმები წარმოადგენს ჩვენი მოხსენების საკითხს. საჭიროა, დაზუსტდეს, ზემოთ წარმოდგენილი ტერმინოლოგიური შესიტყვებები ფორმათა სიჭრელეს წარმოადგენს თუ აუცილებელია მათი გამიჯვნა.

ქეთევან დათუკიშვილი

თსუ არნოლდ ჩიკობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

ketevan.datukishvili@tsu.ge

ორი ტერმინის შემოკლებულ ვარიანტათვის

ბოლო ათწლეულებში ხელოვნური ინტელექტი ჩვენი ყოფის მნიშვნელოვანი ნაწილი გახდა. შესაბამისად, ამ ტერმინის ხმარების სფერო სულ უფრო იზრდება. ამასთან, გამოიყენება მისი სხვადასხვა შემოკლებული ვარიანტი: AI, ეიაი, ხი, ხელგონი, ხელინტი, ხელინტელი, ხელინი და მისთ.

ინგლისურ ენაში ამ ტერმინის (Artificial intelligence) სრულ დასახელებასთან ერთად იხმარება აბრევიატურა – AI. ეს უკანასკნელი ქართულ ენაშიც გავრცელდა. ქართულ ტექსტებში მრავლად გვხვდება ლათინური ასოებით გამოსახული სახელწოდება, რომელიც ხშირად ამა თუ იმ ბრუნვის ნიშნით ან თანდებულით არის გაფორმებული: AI, AI-მ, AI-ს, AI-ში, AI-სთან...

ქართული ზეპირი მეტყველებისას **ხელოვნური ინტელექტის** ნაცვლად ხშირად ისმის „ეი აი“, რომელსაც ზოგჯერ დაწერილობაშიც იყენებენ, მაგალითად: „ეს სტატია ეხება კონკრეტულად ქართულ ეიაი-ს“.

ინგლისური აბრევიატურის გამოყენება ქართული ტერმინის აღსანიშნავად მიუღებელია. მის ნაცვლად საჭიროა ამ ტერმინის (ხელოვნური ინტელექტი) შესატყვისი, ქართულისათვის მისაღები, სწორი შემოკლებული ვარიანტის შეთავაზება.

ხელოვნური ინტელექტი – ამ შესიტყვების აბრევიატურა არის **ხი**, რომელსაც გარკვეულწილად იყენებენ კიდევ. **ხი** სწორი აბრევიატურაა, მაგრამ არც სტრუქტურულად (ის **ი-ხმო-ვანფუძიანია**) და არც კეთილხმოვანების თვალსაზრისით ტერმინისათვის მისაღები არ არის.

საინტერესო ვარიანტია წარმოდგენილი ტერმინთანკში: **ხელგონი** – ხელოვნური გონი. (termbank.ice.tsu.ge). ეს ტერმინი გამოყენებულია აგრეთვე სამეცნიერო კრებულის – „ტერმინოლოგიის საკითხების“ – ვებგვერდზე (terminology.ice.tsu.ge).

ხელგონი თავისთავად კარგი ტერმინია, მაგრამ ის მიღებულია არა **ხელოვნური ინტელექტის**, არამედ **ხელოვნური გონების** შემოკლებით. **ხელოვნური ინტელექტი** უკვე დამკვიდრებული ტერმინია და მისი ჩანაცვლება **ხელოვნური გონებით** ან ამ უკანასკნელის სინონიმურ ტერმინად შემოღება ალბათ რთული იქნება. უმჯობესია, უკვე დამკვიდრებული ტერმინის (ხელოვნური ინტელექტი) შემოკლებული ვარიანტი გამოვიყენოთ.

სოციალურ ქსელებში განსახილველი ტერმინოლოგიური შესიტყვებისთვის შემოთავაზებულია შემდეგი შემოკლებანი: **ხელინტი**, **ხელინტელი** და **ხელინი**. სამივე აბრევიატურა წარმოების თვალსაზრისით სწორია, მაგრამ ამგვარ შემოკლებულ სიტყვათა მეორე ნაწილი (ინტ) სხვადასხვა სიტყვის (ინტენსიური, ინტერესი, ინტერვალი, ინტერვიუ, ინტონაცია...) დასაწყისი მარცვლიც არის, ამიტომ **ხელინტი** და **ხელინი** ტერმინისთვის გამჭვირვალე არ იქნება, **ხელინტელი** კი სიგრძის გამო (სამმარცვლიანია) სასურველი არ ჩანს.

ხელოვნური ინტელექტის შემოკლებულ ვარიანტად ჩვენი შემოთავაზებაა **ხელექტი**. ის მიღებულია განსახილველი შესიტყვებისაგან, აქვს ტერმინის შესაბამისი სტრუქტურა და ახასიათებს ქართულის ენისათვის ბუნებრივი წარმოება.

მსგავსი ვითარებაა კიდევ ერთი ტერმინის, კერძოდ, **საინფორმაციო ტექნოლოგიების**, გამოყენებისას. ამ ტერმინის აღსანიშნავად იხმარება ინგლისური აბრევიატურა IT (Information Technologies – საინფორმაციო ტექნოლოგიები). ქართულ ტექსტებში ხშირად დასტურდება ინგლისური IT (ცალკე ანდა რომელიმე ბრუნვის ნიშნისა თუ თანდებულის დართვით): IT-ს, IT-ის, IT-ზე, IT-სთან... ზეპირმეტყველებისას გამოითქმის ამ ინგლისურ ასოთა სახელწოდებები: აი(I) ტი(T), რომელიც ამ ბოლო დროს უკვე წერილობით ტექსტებშიც გვხვდება (ქართული ასოებით გამოხატული): *აიტი სპეციალისტი, აიტი მომსახურება, აიტი სერვისები* და მისთ.

ამ შემთხვევაშიც მიუღებელია ქართული ტერმინისათვის ინგლისურენოვანი აბრევიატურის (როგორც ინგლისურის, ისე ქართული ასოებით გაფორმებულის) გამოყენება.

ჩვენი შემოთავაზებაა **ინტე**, რომელიც არის ქართული ტერმინის (ინფორმაციული / საინფორმაციო ტექნოლოგიები) აბრევიატურა, შედგენილია ქართულ სიტყვათა შემოკლების წესების დაცვით, არის მოკლე და სხარტი. ვფიქრობთ, ქართულისათვის მიუღებელი წარმოების (აიტი) ნაცვლად სასურველია დამკვიდრდეს სწორი წარმოებით მიღებული ვარიანტი: **ინტე**.

ვაჟა დანელია

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

vajadanelia@gmail.com

სპორტის სახელსახეობა (ტერმინოლოგია) პირველ ქართულ სასპორტო ჟურნალ „შევარდენში“

XX საუკუნის დასაწყისის ქართული სასპორტო პრესა და ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების პროცესი ეროვნული თვითმყოფადობისა და კულტურული მემკვიდრეობის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია. ქუთაისსა და თბილისში გამოცემული პირველი ქართული სასპორტო ჟურნალი „შევარდენი“ ქართული სასპორტო აზროვნების, ეროვნული თვითშეგნებისა და სპორტის ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების მნიშვნელოვანი კერას წარმოადგენდა.

ჟურნალ „შევარდენის“ მთავარი მიზანი ტანვარჯიშული საზოგადოება „შევარდენის“ საქმიანობის გაშუქება, ფიზიკური კულტურის მასობრივი პოპულარიზაცია და მოსახლეობაში ცხოვრების ჯანსაღი წესის დამკვიდრება იყო.

„შევარდენის“ გამოცემას სათავედ ღრმა პატრიოტული კონცეფცია დაედო – ფიზიკურად ძლიერი, სულიერად ჯანსაღი და დისციპლინირებული თაობის აღზრდა, რომელიც ახლადშექმნილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს დასაცავად იქნებოდა მზად.

XX საუკუნის დასაწყისის ქართულ ენაში ჩამოყალიბებული სასპორტო ტერმინოლოგია არ არსებობდა. „შევარდენის“ რედაქციამ და მისმა ავტორებმა გიორგი ნიკოლაძის მეთაურობით უცხოური ტერმინების ბრმად გადმოღების ნაცვლად ქართულ ენობრივ ქსოვილზე მორგებული ცნებების შექმნა და დამკვიდრება დაიწყეს.

ჟურნალის ავტორები სასპორტო ილეთების, ვარჯიშებისა და ინვენტარის აღსაწერად როგორც ხალხური სპორტიდან წამოღებულ სიტყვებს იყენებდნენ, ასევე ახალ კომპოზიტებსა და ნეოლოგიზმებს ქმნიდნენ, რომლებიც ზუსტად გამოხატავდა მოძრაობის დინამიკასა და ფორმას. დასახელებების, ილეთებისა და ვარჯიშების გარდა, ჟურნალში დიდი ადგილი სამხედრო-სასპორტო დისციპლინას ეთმობოდა, რადგან დამოუკიდებელ საქართველოში სამანევრო და საბრძოლო ბრძანებების ქართულად ჩამოყალიბება გახდა აუცილებელი.

„შევარდენში“ გამოქვეყნებული ტერმინების დიდმა რაოდენობამ დროს გაუძლო და თანამედროვე ქართული სპორტის ლექსიკონის საფუძველი გახდა, ხოლო ნაწილი საინტერესო ენობრივ ექსპერიმენტად დარჩა, რომელიც XX საუკუნის დასაწყისის ქართველი ინტელიგენციის ენის ეროვნულ ნიადაგზე განვითარებისაკენ სწრაფვას ასახავს. სპორტის სახელსახეობა მხოლოდ უცხოური სასპორტო ცნებების ქართულად გადმოტანის მცდელობა არ ყოფილა – იგი ეროვნული სასპორტო კულტურის შესაბამისი ეროვნული ენობრივი სისტემის შექმნის პროცესს წარმოადგენდა.

თამაზ დევიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი
tazodevidze@gmail.com

მოდელისა და საშემსრულებლო წესის ტერმინები „ახალ იადგარში“

„ახალი იადგარის“ ქართულ ხელნაწერებში გამოიყოფა მეტაენობრივ ერთეულთა თავისებური კლასი, რომელიც არა საკუთრივ საგალობლის ტექსტს, არამედ მის საშემსრულებლო წესსა და სტრუქტურას აწესრიგებს – მიუთითებს კილო-მოდელს (ნიმუშს), რეფრენს, მის ადგილს ღვთისმსახურების ტიპიკონში და გამოყენების არეალს. ტრადიციულად, ეს ერთეულები მხოლოდ ტექნიკურ მითითებებად აღიქმებოდა; წინამდებარე ნაშრომი კი მათ ერთიან ტერმინოლოგიურ ქვესისტემად წარმოაჩენს. წყაროთმცოდნეობითი ბაზა ეყრდნობა „ახალი იადგარის“ შემცველ სინური კოლექციის ხელნაწერებს (Sin. Geo 1, 14, 34, 59, 64-65).

აღნიშნული ტერმინოლოგია ორი განსხვავებული მოდელით ყალიბდება:

(ა) **დერივაციული მოდელი** – პროდუქტიული სა-...-ო ყალიბი, რომელიც კატეგორიას დღის ან გამოყენების სიხშირის მიხედვით ასახელებს. მაგალითად: „სა-შაბათ-ო-ნ-ი“ (σαββατικά, შაბათის საგალობლები), „სა-მარადის-ო-ნ-ი“ (ყოველდღიურად გამოსაყენებელი, καθημερινά); ამავე რიგს მიეკუთვნება ჟანრული ტერმინებიც (დასდებელი, წარდგომად).

(ბ) **გრამატიკული მარკირების (ფორმულური) მოდელი** – არსებული ენობრივი ერთეული ან ტექსტის დასაწყისი ფუნქციური გრამატიკული ფორმით გამოიყენება და მითითებად გაიზარება (ახალი ლექსიკური ერთეული არ იქმნება). ეს მარკირება სხვადასხვა ენობრივ დონეს მოიცავს (მორფოლოგია, მორფოსინტაქსი, სინტაქსი): ბრუნვის ფორმა (მოსართავ-ად, აღვივსენით-ს-ა) → თანდებულის ფორმა („...-სა ზედა“) → სინტაქსური კონსტრუქცია („ვის/ოდესცა გინდეს“). ამ ჯგუფში ოთხი ძირითადი ქვეკლასი გამოიყოფა:

1. **მოდელი, კილო:** „X-სა ზედა“ = πρὸς τὸ (მაგ., „ედემთა ზედა“);
2. **რეფრენი:** „მოსართავად“ = ἐφ’ ὧν („ესე მოსართავად სთქუა დიდებასა ზედა“, Sin. Geo 64-65, 133v);
3. **დასაწყისი:** ფსალმუნის ან გალობის დასაწყისი მეტონიმიურად აღნიშნავს მთლიან ერთეულს („აღვივსენითსა“ ← ფს. 89:14);
4. **გამოყენების არეალი (უნივერსალობა):** განზოგადებული კონსტრუქცია „ვისთვსცა გინდეს“ / „ოდესცა გინდეს“ (κοινὰ / ὅτε βιῶται), რომელიც საგალობელს ერთი და იმავე ჯგუფის სხვადასხვა წმინდანის ხსენებისა თუ შემთხვევისთვის გამოყენების შესაძლებლობას მიუთითებს (Sin. Geo 34, 44r, 45v).

ნაშრომში წარმოჩენილია ეს ორდონიანი ქვესისტემა, მისი სტრუქტურა და მიმართება ბერძნულ წყაროებთან; აგრეთვე გაანალიზებულია დასაწყისის, როგორც ტერმინის ტიპოლოგიური მნიშვნელობა ისტორიული ტერმინოლოგიის კვლევისათვის.

ლარისა დოლიკაშვილი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი, თბილისი

l.dolikashvili@seu.edu.ge

ტურიზმისა და მასპინძლობის პროფესიული ტერმინოლოგია თანამედროვე საგანმანათლებლო და პროფესიულ სივრცეში: ქართული კულტურული მემკვიდრეობისა და გლობალური გავლენების ანალიზი

გლობალიზაციისა და საერთაშორისო ინტეგრაციის პირობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ტურიზმისა და მასპინძლობის სფეროში პროფესიული ტერმინოლოგიის მეცნიერული კვლევა, სისტემატიზაცია და სრულყოფა. ტერმინოლოგია წარმოადგენს არა მხოლოდ სპეციალისტებს შორის ურთიერთობის საფუძველს, არამედ პროფესიული ცოდნის, კულტურული თვითმყოფადობისა და ისტორიული გამოცდილების მნიშვნელოვან სისტემას. ტურიზმის სფეროში გამოყენებული ტერმინები ხშირად ასახავს ქვეყნის ტრადიციებს, სოციალურ-კულტურულ თავისებურებებსა და საერთაშორისო ურთიერთობების მრავალსაუკუნოვან პროცესებს.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართული ღვინისა და სტუმარმასპინძლობის ტერმინოლოგიის შესწავლა და შენარჩუნება, რადგან იგი წარმოადგენს საქართველოს კულტურული მემკვიდრეობის განუყოფელ ნაწილს და მნიშვნელოვან რესურსს ღვინისა და კულტურული ტურიზმის განვითარებისთვის. ამასთანავე, თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში უცხოური, განსაკუთრებით ინგლისურენოვანი, პროფესიული ტერმინების ფართო გამოყენება ქმნის მათი სწორად გააზრების, დამკვიდრებისა და საგანმანათლებლო პროცესში გამოყენების აუცილებლობას. ამიტომ ტურიზმისა და მასპინძლობის ტერმინოლოგიის კვლევა მნიშვნელოვანია როგორც ქართული კულტურული ღირებულებების შენარჩუნების, ისე საერთაშორისო პროფესიულ სივრცეში კონკურენტუნარიანი სპეციალისტების მომზადების თვალსაზრისით.

კვლევის მიზანია ტურიზმისა და მასპინძლობის სფეროში გამოყენებული პროფესიული ტერმინოლოგიის სრულფასოვნად შესწავლა და ანალიზი, მისი ისტორიულ-კულტურული საფუძვლების, ენობრივი ცვლილებებისა და თანამედროვე პროფესიულ გარემოში გამოყენების თავისებურებათა გამოვლენა. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ამსახველი ტერმინების, უცხოური ენობრივი გავლენებისა და საერთაშორისო პროფესიული ლექსიკის ურთიერთკავშირის კვლევას, ასევე მათი როლის განსაზღვრას ტურიზმის განათლებისა და პრაქტიკული საქმიანობის პროცესში.

კვლევის ამოცანებია:

- ტურიზმისა და მასპინძლობის სფეროში გამოყენებული პროფესიული ტერმინოლოგიის ძირითადი ჯგუფების გამოვლენა და სისტემატიზაცია;
- ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ამსახველი რამდენიმე მნიშვნელოვანი ტერმინის (განსაკუთრებით ღვინისა და სტუმარმასპინძლობის სფეროდან) მნიშვნელობისა და თანამედროვე გამოყენების განხილვა;
- პროფესიულ ლექსიკაში უცხოური, განსაკუთრებით ინგლისურენოვანი, ტერმინების დამკვიდრების თავისებურებების ანალიზი;

- ტურიზმის საგანმანათლებლო პროგრამებში პროფესიული ტერმინოლოგიის სწავლების მნიშვნელობის შეფასება;

- პროფესიულ განათლებასა და ტურიზმის ინდუსტრიის პრაქტიკას შორის ტერმინოლოგიური შესაბამისობის წარმოჩენა.

კვლევა ეფუძნება ავტორის მრავალწლიან აკადემიურ და პროფესიულ გამოცდილებას ტურიზმისა და მასპინძლობის სფეროში, აგრეთვე ამ მიმართულებით განხორციელებულ კვლევით, სასწავლო და პრაქტიკულ საქმიანობას. კვლევის მეთოდოლოგიური საფუძველია ტურიზმისა და სასტუმრო მენეჯმენტის მიმართულებით ავტორის მიერ მომზადებული სასწავლო სახელმძღვანელოები, სასწავლო კურსები და მრავალწლიანი გამოცდილება პროფესიული ტერმინოლოგიის გამოყენებისა და სწავლების პროცესში.

კვლევის ფარგლებში გამოყენებულია ტერმინოლოგიური, შედარებითი, ისტორიულ-კულტურული და სისტემური ანალიზის მეთოდები, რაც საშუალებას იძლევა, გამოიკვეთოს ტურიზმისა და მასპინძლობის პროფესიული ტერმინების წარმოშობის, განვითარების, ტრანსფორმაციისა და თანამედროვე გამოყენების თავისებურებები.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ქართული კულტურული მემკვიდრეობის ამსახველი ტერმინების, ღვინისა და სტუმარმასპინძლობის ლექსიკის, ისტორიული ენობრივი გავლენებისა და თანამედროვე საერთაშორისო პროფესიული ტერმინოლოგიის ურთიერთკავშირს. ასევე გაანალიზებულია პროფესიული ტერმინოლოგიის როლი ტურიზმის საგანმანათლებლო პროცესში და მისი შესაბამისობა ინდუსტრიის თანამედროვე მოთხოვნებთან.

კვლევა აერთიანებს აკადემიურ გამოცდილებას, საგანმანათლებლო პრაქტიკასა და ტურიზმის ინდუსტრიის რეალურ საჭიროებებს, რაც საშუალებას იძლევა, შეფასდეს პროფესიული ტერმინოლოგიის უდიდესი მნიშვნელობა როგორც ცოდნის გადაცემის, ისე დარგის განვითარებისათვის.

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ტურიზმისა და მასპინძლობის პროფესიული ტერმინოლოგია წარმოადგენს დინამიკურ და მრავალშრიან სისტემას, რომელშიც აისახება როგორც ქართული კულტურული მემკვიდრეობა, ისე ისტორიული ენობრივი ურთიერთობები და თანამედროვე საერთაშორისო პროფესიული გამოცდილება. ანალიზმა აჩვენა, რომ ქართული სტუმარმასპინძლობისა და ღვინის კულტურასთან დაკავშირებული ტერმინები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ეროვნულ ტურისტულ თავისებურებათა წარმოჩენაში და წარმოადგენს კულტურული ტურიზმის განვითარების მნიშვნელოვან რესურსს. ამავე დროს, საერთაშორისო ტურიზმის განვითარების პირობებში საერთაშორისო, განსაკუთრებით ინგლისურენოვანი, პროფესიული ტერმინების ცოდნა აუცილებელია მომავალი სპეციალისტებისთვის. კვლევამ აჩვენა, რომ ქართული ტერმინოლოგიური მემკვიდრეობის შენარჩუნება და საერთაშორისო პროფესიულ ლექსიკასთან ერთად მისი თანაარსებობა ხელს უწყობს როგორც საგანმანათლებლო პროცესის ხარისხის გაუმჯობესებას, ისე ტურიზმის ინდუსტრიის თანამედროვე მოთხოვნებთან შესაბამისობას.

ლალი ეზუგბაია

თბილისის თავისუფალი უნივერსიტეტი, თბილისი

Lezugbaia@freeuni.edu.ge

პარალელური ტერმინები, როგორც სამეცნიერო და იდეოლოგიური ცნებები

ტერმინის ერთ-ერთი მახასიათებელი – გამჭვირვალობა დაკავშირებულია სამ ძირითად ფაქტორთან: მონოსემიურობა, სინონიმის არარსებობა, ნეიტრალურობა სუბიექტური დამოკიდებულების თვალსაზრისით. ეს არ ნიშნავს, რომ ტერმინთქმნადობისას სამივე პრინციპი უგამონაკლისოდ არის დაცული. მაგალითად, სინონიმიად არ ითვლება ტერმინოლოგიური დუბლეტები, ანუ პარალელურად გამოყენებული უცხოური და ქართული ტერმინები: **ცდა/ექსპერიმენტი**, **გაყუჩება/ანესთეზია**, **თანხმოვანი/კონსონანტი** და ა. შ.

ნებისმიერი დისციპლინის სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში ამგვარი პარალელიზმი ხშირია და დამკვიდრებულიცაა, თუმცა კრიტიკოსებიც ჰყავს ამგვარ მიდგომას. პარალელიზმი ტერმინოლოგიაში ყოველთვის არ უკავშირდება მიმართებას: „ქართული-არაქართული“. არცთუ იშვიათად, დუბლეტური ტერმინები საკუთრივ ქართული წარმომავლობისაა, რაც, ჩვენი დაკვირვებით, სწორედ მკვლევართა სუბიექტური დამოკიდებულების შედეგია, ოღონდ ამ სუბიექტურობას განაპირობებს კონკრეტული სამეცნიერო კონცეფცია და იდეოლოგია. ამ მხრივ ქართველური ენათმეცნიერებაც არაა გამონაკლისი, მაგალითად, ტერმინოლოგიური დუბლეტებია: **ქართველური ენები/იბერიული ენები**, **ზანური ენა/კოლხური ენა**, **ლაზური ენა/ჭანური ენა**. ცნობილია სხვა დუბლეტური ტერმინებიც: **იაფეტური ენები** (ნ. მარი), **ქამესური ენები** (ა. შანიძე) და სხვ.

მოხსენებაში ყურადღებას გავამახვილებთ ტერმინებზე – **ზანური/კოლხური ენა**, **ლაზური/ჭანური ენა**. როზენ-შუხარდტიდან მოყოლებული ტერმინები: **ლაზური** და **ჭანური** პარალელურად გამოიყენებოდა, თუმცა უპირატესობა მაინც ტერმინ **ლაზურს** ენიჭებოდა. ამას ხელს უწყობდა ისტორიული რეალობა, როცა, წყაროების მიხედვითაც და ლაზთა თვითიდენტიფიკაციის თანახმად, ორივე ეთნონიმი – **ლაზი** და **ჭანი** – ერთსა და იმავე ეთნიკურ ჯგუფს მიემართებოდა. მას შემდეგ, რაც ჩამოყალიბდა ისტორიულ-შედარებითი ენათმეცნიერება, ბუნებრივია, ტერმინები **ლაზური/ჭანური** ლინგვისტურ-ტერმინოლოგიურ დუბლეტებად იქცა, თუმცა თანდათან გამოიკვეთა ტენდენცია – არაქართველი მეცნიერები უპირატესობას ანიჭებდნენ ტერმინს – **ლაზური ენა**, ხოლო ქართველი მკვლევრების ნაშრომებში რჩება პარალელიზმი, თუმცა ნ. მარმა წინ წამოწია ტერმინი **ჭანური ენა**. მან ჩამოაყალიბა ქართველურ ენათა, ანუ იაფეტურ ენათა ნათესაობის თეორია და ერთ-ერთ ნაშრომად წარმოადგინა „ჭანური (ლაზური) ენის გრამატიკა“ (1910 წ). შეიძლება ითქვას, რომ ქართულ საენათმეცნიერო წრეში **ჭანური ენა** სწორედ ნ. მარმა გააქტიურა, ხოლო დაამკვიდრა არნ. ჩიქობავამ თავისი ასევე ფუნდამენტური ნაშრომით: „ჭანურის გრამატიკული ანალიზი ტექსტებითურთ“ (1936).

მოხსენებაში ვცეცდებით, ავხსნათ, რამ განაპირობა არნ. ჩიქობავას პრინციპული არჩევანი, რომელიც, ჩვენი ვარაუდით, არ იყო მხოლოდ სამეცნიერო კონცეპტი, არამედ იდეოლოგიურ პოზიციასაც გამოხატავდა იმ ვითარების გათვალისწინებით, როცა აფხაზეთში 20-30-იან წლებში აქტიურად მოღვაწეობდა მეცნიერი და პარტიული აქტივისტი ისკანდერ ჭითაში. ისტორიული წყაროების თანახმად, ამკარაა ამ მეცნიერთა შეუთავსებლობა.

არნ. ჩიქობავას სამეცნიერო ხედვა ისკანდერ ჭითაშისთვის სწორედ იმით გახდა მიუღებელი, რომ ლაზურსა და მეგრულს ერთმანეთის მიმართ დიალექტის კვალიფიკაცია მიანიჭა და გააერთიანა ენობრივ ერთეულად, რომელსაც **ზანური** უწოდა. ამდენად, არნ. ჩიქობავას სამეცნიერო ხედვის ქვაკუთხედად იქცა ტერმინები **ზანური** და **ჭანური** და, ფაქტობრივად, ამ სკოლის წარმომადგენელთა ნაშრომებშიც ამ ტრადიციის მხარდაჭერა ჩანს. თუმცა მოგვიანებით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ძველი ქართული ენის კათედრაზე, რომელიც ქართველურ ენებსაც იკვლევდა, ასევე პრინციპულად მკვიდრდება ტერმინი **კოლხური ენა**.

ა. შანიძემ ტერმინი **კოლხური** პირველად გამოიყენა წერილში „ჯ. ბგერის წარმოშობის წყაროები ქართველურ ენებში“, რომელიც 1960 წელს გამოქვეყნდა მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალ „მოამბეში“ (მოხსენებად წაიკითხა 1958 წელს). მანამდე ის იყენებდა ტერმინს **მეგრულ-ჭანური**. როგორც ჩანს, ა. შანიძე არ იზიარებდა ტერმინ **ზანურს**, თუმცა 60-იან წლებში მან მიზანშეწონილად მიიჩნია საკუთარი სამეცნიერო კონცეფციის ჩამოყალიბება, შედეგად მივიღეთ ამგვარი ტერმინოლოგიური პარალელიზმი: ა. შანიძის სკოლა – **კოლხური, ლაზური, ჭანური**, თუმცა უპირატესია ტერმინი **ლაზური**; არნ. ჩიქობავას სკოლა – **ზანური, ჭანური**, იშვიათად, **ლაზური**.

21-ე საუკუნეში, როცა დამოუკიდებელ საქართველოში ახალი ენერგიით განახლდა მეგრულისა და ლაზურის კვლევა, აშკარად გამოიკვეთა ტენდენცია: თურქეთელი ლაზებისთვის ერთადერთი მისაღები ტერმინია **ლაზი** და **ლაზური ენა**. შესაბამისად, ქართველი მკვლევრების ნაშრომებშიც დამკვიდრა ეს ტერმინები განურჩევლად იმისა, რომელ სამეცნიერო სკოლას მიაკუთვნებს თავს. შეიძლება ითქვას, რომ ტერმინები **ჭანი** და **ჭანური ენა** ისტორიის კუთვნილება ხდება.

რაც შეეხება ტერმინებს – **ზანური** და **კოლხური** – აქ თვალშისაცემია შემდეგი: რეალურად ტერმინ **კოლხურის** გამოყენება იშვიათად ხდება, რადგან, მკვლევრების ნაწილის აზრით, საბოლოოდ დიფერენცირებულია **ლაზური** და **მეგრული** დამოუკიდებელ ენებად, ხოლო ტერმინი **ზანური** უფრო რელევანტურია მათთვის, ვისთვისაც მეგრულისა და ლაზურის მიმართება რჩება დიალექტურ მიმართებად.

ცხადია, ქართველურ ენათა აღმნიშვნელი ტერმინების პარალელიზმი ნაკარნახევია ეპოქით, სამეცნიერო და იდეოლოგიური კონტექსტით. ასე ხდებოდა სხვა ტერმინებთან დაკავშირებითაც სრულიად სხვადასხვა დარგში. როგორც ჩანს, ტერმინოლოგიური პარალელიზმის დამღევა არაა მხოლოდ ტერმინოლოგიური საქმიანობის საკითხი.

მანანა ერქომაიშვილი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
erkomamano@yahoo.com

ქართული ტერმინთაზნის მასალების რედაქტირების საკითხები

ტექნიკური ტერმინოლოგიის არსებული აკადემიური ლექსიკონები, ძირითადად, ორენოვანია (რუსულ-ქართული, ქართულ-რუსული). თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესი და გლობალიზაციის გამოწვევები გადაუდებელ აუცილებლობად აქცევს სამენოვანი

(ქართულ-რუსულ-ინგლისური) ლექსიკონების შექმნას.

ამ ამოცანის წარმატებით განხორციელებაში გადამწყვეტ როლს თამაშობს ქართული ტერმინთბანკი (termbank.ice.tsu.ge), სადაც 2025 წლიდან აქტიურად ქვეყნდება სარედაქციო ჯგუფის მიერ დამუშავებული მასალები. ტერმინთბანკი ერთ ციფრულ სივრცეში უყრის თავს სხვადასხვა პერიოდის ტერმინოლოგიურ წყაროებს, რაც ლექსიკოგრაფებს საშუალებას აძლევს, თვალი ადევნონ ტერმინთა განვითარებას და შეარჩიონ უპირატესი ფორმები.

ახალი რედაქციის წინაშე რამდენიმე ძირითადი ამოცანა დგას:

ახალი ლექსიკონი არ უნდა ჩამორჩებოდეს წინამორბედებს ტერმინთა რაოდენობით და ამავდროულად უნდა ასახავდეს თანამედროვე ნეოლოგიზმებს.

სამენოვანი ლექსიკონის შედგენისას სამივე ენობრივი ერთეული ზუსტად ერთსა და იმავე ტექნიკურ ცნებას უნდა შეესაბამებოდეს.

განსაკუთრებით რთულია ისეთი ტერმინების ადეკვატური ინგლისური ეკვივალენტების მოძიება, რომლებიც რუსულ ენაში ომონიმით ხასიათდება ან პირდაპირი თარგმანით არ გადმოიცემა.

რუსულ ტერმინოლოგიაში ხშირია ომონიმის შემთხვევები, რაც ქართულ და ინგლისურ ენებზე ზუსტ დიფერენციაციას მოითხოვს. მაგალითად, 1977 წლის ტექნიკურ ლექსიკონში რუსულ ტერმინს – набивной стол – ქართულად შეესაბამება **საჩითავი მაგიდა**.

მსაზღვრელი **საჩითავი** მიუთითებს საფეიქრო მრეწველობაზე (**დაჩითული ქსოვილი**). შესაბამისად, მისი ზუსტი ინგლისური ეკვივალენტია fabric printing table ან textile printing table. ამავე დროს, რუსული ზედსართავი набивной გამოიყენება სხვა დარგებშიც (მანქანათმშენებლობა, კულინარია, მშენებლობა) მნიშვნელობით „ნატენი, სატენი“. ამ შემთხვევაში, ტერმინი набивной стол სულ სხვა ცნებას აღნიშნავს და ინგლისურად ითარგმნება, როგორც stuffing table.

ტერმინთბანკი საშუალებას იძლევა, ლექსიკონში წარმოჩნდეს ტერმინის ცვლილებისა და ჩანაცვლების ისტორია, მაგალითად:

1920 წლის ტექნიკურ ლექსიკონში ასახულია მხოლოდ ტერმინი **სპილენძის ალმადანი** (რუს. медный колчедан). 1977 წლის ლექსიკონში უკვე გვხვდება პარალელური ფორმა: **ქალკოპირიტი/სპილენძის ალმადანი**.

თანამედროვე სამენოვან რედაქციაში **სპილენძის ალმადანს** მიეთითება ნაწილობრივ მოძველებული/ისტორიული ფორმა, ხოლო ძირითად ტერმინად დამკვიდრდება საერთაშორისო ფორმა **ქალკოპირიტი** (რუს. халькопирит, ინგლ. chalcopyrite / copper pyrites).

ქართული ტერმინთბანკის ბაზაზე სამენოვანი ტექნიკური ლექსიკონის შექმნა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია ქართული სამეცნიერო ენის სტანდარტიზაციისა და ინტერნაციონალიზაციისკენ. წარმოდგენილი მაგალითები მოწმობს, რომ სარედაქციო მუშაობა მოითხოვს არა მხოლოდ ენობრივ კომპეტენციას, არამედ ღრმა დარგობრივ ანალიზს, ომონიმის შესწავლასა და ტერმინის ისტორიის გათვალისწინებას.

ლიტერატურა:

ტექნიკური ტერმინოლოგია (ქართულ-რუსული), 1977.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი (ქეგლი).

ტექნიკური ტერმინოლოგია (ქართულ-რუსული), 1920.

თამარ ვაშაკიძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
tamarvashakidze@yahoo.com

სიძულვილისა თუ ლანძღვის ამსახველ სიტყვათა მოკლე ლექსიკონი (აგების პრინციპებისათვის)

დღეს ძალზე აქტუალური ჩანს სიძულვილისა თუ ლანძღვის ამსახველ (ქართულ თუ უცხოურ) ლექსიკურ ერთეულთა წარმოჩენა იმის გათვალისწინებით, თუ რა შემთხვევებში შეიძლება, კონკრეტული სიტყვა აღქმულ იქნეს სალანძღავი შინაარსის აღმნიშვნელ ერთეულად, ან კიდევ – როდის არის შესაძლებელი, ესა თუ ის სიტყვა გადატანითი მნიშვნელობითა თუ ფრაზეოლოგიზმების სახით გამოხატავდეს ლანძღვა-გინების შინაარსს. შესაბამისად, საჭიროდ მიგვაჩნია აღნიშნული სემანტიკის მქონე სიტყვათა მოკლე ლექსიკონის მომზადება; სამისოდ კი, უპირველეს ყოვლისა, აუცილებელია იმის გარკვევა, თუ რომელი მეტყველების ნაწილი დასტურდება ყველაზე ხშირად დასახელებულ შემთხვევებში.

აღსანიშნავია, რომ სალანძღავი შინაარსის ამსახველ ლექსიკაში ძირითადად გამოიყო შემდეგი მეტყველების ნაწილები:

1. არსებითი სახელი – ძირეული თუ წარმოქმნილი (ქურდი: ქურდობა...)
2. ზედსართავი სახელი – ძირეული თუ წარმოქმნილი (სულელი: სულელური, მოსულელი...)
3. ზმნა – შესაბამისი მასდართა და მიმღეობით (გარყვნის: გარყვნა, გარყვნილი, გარყვნილი...)
4. ზმნისართი – ძირითადად ვითარების (რეგვწულად, იდიოტურად...)

რაც შეეხება რიცხვით სახელს, ნაცვალსახელს, თანდებულს, კავშირს, ნაწილაკსა და შორისდებულს, მათში დასახელებული შინაარსი, ბუნებრივია, ნაკლებად დაჩნდება (განსაკუთრებით – კონტექსტის გათვალისწინების გარეშე).

მოხსენებაში ვრცლად იქნება საუბარი ზემოაღნიშნულ საკითხებზე, მათ შორის – ისეთ შემთხვევებზეც, როცა ცალკე აღებული სიტყვა არ არის სალანძღავი, თუმცა გარკვეული კონტექსტით (გადატანითი მნიშვნელობით) გამოყენებისას აშკარად შეურაცხყოფელია, მაგ., ძროხა – ეს ქალი ნამდვილი ძროხაა; ყრუ – აქედან გაეთრიეთ თქვე გათახსირებულებო, შეუგნებლებო, ყრუებო და მისთ.

ზურაბ ვახანია

საქართველოს საპატრიარქოს წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, თბილისი
uznadze.ps.inst@gmail.com

რამდენიმე სახელოსნო ტერმინის ახალი ქართული შესატყვისები

წინამდებარე ნაშრომში საშუალოქართულისა და ქართული კილოების მასალებზე დაყრდნობით შერჩეულია ქართული შესატყვისები იმ ტექნიკური ტერმინებისთვის, რომელთა აღსანიშნავადაც ყოფა-ცხოვრებასა და ხელოსნობაში დამკვიდრებულია რუსული ბარბარიზმები:

V საერთაშორისო კონფერენცია

ტერმინოლოგია – მემკვიდრეობა და თანამედროვეობა

1. **სტიაჟკა** (стяжка) – ცემენტის/ბეტონის დასხმა-მოსწორება ან მიღებული სწორი ზედაპირი. ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებში არსებული შესატყვისი **მოჭიმვა** შინაარსობრივად შეუსაბამოა. სულხან-საბას ლექსიკონში დაცული ზმნის – **სხირპვა** (**გაჭიმვა** თუ **დაჭირება**) საფუძველზე მიზანშეწონილია დამკვიდრდეს: *მოსხირპვა* (პროცესი) და **სხირპი** (მიღებული სწორი, მაგარი ზედაპირი).
2. **კუვალდა** (кувалда) – „ცალი ხელით დასაკავებელი მძიმე ჩაქური“, „მოკლეთარიანი პატარა ურო“. ლექსიკონებში შემოთავაზებული **სანგი** უცხოენოვანი წარმოშობისაა. საშუალოქართულსა და დიალექტებში გვხვდება ბუნებრივი ქართულძირიანი ტერმინები: **ხვედა** (პატარა ხის ურო) და **კვეჟო** (ჭურის ურო). ამ მასალაზე დაყრდნობით შესაძლებელია სემანტიკური დიფერენციაცია: **ხვედა** – „ცალ ხელში დასაკავებელი მოკლეთარიანი მძიმე ჩაქური“; **კვეჟო** – „ხის ხვედა“.
3. **სტროიმოლოტოკი** (строительный молоток) – „კირითხუროს იარაღი“ (ერთ მხარეს ვიწრო ჩაქურის თავით, მეორე მხარეს – ეჩოს პირით). ენობრივი ანალოგიების (**თოხეჩო**, **ხელეჩო**) გათვალისწინებით, მის აღსანიშნავად ოპტიმალურია კომპოზიტი **ეჩოჩაქური** (აგურ-ბლოკით შენებისას გამოსაყენებელი ინსტრუმენტი).
4. **შტაპიკი** (штапик) – „წვრილი ლარტყა რაიმეს კიდეზე გასწვრივ მისაჭედებლად/მისაწებებლად“. არსებული შესატყვისები (*რანდა*, *სამაგრი*) აცდენილია ძირითად მნიშვნელობას. რაჭულ კილოში დაცული ტერმინისა და ქართული ენობრივი მოდელების (**ლარტყა**, **ლამფა**) შესაბამისად, რუსული ტერმინის ზუსტი ქართული შესატყვისია **ლარწკა**.
5. **აპალოვკა** (**ოპალოვკა**/опалю́шка) – ხის დროებითი კონსტრუქცია ბეტონის ჩასასხმელად. საშუალოქართულსა და კილოებში (გურ., იმერ., ლეჩხ.) დადასტურებული სიტყვების – **ბოკი** / **ბოკონი** (ხის სვეტი, ბურჯი, სამირკვლის საყრდენი) – საფუძველზე ტერმინად შემოგვაქვს **ბოკო** / **ბოკი**.
6. **წარბვა** / **დაწარბვა** / **მოწარბვა** – დიალექტური ზმნა (ქართლ., ქიზ., ფშ.), რომელიც ზუსტად გამოხატავს ფიცრის, ძელისა თუ ქვის ფილის წიბოებისა და წვეროების მომრგვალებას (ხიწვების აცლას) დაზიანების თავიდან ასაცილებლად.
7. **მოკიჭკიჭება** / **მოჭრება** – ოსტატური მოპირკეთების აღმნიშვნელი ტერმინები. **მოკიჭკიჭება** (რაჭ.) – „ფიცარზე ან ქვაზე ჭდეების რიტმულად ამოჭრა გასალამაზებლად“ (მოკიჭკიჭებული); **მოჭრება** (ხევს.) – „ხის ნაკეთობის ლამაზად დაჭრელება, ორნამენტირება“ (**მოჭრებილი**, **ნაჭრება**).

ლიტერატურა:

ორბელიანი, სულხან-საბა. *ლექსიკონი ქართული*, ტ. I-II. თბილისი: „მერანი“, 1991.
დლონტი, ალექსანდრე. *ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა*. თბილისი: „განათლება“, 1984.
ტექნიკური ტერმინოლოგია: ქართულ-რუსული ნაწილი. რედაქტორები: რ. დვალი და რ. ღამბაშიძე. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი. თბილისი: „მეცნიერება“, 1982.

ნინო ზედგინიძე

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ახალციხე

ninozedginidze404@gmail.com

ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგია და ხელოვნური ინტელექტი

თანამედროვე ციფრულ ეპოქაში ეროვნული ენობრივი მემკვიდრეობის შენარჩუნება და მისი ტექნოლოგიური განვითარება ენათმეცნიერების ერთ-ერთ მთავარ პრიორიტეტს წარმოადგენს. ონომასტიკა განსაკუთრებულ როლს ასრულებს ქართული ენის, ისტორიისა და კულტურული თვითმყოფადობის შესწავლაში. ხელოვნური ინტელექტისა (AI) და ბუნებრივი ენის დამუშავების სწრაფი განვითარება იძლევა უნიკალურ შესაძლებლობას, ქართული ონომასტიკური მონაცემები გადავიყვანოთ თვისებრივად ახალ, ავტომატიზებულ დონეზე.

ქართული ონომასტიკა განსაკუთრებით საინტერესოა საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა და კულტურული მრავალფეროვნების გამო. ქართული ტოპონიმები, ანთროპონიმები, ჰიდრონიმები, ეთნონიმები და სხვა სახის საკუთარი სახელები მნიშვნელოვან ინფორმაციას ინახავს როგორც ქართული ენის განვითარების, ისე ქვეყნის ისტორიისა და კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ. ამ ფონზე თანამედროვე ტექნოლოგიების, განსაკუთრებით კი ხელოვნური ინტელექტის, გამოყენება ონომასტიკური კვლევებისათვის ახალ შესაძლებლობებს ქმნის.

ხელოვნურ ინტელექტს შეუძლია დიდი მოცულობის ტექსტური და ენობრივი მონაცემების სწრაფად დამუშავება, საკუთარი სახელების ამოცნობა, კლასიფიკაცია, სხვადასხვა წყაროში მათი მოძიება და ერთმანეთთან დაკავშირება. ქართული ონომასტიკური მასალის ციფრულად დამუშავება ხელს შეუწყობს სახელთა წარმოშობის, გავრცელების, ისტორიული ცვლილებებისა და ფონეტიკურ-სემანტიკური თავისებურებების კვლევას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართული ენისთვის სპეციალიზებული მონაცემთა ბაზებისა და კორპუსების შექმნა, რომლებიც ხელოვნური ინტელექტის სისტემებს საშუალებას მისცემს, სწორად ამოიცნონ ქართული საკუთარი სახელები და მათი ფორმები.

ამასთანავე, ხელოვნური ინტელექტის გამოყენებას გარკვეული სირთულეებიც ახლავს. ქართული ონომასტიკური სახელების ნაწილი მრავალვარიანტულია, ზოგიერთი ტოპონიმის წარმოშობა ბუნდოვანია, ხოლო ისტორიულ წყაროებში ერთი და იგივე სახელწოდება შესაძლოა სხვადასხვა ფორმით გვხვდებოდეს. ამიტომ ხელოვნური ინტელექტის მიერ მიღებული შედეგების შეფასებასა და გადამოწმებაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება ონომასტიკოსის, ისტორიკოსისა და ენათმეცნიერის პროფესიულ ცოდნას. ხელოვნური ინტელექტი ამ შემთხვევაში არ უნდა განვიხილოთ ადამიანის შემცვლელად; მისი მთავარი ფუნქციაა მკვლევრის შესაძლებლობების გაფართოება და კვლევის პროცესის გამარტივება.

ქართული ონომასტიკური ტერმინოლოგიის განვითარებისა და ხელოვნური ინტელექტის ურთიერთკავშირი განსაკუთრებით აქტუალურია ციფრული ჰუმანიტარიის პირობებში. თანამედროვე ტექნოლოგიების დახმარებით შესაძლებელია ქართული ონომასტიკური მემკვიდრეობის სისტემატიზაცია, დაცვა და ახალი თაობის მკვლევრებისთვის ხელმისაწვდომი რესურსების შექმნა. შესაბამისად, ხელოვნური ინტელექტის პასუხისმგებლიანი და მეცნიერულად დასაბუთებული გამოყენება ქართული ონომასტიკის კვლევას ახალ ეტაპზე გადაიყვანს და ხელს შეუწყობს ქართული ენობრივი და კულტურული მემკვიდრეობის უკეთ შესწავლასა და პოპულარიზაციას.

ლელა თელიაშვილი

სამცხე-ჯავახეთის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ახალციხე

lelateliashvili@gmail.com

სივრცის, იდენტობისა და მეხსიერების ცნებები ონომასტიკურ ტერმინოლოგიაში: კოგნიტურ-ეპისტემოლოგიური ანალიზი

კვლევის ცენტრალური იდეა არის ის, რომ ონომასტიკური ტერმინები არ წარმოადგენენ მხოლოდ კლასიფიკაციურ ან აღწერით ერთეულებს; ისინი ფუნქციონირებენ, როგორც ინფორმაციის ორგანიზების **მეტაენა**, რომელიც ასახავს საზოგადოების მიერ სამყაროს შეცნობის მექანიზმებს. ამ თვალსაზრისით, ტერმინოლოგია განიხილება როგორც კოგნიტური მოდელების დინამიკური ცოდნის სტრუქტურული მატარებელი და არა როგორც სტატიკური ნიშანი ან მხოლოდ ლექსიკური სისტემა. საკითხის შესწავლის მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს კოგნიტური ლინგვისტიკის, მეცნიერების ფილოსოფიისა და ეპისტემოლოგიის ინტერდისციპლინური სინთეზი.

ონომასტიკური ტერმინოლოგიის **კოგნიტურ-ეპისტემოლოგიური სტრუქტურა** ნიშნავს იმას, თუ როგორ ასახავს სამიზნე ტერმინები ადამიანის მიერ სამყაროს შემეცნების, კლასიფიკაციისა და არსებული ცოდნის ორგანიზების წესებს. ემპირიული მასალის ანალიზმა აჩვენა, რომ ონომასტიკური ტერმინოლოგია შემთხვევითი კლასიფიკაციის სისტემა არ არის. ტერმინები უპასუხებენ კაცობრიობის აზროვნებასთან დაკავშირებულ ძირითად საჭიროებებს: ახდენენ სივრცის ორგანიზებას, რადგან ადამიანი ვერ აღიქვამს სამყაროს ქაოსურად, მისთვის საჭიროა განსაზღვროს საკუთარი ვინაობა და მართოს კოლექტიური მეხსიერება. ონომასტიკური ტერმინები გვიჩვენებენ, თუ როგორ ყოფს ჩვენი გონება რეალობას. ამიტომ მათი სტრუქტურა ეფუძნება სამ ფუნდამენტურ ცნებას: სივრცეს, იდენტობასა და მეხსიერებას. სივრცესთან დაკავშირებული ტერმინები სამყაროს გეოგრაფიულ ორგანიზებას ემსახურება. ქართულ ანთროპონიმურ სისტემაში განსაკუთრებით გამოიკვეთა **მეტგვარი** და **შტო-გვარი**, რომლებიც აჩვენებს იდენტობის შიდა დიფერენციაციას და მის კონსტრუირებას ისტორიულ-სოციალური პრაქტიკის საფუძველზე. ხოლო **მეხსიერებასთან** დაკავშირებული ტერმინები კოლექტიური გამოცდილების შენარჩუნებას უზრუნველყოფს.

კვლევამ ცხადყო, რომ **სივრცის კატეგორიზაციის**ას ონომასტიკური ტერმინების დაყოფა (მაგ., **ოიკონიმი**, **ორონიმი**, **ქორონიმი**, **ოდონიმი**, **მიკროტოპონიმი**) ავლენს გეოგრაფიული გარემოს მენტალური დაყოფის პრინციპებს: ქორონიმი → სივრცის ფართო, რეგიონულ აღქმას ასახავს; **ოდონიმი** → ურბანული სივრცის ორგანიზების ცოდნას; **მიკროტოპონიმი** → ადგილობრივ მეხსიერებასა და ადგილობრივ ცოდნას. სწორედ ამიტომ კოგნიტურ-ეპისტემოლოგიური ანალიზისას ეს ტერმინები შეიძლება განვიხილოთ, როგორც სივრცის შესახებ ცოდნის სხვადასხვა დონის კატეგორიები. ტერმინოლოგიური კლასიფიკაცია ეფუძნება არა ობიექტთა ემპირიულ-ფიზიკურ თვისებებს, არამედ მათ ფუნქციურ-ანთროპოცენტრულ ათვისებას. ქართულ სამეცნიერო სინამდვილეში, მაგალითად, ტერმინი მიკროტოპონიმი (მცირე გეოგრაფიული ობიექტის სახელი: წყაროს, საძოვრის, კლდის სახელი...) მოწმობს შემეცნების ისეთ წესს, როდესაც ადამიანი ფიზიკურ გარემოს კი არ ზომავს გეომეტრიულად, არამედ მას თავისი ყოველდღიური, პრაქტიკული და კულტურული ცხოვრების მიხედვით აძლევს საზღვრებს.

იდენტობის კატეგორიზაცია დაკავშირებულია ანთროპონიმური ტერმინების ქვესისტემებთან (ეთნონიმი, პატრონიმი, შტო-გვარი, მეტგვარი, ფსევდონიმი, მეტსახელი...), რომლებიც მეცნიერულ დონეზე ასახავენ საზოგადოების დაყოფის სტრუქტურას, საკუთარისა და უცხოის ძირეულ გამოიჯვანას. ქართულ კონტექსტში ეს ტერმინები ასახავენ თვითმყოფადობის შენარჩუნების გზებს გლობალიზაციის ფონზე.

მეხსიერების ცნების ანალიზმა ცხადყო, რომ **ეპონიმები**, **ჰაგიონიმები** თუ სხვა **მემორიალური სახელდებითი ერთეულები** კულტურულ-ისტორიული ცოდნის ენობრივი გამოხატვის მექანიზმებად გვევლინება. მათში კერძო და საზოგადო გამოცდილება ნომინაციური კატეგორიების სახით ინახება, რაც სოციალური მეხსიერების შენარჩუნებას, გადაცემასა და თაობებს შორის უწყვეტობას უზრუნველყოფს.

მთავარი დასკვნა ისაა, რომ ონომასტიკური ტერმინოლოგია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც მეტაენა, რომელიც უპასუხებს ადამიანის არსებობის სამ ძირითად კითხვას: **სად ვართ? ვინ ვართ? და რა უნდა გვახსოვდეს?** სწორედ ამიტომ არის აგებული ონომასტიკურ ტერმინთა ნომენკლატურა **სივრცის, იდენტობისა და მეხსიერების** (და არა სხვა, მეორეული ცნებების) გარშემო.

დავით იოზიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი

d.yo777bi@gmail.com

სემანტიკური ცვლილებები და გატერმინების პროცესები ქრისტოლოგიურ ტერმინოლოგიაში: ἄκρᾱ და μέρις-ის მაგალითზე

საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიურ ტექსტებში ხშირად დასტურდება ისეთი ლექსიკური ერთეულები, რომლებიც პირველადი, ყოფითი ან ფილოსოფიური მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ქრისტიანული მოძღვრების ფარგლებში ახალ, სპეციალიზებულ სემანტიკურ დატვირთვას იძენს. ამგვარი სემანტიკური ტრანსფორმაცია განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ქრისტოლოგიურ ტერმინოლოგიაში, სადაც გარკვეული ლექსიკური ერთეულები კონკრეტული საღვთისმეტყველო ცნებების გამომხატველ ტერმინებად ყალიბდება. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა ბერძნული ლექსემები ἄκρᾱ, ἡ და μέρις, τὸ, რომელთა ტერმინოლოგიური ფუნქცია მკაფიოდ ვლინდება წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის ქრისტოლოგიურ მსჯელობებში, კერძოდ, მის დოგმატურ-პოლემიკურ ტრაქტატებში.

წმინდა მაქსიმეს დოგმატურ-პოლემიკური ტრაქტატების ქართული თარგმანები შემონახულია XII საუკუნის გელათურ ხელნაწერში (K14), რომელიც დაცულია ქუთაისის სახელმწიფო ისტორიულ მუზეუმში. საანალიზო ტექსტებში ბერძნული ἄκρᾱ სტაბილურად გადმოიცემა ძველი ქართული შესატყვისით **მწუჭრვალი**, ხოლო μέρις – **კერძო**.

ბერძნული ლექსიკური ერთეული ἄκρᾱ, ἡ ნიშნავს: უმაღლეს ან შორეულ წერტილს, წვერს, დროის ადრეულ მომენტს, კონცხს, მწვერვალს, დასასრულს, კიდეს, ციტადელს, თავს (Дворецкий 1958, 68; Lampe 1961, 64; მელიქიშვილი 2010). ქრისტოლოგიურ კონტექსტში წმინდა მაქსიმე აღმსარებელი ლექსემას ἄκρᾱ სპეციალური ცნების გამომხატველ ტერმინად იყენებს.

იგი მრავლობითი ფორმით აღნიშნავს ქრისტეს ღვთაებრივი და კაცობრივი ბუნებების პირველწყაროებს – მამა ღმერთსა და ყოვლადწმინდა ღვთისმშობელს. შესაბამისად, გელათურ თარგმანში მწუჭრვალი აღარ გამოხატავს მხოლოდ საგნის კიდის ან წვერის ცნებას და სპეციალიზებულ ქრისტოლოგიურ მნიშვნელობას იძენს.

ლექსიკური ერთეული *μῆρις*, რთული განმარტება როგორც: ნაწილი, წილი, მხარე, პიროვნულობა, როლი, მნიშვნელობა, მდგომარეობა, კონკრეტული (Дворецкий 1958, 1073; Lampe 1961, 844; მელიქიშვილი 2010). წმინდა მაქსიმე აღმსარებელთან იგი თანმიმდევრულად გამოიყენება ქრისტეში ორი ბუნების შესახებ მსჯელობისას და აღნიშნავს ქრისტეს ღვთაებრივ და კაცობრივ ბუნებებს. ამ მნიშვნელობას განსაკუთრებით ნათლად ადასტურებს წმინდა მამის მიერ *μῆρις*-ისა და *φύσις*-ის ურთიერთგაიგივება. შესაბამისად, გელათურ თარგმანში **კერძოდ** უბრალო ნაწილის მნიშვნელობით კი არ გამოიყენება, არამედ ქრისტოლოგიური ცნების – ბუნების – გამომხატველი ტერმინია.

ამრიგად, წმინდა მაქსიმეს ქრისტოლოგიურ ტერმინოლოგიაში *ἡκῆ* და *μῆρις* ერთმანეთთან დაკავშირებული, თუმცა ფუნქციურად განსხვავებული ტერმინებია: *ἡκῆ* გამოხატავს ქრისტეს ორი ბუნების პირველსაწყისებს, ხოლო *μῆρις* – თვით ამ ორ ბუნებას. გელათურ თარგმანში მათი ეკვივალენტობა თანმიმდევრულად არის დაცული: *ἡκῆ* → მწუჭრვალი, *μῆρις* → **კერძოდ**. შესაბამისად, აღნიშნული ქართული შესატყვისები განსაზღვრული ქრისტოლოგიური ცნებების გამომხატველი ტერმინოლოგიური ერთეულებია.

ტერმინების *ἡκῆ* და *μῆρις* ანალიზი ცხადყოფს, რომ წმინდა მაქსიმე აღმსარებლის ქრისტოლოგიურ მსჯელობებში ყოფითი ლექსიკური ერთეულები ახალ, სპეციალიზებულ ფუნქციას იძენს. გელათურ თარგმანში მათი სემანტიკური ტრანსფორმაცია შესაბამისი ტერმინოლოგიური ეკვივალენტებით – **მწუჭრვალი** / **კერძოდ** – არის ასახული. ამგვარი ტერმინთშემოქმედებითი პროცესი ამდიდრებს საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიურ ტერმინოლოგიურ აპარატს და მნიშვნელოვნად ძველი ქართული საღვთისმეტყველო-ფილოსოფიური ტერმინოლოგიის აღწერისა და ლექსიკოგრაფიული სისტემატიზაციისათვის.

ეველინა კვიატეკი

კრაკოვის ეროვნული განათლების კომისიის უნივერსიტეტი, პოლონეთი

ewelina.kwiatk@uken.krakow.pl

პოლონური საგანმანათლებლო ტერმინოლოგიის ეროვნული ტერმინოლოგიური ბაზის შექმნისათვის: საცდელი წამოწყება

ნაშრომში განხილულია საგანმანათლებლო ტერმინოლოგიური ბაზის შედგენისა და მრავალენოვანი თარგმნის პროცესში წარმოშობილი გამოწვევები. ტერმინოლოგიური ბაზა შეიქმნა სამაგისტრო/პოსტსამაგისტრო კურსის – „ტერმინოლოგია და მონაცემთა მოპოვება“ – ფარგლებში. პროექტში ტერმინების ამოღებისა და ტერმინოლოგიური ბაზის შედგენისთვის გამოყენებულია კორპუსზე დაფუძნებული მეთოდები, ამასთანავე შესწავლილია დარგობრივი საგანმანათლებლო ტერმინოლოგიის თარგმნისას წარმოშობილი პრობლემები.

პირველ ეტაპზე კორპუსული დამუშავებისა და შესატყვისების საძიებო პროგრამის –

V საერთაშორისო კონფერენცია

ტერმინოლოგია – მემკვიდრეობა და თანამედროვეობა

Sketch Engine-ის – გამოყენებით შედგა პოლონურენოვანი დარგობრივი კორპუსი. კორპუსი მოიცავდა პოლონეთის სკოლამდელი, დაწყებითი და საშუალო განათლების სისტემის შესახებ ინფორმაციულ და სანდო ტექსტებს. კორპუსიდან ტერმინების ავტომატური ამოკრების შედეგად გამოვლინდა 160 საგანმანათლებლო ტერმინი. ეს ტერმინები დაედო სათავედ ექსელში (Microsoft Excel) ერთობლივი მუშაობის შედეგად შექმნილ პოლონურ ტერმინთაზას. ტერმინოლოგიური ბაზის სტრუქტურა დაეფუძნა MILTerm-ის – პოლონეთის სამხედრო ტერმინოლოგიის – მონაცემთა ბაზას. იგი მოიცავდა ისეთ მონაცემთა კატეგორიებს, როგორებიცაა: ტერმინი, აბრევიატურა, სრული ფორმა, დეფინიცია, დეფინიციის წყარო და შენიშვნები.

შემდგომ ეტაპზე პოლონური ტერმინოლოგიური ბაზა ითარგმნა ინგლისურ, უკრაინულ და ქართულ ენებზე. მრავალენოვანმა ბაზამ გამოავლინა მთელი რიგი ტერმინოლოგიური და მთარგმნელობითი გამოწვევები, რომლებიც განპირობებულია ეროვნული საგანმანათლებლო სისტემების განსხვავებებით, პირდაპირი ცნებითი შესატყვისების არარსებობითა და სანდო ტერმინოლოგიური რესურსების სიმწირით. ამჟამად პოლონეთს არ გააჩნია ყოვლისმომცველი ეროვნული ტერმინოლოგიური ბაზა, რომელიც სხვადასხვა დარგში ნორმატიული ტერმინოლოგიის საცნობარო რესურსად გამოდგებოდა. მრავალენოვანი ტერმინოლოგიური რესურსების ნაკლებობა კიდევ უფრო თვალსაჩინოა, განსაკუთრებით ისეთ ენობრივ ვარიანტებში, როგორებიცაა: პოლონურ-უკრაინული და პოლონურ-ქართული, რომელთათვისაც სრულყოფილი და განახლებული ტერმინოლოგიური ბაზები არ არსებობს. შესაბამისად, მთარგმნელებსა და ტერმინოლოგებს ხშირად უწევთ ზოგად ორენოვან ლექსიკონებზე ან კონკრეტული შემთხვევისთვის შემუშავებულ გადაწყვეტილებებზე დაყრდნობა, რომლებიც იშვიათად ასახავს საგანმანათლებლო სისტემებს შორის არსებულ ცნებით განსხვავებებს.

მიღებული შედეგები ცხადყოფს, რომ შესაძლებელია პოლონური საგანმანათლებლო ტერმინოლოგიისთვის ცნებებზე ორიენტირებული ეროვნული ტერმინოლოგიური ბაზის შექმნა, რომელშიც ასახული იქნება ტერმინების ინგლისური, უკრაინული და ქართული შესატყვისები. წინამდებარე საცდელი წამოწყება, რომელიც განხორციელდა სრულყოფილი ეროვნული პოლონური ტერმინთაზის არარსებობის პირობებში, ხაზს უსვამს ნორმატიული ტერმინოლოგიური რესურსების შექმნის აუცილებლობას, რაც ხელს შეუწყობს ტერმინოლოგიის სტანდარტიზაციას, ენებს შორის ცნებითი შესატყვისების განსაზღვრასა და დარგობრივი თარგმანის თანმიმდევრულობისა და სიზუსტის გაუმჯობესებას.

ზაალ კიკვიძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
zaal.kikvidze@tsu.ge

მიმართვა, როგორც ენობრივი მოვლენა: ტერმინები და ცნებები¹

წინამდებარე მოხსენება წარმოადგენს ენათმეცნიერებაში პოვნირი, მიმართვასთან დაკავშირებული ქართული ტერმინებისა და ცნებების აღწერისა და ანალიზის მცდელობას.

¹ წინამდებარე ნაშრომი შესრულებულია შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ მხარდაჭერილი პროექტის ფარგლებში „მიმართვის სისტემები მეგრულსა და ლაზურში“ (№ FR-23-5495).

ქართული ენის გრამატიკებში მიმართვა, როგორც ენობრივი მოვლენა შესაბამისი ტერმინითურთ, მე-19 საუკუნის მიწურულს ჩნდება. ამ მხრივ, პირველობა პოლიევქტოს კვიცარიძეს (1888) ეკუთვნის, რომელმაც განმარტა იგი („მიმართობითი სიტყვები“), როგორც პირი ან ნივთი, რომლისაკენაც მიმართულია მეტყველება. ფაქტობრივად, იგივე გაგება და განმარტებებია წარმოდგენილი მომდევნო წლებში გამოცემულ გრამატიკულ აღწერებშიც (ა. ქუთათელაძე, ა. ბენაშვილი, თ. ჟორდანიას). არსებითად, ამ და მომდევნო ხანების ნაშრომებში მიმართვა გაგებულია როგორც ოდენ წინადადების წევრებთან სინტაქსურად დაუკავშირებელი სახელური ინვენტარი.

რუსული/საბჭოური ენათმეცნიერული მიდგომების გავლენით მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან მიმართვა განიხილება „განკერძოებული სიტყვებისა და გამოთქმების“ ჩარჩოში შემავალ ერთ-ერთ ენობრივ მოვლენად. ამ ტრადიციის ფარგლებშიც მიმართვად მხოლოდ სახელური ფორმები მოიაზრება. და მაინც, ამ თავსმოხვეული თეორიული მოდელის მიუხედავად, თავის ნაშრომებში აკაკი შანიძე თანამიმდევრულად აშუქებს *შენობით* და *თქვენობით* მიმართვასაც და სათანადო ზმნურ ფორმებსაც, რითაც თავისებურად აქარწყლებს იმ მიდგომას, რომლის მიხედვითაც მიმართვა მხოლოდ წინადადების წევრებთან სინტაქსურად დაუკავშირებელ არსებით და ზედსართავ სახელებს გულისხმობს.

მე-20 საუკუნის 80-იანი წლების მეორე ნახევრიდან ქართულ ენათმეცნიერებაში ჩნდება მიმართვის კვლევასთან დაკავშირებული ახალი ცნებითი და ტერმინოლოგიური პარადიგმა, რომლის წყალობითაც აღიარებულია მიმართვის არა მხოლოდ სახელური, არამედ ზმნური და ნაცვალსახელური ფორმების არსებობა და უგულებელყოფილია მიდგომა, რომლის მიხედვით მიმართვა ოდენ განკერძოებული სიტყვებისა და გამოთქმების ჩარჩოში, ე. ი. ჩართულის, დანართის, განკერძოებული განსაზღვრების, გარემოებისა და სხვათა რიგში უნდა განვიხილოთ. აღნიშნული ძალისხმევა შუქია აფრიდონიძის სახელთანაა დაკავშირებული. მანვე განუზომელი წვლილი შეიტანა მიმართვის ინვერსიის კვლევის ცნებითი და ტერმინოლოგიური აპარატის განვითარების საქმეში.

დღესდღეობით ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში პოვნიერია როგორც ერთი, ისე მეორე ზემონახსენები მიდგომა შესაბამისი ცნებებისა და ტერმინების გამოყენებით.

მაკა ლაბარტყავა

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
labartkavamaka@gmail.com

სპორტის ტერმინთა ორთოგრაფიული ლექსიკონისათვის

(აგების პრინციპი)

სპორტის ტერმინთა პირველი მოკლე ორთოგრაფიული ლექსიკონი დანართის სახით ახლავს 2016 წელს გამოცემულ ნაშრომს – „მართლწერის ლექსიკონი მედიისათვის“ (თბ., 2016). ქართული მეტყველების კულტურის განყოფილება მუშაობას აგრძელებს აღნიშნული ლექსიკონის ვრცელ ვერსიაზე.

როგორი უნდა იყოს დასახელებული ტიპის ლექსიკონის აგების პრინციპები:

1. ორთოგრაფიას საჭიროების შემთხვევაში უნდა მიეწეროს, თუ სპორტის რომელი სახეობის კუთვნილებაა ის. მაგალითად:
აქსელი (ფიგ. ციგურ.);
ბოჭვა (რაგბ.);
კიი (მოთხ. კიიმ, მიც., ნათ. კიის) (ბილიარდ.);
დაშამათება (ჭადრ.)...
2. შეცდომები უნდა გასწორდეს [და არა] და [კი არა] აღნიშვნების გამოყენებით, რაც საშუალებას მისცემს მომხმარებელს, ესა თუ ის ტერმინი იპოვოს არამხოლოდ სწორი, არამედ უმართებულო ფორმის მიხედვითაც, მეტადრე იმ შემთხვევაში, როცა სწორი და შეცდომიანი ვარიანტების ანბანური რიგი ერთმანეთს არ ემთხვევა. მაგალითად:
[ტერენერი კი არა] **მწვრთნელი**; **მწვრთნელი** [და არა ტერენერი];
[ვატერპოლო კი არა] **წყალბურთი**; **წყალბურთი** [და არა ვატერპოლო];
[გოლკიპერი კი არა] **მეკარე**; **მეკარე** [და არა გოლკიპერი]...
3. კუმშვად და კვეცად ტერმინებს მრგვალ ფრჩხილებში უნდა მიეწეროს ნათესაობითის ფორმა, საჭიროების შემთხვევაში – მოთხრობითისა და მიცემითისაც. მაგალითად:
მოისარი (მოისრის {ა});
მოკრივე (მოკრივის {ა})...
4. ამავე ლექსიკონში გათვალისწინებულია სპორტთან დაკავშირებული აბრევიატურებიც შესაბამისი ორთოგრაფიით:
სეოკი (მოთხ. სეოკმა, მიც. სეოკს, ნათ. სეოკის...; სეოკში, სეოკზე, სეოკიდან): საქართველოს ეროვნული ოლიმპიური კომიტეტი.
ფიფა (მოთხ. ფიფამ, მიც., ნათ. ფიფას...; ფიფაში, ფიფაზე, ფიფადან): საფეხბურთო ასოციაციის საერთაშორისო ფედერაცია.
5. თანაბარი მნიშვნელობისა თუ ფუნქციის მქონე ტერმინები და შესიტყვებანი წარმოდგენილია პარალელური ხაზით. მაგ., **აყვანა** // **მოკვლა** (ჭადრ.)...
6. დასაშვები ფორმები მრგვალი ფრჩხილებითაა გათვალისწინებული. მაგ., **ბურთის გატანა** (// კარის ალება)...
7. კვადრატული ფრჩხილებით მოცემულია მოძველებული ფორმები. მაგ.:
[**შტანგისტი** //] **ძალოსანი** (ძალოსნის{ა});
[**გროსმაისტერი**] **დიდოსტატი** (ჭადრ.)...
8. წარმოდგენილია აგრეთვე სპორტის ტერმინოლოგიაში ხშირად გამოყენებული ზმნური ფორმები, როგორებიცაა:
უვარჯიშია (თვითონ)– **უვარჯიშებია** (სხვა);
უთამაშია (თვითონ) – **უთამაშებია** (სხვა)...
9. სტილისტიკური შეცდომები შემდეგნაირად არის გასწორებული:
ატარებს (ზეპირ მეტყველებაში ხშირად ისმის: გუნდი კარგ თამაშს **ატარებს**. უნდა იყოს: გუნდი კარგად თამაშობს);
განლაგდება (ზეპირ მეტყველებაში ხშირად ისმის: თავდამსხმელს შეუძლია, დაცვის მარცხენა ფლანგზეც **განლაგდეს**; ამ პოზიციაზე **განლაგდება** სხვა ფეხბურთელი; სპორტსმენი ოდნავ უკან არის **განლაგებული**. **განლაგება** ნიშნავს ამა თუ იმ ადგილზე გარკვეული წესით

რაიმე საგნების, ნაგებობათა, ჯარის ნაწილებისა და მისთ. მოთავსებას, განაწილებას. უმართებულოა ერთის განლაგება (მაგ., თავდამსხმელისა ამა თუ იმ პოზიციაზე). უნდა იყოს: თავდამსხმელი მარცხენა ფლანგზე დაიკავეს ადგილს (ან დადგება) და ა. შ.

ნინო ლაბარტყავა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
labartkava.nino@gmail.com

FIDIC-ის მშენებლობის ხელშეკრულების პირობების ენობრივი და ტერმინოლოგიური მახასიათებლები

FIDIC-ის სახელმძღვანელო, როგორც წერილობითი ხელშეკრულება, არის იურიდიული და ფორმალური ხასიათის, მკაცრი, ლოგიკური და ზედმიწევნითი. მას ახასიათებს პროფესიონალიზმი, წინადადებების სირთულე და მრავალფეროვნება. ენობრივი თვალსაზრისით, FIDIC-ის სახელმძღვანელომ, ლინგვისტური მახასიათებლებისა და ტექსტური ფუნქციების გათვალისწინებით, უნდა უზრუნველყოს ინფორმაციის ზუსტად გადმოცემა და შეძლოს მკითხველის სტიმულირების ეფექტის რეალიზება მრავალი დონიდან, როგორებიცაა: სემანტიკა, კონტექსტი და სტილისტიკა.

FIDIC-ის მშენებლობის ხელშეკრულების ენას აქვს რამდენიმე მახასიათებელი: შედგენილი სიტყვების: hereby, hereof, herein, thereunder, whereof და მოდალების: must, shall, would, should... ფართო გამოყენება. FIDIC-ის ხელშეკრულების პირობებში ვალდებულების, პასუხისმგებლობისა და რეგულაციების გამოხატვისას ყოველთვის გამოიყენება shall + a verb კონსტრუქცია ნაცვლად სიტყვებისა must ან should. ბუნდოვანებისა და ხარვეზის თავიდან აცილებისა და წერის ზუსტი და მკაცრი წესების შემუშავების მიზნით ხშირად გამოიყენება პარალელიზმი და განმეორებითი გამონათქვამები, როგორებიცაა: წინადადებების პარალელურად გამოყენება, სინონიმებისა და მიახლოებითი სინონიმების პარალელური გამოყენება, შაბლონური წინადადებების განმეორებითი გამოყენება და ა.შ.

რაც შეეხება პასივიზაციას. ვნებითი გვარი იურიდიული ენის გამორჩეული თვისებაა. იურისტები ამჯობინებენ პასიური გვარის გამოყენებას, რადგან მას აქვს არაპირდაპირი ფორმალური (ოფიციალური) ტონი. FIDIC-ის ენისთვის დამახასიათებელია კოლოკაციები და დუბლი (ბინომი). ისინი გამოიყენება სამშენებლო ხელშეკრულებაში სიზუსტისა და ინკლუზიურობისთვის და დამაჯერებლობის გამოსახატავად.

საინტერესოა, თავად FIDIC-ის ტერმინოლოგიური ცვლილებები და თარგმანის ევოლუცია. საერთაშორისო ბიზნესკონტრაქტებში ხშირად შევნიშნავთ შემდეგ წინადადებას: „დრო არის ამ ხელშეკრულების არსი“. არ აქვს მნიშვნელობა, ეს იქნება საერთაშორისო ვაჭრობა, საერთაშორისო საინჟინრო თუ რაიმე ფართომასშტაბიანი სატელეკომუნიკაციო პროექტი, დრო არის კონტრაქტის შესრულების ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ფაქტორი.

აქედან გამომდინარე, აღსანიშნავია, რომ FIDIC-ის ხელშეკრულების 1999 წლამდე ვერსიებში გამოიყენებოდა ტერმინი Liquidated Damages, ხოლო 1999 წელს ის შეიცვალა Delay

Damages-ით. სწორედ საერთაშორისო საინჟინრო პროექტებში ამ პუნქტის ინტერპრეტაციასთან დაკავშირებული მუდმივი დავების გამო FIDIC-მა დაამკვიდრა კომპრომისული მიდგომა Common Law-დან Civil Law-ზე გადასვლის მიმართულებით.

დიანა ლიპარტელიანი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი სეუ, თბილისი

d.liparteliani@seu.edu.ge

ხელოვნური ინტელექტის ტერმინოლოგიური ეკოსისტემის ტრანსფორმაცია ქართულ ონლაინმედიაში (2018-2026): სტანდარტიზაცია, ვარიაციები და მედიაენა

ხელოვნურ ინტელექტთან დაკავშირებული ტერმინები ქართულ ონლაინმედიაში სულ უფრო ხშირად გვხვდება და მათი გამოყენების ფორმებიც მრავალფეროვანია. ზოგიერთი ტექნოლოგიური ცნება ქართულად ითარგმნება, ზოგი ინგლისური ფორმით ინარჩუნებს ადგილს მედიაენაში, ხოლო ნაწილი ჰიბრიდული სახით გამოიყენება. ასეთ ვითარებაში მედია მხოლოდ ახალი ტერმინების გამავრცელებელი აღარ არის – იგი მონაწილეობს მათ შერჩევაში, ადაპტაციასა და დამკვიდრებაშიც.

კვლევის მიზანია, შეისწავლოს, როგორ იცვლებოდა ხელოვნურ ინტელექტთან დაკავშირებული ტერმინოლოგია ქართულ ონლაინმედიაში 2018-2026 წლებში. ყურადღება გამახვილდება ერთი და იმავე ცნების ქართულ, ინგლისურ და ჰიბრიდულ ფორმებზე, მათი გამოყენების სიხშირესა და თანმიმდევრულობაზე, ასევე იმაზე, თუ როგორ ყალიბდება დროთა განმავლობაში ცალკეული ვარიანტი დომინანტურ ფორმად. კვლევა ასევე შეისწავლის, განსხვავდება თუ არა ტერმინების გამოყენება მედიასაშუალებებისა და თემატური კონტექსტების მიხედვით და რამდენად განმარტავს მედია ახალ ან სპეციალიზებულ ცნებებს აუდიტორიისთვის.

კვლევა ეფუძნება შერეულ, რაოდენობრივ-თვისებრივ მიდგომას და ითვალისწინებს 2018-2026 წლებში გამოქვეყნებული დაახლოებით 300–500 მედიატექსტისგან შემდგარი დიაქრონული კორპუსის შექმნას. საანალიზო პერიოდი დაიყოფა სამ ეტაპად: 2018-2021, 2022 და 2023-2026 წლები. გამოყენებული იქნება რაოდენობრივი კონტენტანალიზი, ტერმინოლოგიური ანალიზი და თვისებრივი მედიაენის ანალიზი. საკვლევი ერთეული განისაზღვრება პრინციპით ცნება – ტერმინი – ტერმინული ვარიანტი, რაც შესაძლებელს გახდის ერთი ცნების სხვადასხვა ენობრივი ფორმის გამოვლენას, მათ შედარებასა და დროში ცვლილების შეფასებას.

კვლევა არ ისახავს მიზნად ტერმინების „სწორ“ და „არასწორ“ ფორმებად დაყოფას. მისი ამოცანაა, რეალურ მედიაგამოყენებაზე დაყრდნობით გამოავლინოს ტერმინოლოგიური თანმიმდევრულობის, ვარიაციულობისა და სალექსიკონო ერთეულის შერჩევის ტენდენციები. კვლევა შესაძლებელს გახდის შეიქმნას ქართული ხელოვნური ინტელექტის მედიატერმინოლოგიის განვითარების დიაქრონული სურათი და შეფასდეს მედიის როლი ახალი ტექნოლოგიური ტერმინების გავრცელებასა და დამკვიდრებაში.

ნანა ლოლაძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
nana.loladze@tsu.ge

ნეოლოგიზმები და პოლიტიკური სლენგი

XXI საუკუნის ქართულისათვის დამახასიათებელი ტენდენციებიდან ყურადღებას იქცევს ნეოლოგიზმების სიჭარბე. მათ შორის გვინდა გამოვყოთ სესხების გზით გაჩენილი ნეოლოგიზმები.

გასული საუკუნის ბოლო ათწლეულებიდან სულ უფრო ინტენსიური ხდება ინგლისური ენიდან სიტყვათა სესხებისა და ადრე ნასესხები სიტყვების გააქტიურების პროცესი.

ანგლიციზმებზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ქართული, როგორც მიმღები ენა, ნასესხებ სიტყვებს თავის ყალიბში აქცევს. ამდენად, უცხო სიტყვების პასიური მიღების ეტაპიდან ენა მათი ასიმილირების ეტაპზე გადადის.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს ნასესხები სიტყვების ზმნად ქცევის, გაზმნავების პროცესი. გაზმნავების დროს ხდება არა მხოლოდ გრამატიკული, არამედ სემანტიკური გადაზოზიანება. ამ გზით შექმნილი ზმნა სესხულობს ამოსავალი სიტყვის მნიშვნელობას და მას ახალი სტატუსით განპირობებულ სემანტიკურ ნიუანსებს სძენს.

გაზმნავების ტენდენცია შეინიშნება სიტყვებში, რომლებიც დიდი ხნის განმავლობაში აღწერითი ფორმით იყო დამკვიდრებული ენაში. ჩნდება მათი პარალელური ზმნები: **ორგანიზებას ახდენს – აორგანიზებს (დააორგანიზებს/ აორგანიზდება); არგუმენტებით ასაბუთებს, არგუმენტებს მოიხმობს – არგუმენტირებს (არგუმენტირდება); დისკუსიას მართავს, დისკუსიას აწყობს – დისკუსიობს; კონსოლიდაციას ახდენს – კონსოლიდირდება.**

ენაში ერთდროულად არსებობს რუსულის გზით შემოსული, ადრე ნასესხები და ქართულში ადაპტირებული საერთაშორისო ტერმინები და მათი ინგლისური ვარიანტები, ამის მაგალითია **დეპორტირება** და **დეპორტი**. გვხვდება ორივეს გაზმნავების შემთხვევები: **გამოადეპორტირეს** და **გამოადეპორტეს**.

ამ გზით მიღებული ნეოლოგიზმები უპირატესად მიეკუთვნება ე. წ. პოლიტიკურ სლენგს, რომლის ფორმირებაც ცოცხალი პროცესია და გარკვეულწილად ასახავს საზოგადოების ადაპტაციას გლობალურ პროცესებთან და მსოფლიოში მიმდინარე პოლიტიკურ მოვლენებთან.

ბოლო წლებში გაჩენილი ისეთი ტერმინები, როგორებიცაა: **ვპოზიციონირებ, ვკომუნიცირებ, განარატივდა** და მისთ. ხშირად გამოიყენება არა მათი პირდაპირი მნიშვნელობით, არამედ როგორც სპეციფიკური პოლიტიკური სლენგი.

ლია ლურსმანაშვილი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

l.lursmanashvili@gtu.ge

სამოსის სახეები და მათი აღმნიშვნელი ტერმინები შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“

ადამიანის სოციალური სტატუსის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს განმსაზღვრელ ელემენტს წარმოადგენს სამოსი, რომელიც ასახავს მის პიროვნულ ხასიათს, კულტურულ იდენტობას, ტემპერამენტს, განათლებას, მატერიალურ მდგომარეობას, პროფესიულ კვალიფიკაციასა და მისთვის მისაღებ ესთეტიკურ იდეალს.

კაცობრიობის კულტურის ისტორიაში, საუკუნეების განმავლობაში, საზოგადოების ყოფა-ცხოვრების ცვლილებებთან ერთად იცვლებოდა ჩაცმულობაც, თუმცა მას არასოდეს დაუკარგავს თვითმყოფადობა, ორიგინალობა და ფუნქცია. ტანსაცმლის ძირითადი ტიპები ისტორიულად ყალიბდებოდა სამეურნეო-ყოფითი, რელიგიური, სოციალურ-წოდებრივი და ეთნიკური ნიშნების საფუძველზე. ადრეული პერიოდის სამოსის ამომწურავი შესწავლისა და მისი ისტორიის აღდგენისათვის აუცილებელია წყაროთა სრული სპექტრის ანალიზი. მათ შორისაა წერილობითი ძეგლები – მხატვრული, საისტორიო, სამეცნიერო, მემუარულ-აღწერითი, იურიდიული და საღვთისმეტყველო ხასიათის თხზულებები, რომლებიც შეიცავს ცნობებს სამოსის, მისი ცალკეული ელემენტებისა თუ დასამზადებელი მასალების შესახებ.

სამოსის მრავალფეროვანი სახეობაა წარმოდგენილი შოთა რუსთაველის უკვდავ პოემაში „ვეფხისტყაოსანში“. სამეფო კარის წარმომადგენელთა თუ სხვა პერსონაჟთა ჩაცმულობის აღწერისას ავტორი იყენებს როგორც ქართულ, ისე უცხოურ ტერმინოლოგიას. პოემაში სამოსი მოხსენიებულია როგორც ზოგადი ცნებებით (მაგ: **შესამოსელი, დასაბურავ-ჩასაცმელი**), ისე კონკრეტული სახეობების მიხედვით, როგორებიცაა: **მეფეთა სამოსელი, ტყავ-კაბა, ყარყუმნი უსაპირონი, კაბა, ჯუბა, ყაბაჩა, ჯუბაჩა, პერანგი, სარტყელი, ქუდი, რიდე, სამკლავე** და სხვა. ამასთანავე, რუსთაველი განასხვავებს სამოსს ფუნქციური დანიშნულების მიხედვითაც (მაგ. **მეფეთა სამოსელი, სამოსელი ვაჭრული, მონურად მოსილი, საღარიბოდ/სამოგზაუროდ შემოსილი** და სხვა).

წარმოდგენილი კვლევის ფარგლებში, მეთოდოლოგიური სრულყოფის მიზნით, პოემის ტექსტიდან ამოიკრიბა ყველა ის სტროფი, რომელშიც სამოსია ნაჩვენები. მიღებული მონაცემების კლასიფიკაციის საფუძველზე შედგა სამოსის სახეებისა და ტექსტში მათი სიხშირის ამსახველი ცხრილი; შემუშავდა სამოსის ტიპების ფუნქციური კლასიფიკაცია; დაიწყო შესაბამისი ტერმინების ეტიმოლოგიური კვლევა, აგრეთვე სამოსის ფორმათა კონსტრუქციული და შედარებითი ანალიზი. კვლევის საწყის ეტაპზე არჩევანი გაკეთდა პოემაში ყველაზე ფართოდ გავრცელებულ სამოსის ელემენტზე – **კაბა**.

ანდრო მაისურაძე

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, თბილისი

Andro_maisuradze@ssu.edu.ge

თემურ სამხარაძე

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, თბილისი

t.samkharadze@ssu.edu.ge

ვაჟა კელიხაშვილი

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, თბილისი

v.kelikhashvili@ssu.edu.ge

ტერმინები საწვავი და სათბობი ავიაციაში

თანამედროვე საფრენი აპარატების (თვითმფრინავები, რაკეტები) უდიდესი ნაწილი აღჭურვილია თბური ძრავებით (დგუშიანი, როტორულ-დგუშიანი, აირტურბინული, პირდაპირი დინების ჰაერეაქტიული, სარაკეტო და ა.შ.). თბურ ძრავებში გარდაიქმნება საწვავის დაწვის შედეგად გამოყოფილი სითბური ენერგია. სხვადასხვა ტიპის თბური ძრავების განხილვისას სითბოს გამოყოფილი ნივთიერებათა აღსანიშნავად პარალელურად გამოიყენება ტერმინები – **სათბობი** და **საწვავი**, რაც სემანტიკურ დაზუსტებასა და სტანდარტიზაციას საჭიროებს.

სათბობი წარმოადგენს ზოგად/ფართო ცნებას და აღნიშნავს ნებისმიერ ნივთიერებას ან ნივთიერებათა სისტემას, რომელსაც წვისა თუ ქიმიური რეაქციის შედეგად თბური ენერგიის გამოყოფა შეუძლია (შეშა, ქვანახშირი, ბუნებრივი აირი, ბენზინი, სარაკეტო სათბობი და ა.შ.). **საწვავი** შედარებით ვიწრო, სპეციფიკური ცნებაა, იგი აღნიშნავს უშუალოდ სათბობის საწვავ (დაჟანგვად) ნაწილს (წყალბადი, ნახშირბადი) ან ნივთიერებას, რომელიც დაჟანგვას საჭიროებს (ბენზინი, საავიაციო ნავთი, დიზელის საწვავი).

თხევადსათბობიან სარაკეტო ძრავებში სათბობი, ძირითადად, ორკომპონენტანია და შედგება საწვავისა და მჟანგავისაგან. ეს კომპონენტები რაკეტის ბორტზე ცალ-ცალკე ავზებშია განთავსებული და წვის კამერაში მიწოდებისას წარმოქმნის არეულ ნარევს, რომელიც ააღდება (უნიტარული ეწოდება სათბობს, სადაც საწვავი და მჟანგავი წინასწარაა შერეული). მყარსათბობიან სარაკეტო ძრავებში მყარი სათბობი უკვე შეიცავს მჟანგავისა და საწვავის კომპონენტებს, რომლებიც წვის კამერაში ბლოკების (მუხტების) სახითაა განთავსებული და მათი წვა ატმოსფერული ჰაერის გარეშე მიმდინარეობს.

საავიაციო-ტექნიკურ ლექსიკოგრაფიაში აღინიშნება ტერმინოლოგიური უზუსტობანი: „რუსულ-ქართულ ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში“ (მთავარი რედაქტორები: რ. ღამბაშიძე, რ. დვალი, 1977 წ.) ტერმინი горючее თარგმნილია როგორც **საწვავი** (გამოყენების სფეროს განმარტების გარეშე), ხოლო топливо აღნიშნულია, როგორც **სათბობი** და **საწვავი** ერთდროულად (მაგ., ავტომობილის სათბობი, დიზელის სათბობი და ა.შ.).

„რუსულ-ქართულ საავიაციო ტერმინოლოგიაში“ (რედაქტორები: ა. ბეთანელი, ი. ჯიბუტი, 2000 წ.) ორივე ტერმინი (горючее და топливо) განმარტებულია, როგორც **საწვავი**.

საავიაციო ძრავებში გამოყენებული თხევადი საწვავი (ბენზინი, ნავთი) წარმოადგენს ნახშირწყალბადების რთულ ნარევს. წვის პროცესი გულისხმობს ნახშირბადისა და წყალბადის დაჟანგვას ატმოსფერული ჰაერის (ან ბორტზე არსებული) ჟანგბადით, რა დროსაც გამოიყოფა CO₂, H₂O და დიდი რაოდენობით სითბო.

ამრიგად, იმ ძრავებისათვის (დგუშინი, აირტურბინული, პირდაპირი დინების ჰაერ-რეაქტიული), რომლებშიც სითბოს წყაროს წვის კამერაში მიწოდებული საწვავ-ჰაერის ნარევის დაწვის პროცესი წარმოადგენს, მართებულია შემდეგი ტერმინოლოგიური დიფერენცია:

სათბობი – ეწოდოს უშუალოდ წვად საწვავ-ჰაერის ნარევს (როგორც სითბოს გამოყოფის მთლიან სისტემას);

საწვავი – ეწოდოს ამ ნარევის თხევად/საწვავ კომპონენტს (ბენზინი, ნავთი).

შესაბამისად, საფრენ აპარატებში თხევადი კომპონენტის შენახვის, მიწოდებისა და კონტროლის სისტემებს მართებულად უნდა ეწოდოს: **საწვავის ავზი, საწვავის მილსადენი, საწვავის ფილტრი, საწვავის ტუმბო, საწვავის ხარჯსაზომი, საწვავის სისტემა** და ა.შ.

ზემოაღნიშნული და მსგავსი პრობლემების გადასაჭრელად შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით [პროექტი – GSDP-26-426] მიმდინარეობს მუშაობა საავიაციო ტერმინების ინგლისურ-ქართული განმარტებითი ლექსიკონის შესაქმნელად საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტის, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის, სახელმწიფო ენის დეპარტამენტისა და სამოქალაქო ავიაციის სააგენტოს სპეციალისტების მონაწილეობით.

ბიანკა მარტინი

შერბრუკის უნივერსიტეტი, კანადა

Bianca.Martin@usherbrooke.ca

**„სწორი ტერმინების გამოსაყენებლად და გასაგებად
ჩემი კვლევის ჩატარება თავად მომიწია“ –
ენდომეტრიოზით დაავადებულ ფრანგულენოვან პაციენტთა
ენაზე დაკვირვება**

ვიუნსტერის (Wüster) ტერმინოლოგიის ზოგადი თეორიის თანახმად, ტერმინოლოგიაში ცალსახობის (ბიუნიფიკაციის) პრინციპს თეორიულად განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება, თუმცა დარგობრივ ენებში სიჭრელეს მაინც ვაწყდებით. ეს განსაკუთრებით დამახასიათებელია მედიცინის სფეროსთვის, სადაც „ექსპერტის“ ცნება თავადაც სადავოა. XXI საუკუნის დასაწყისში ჯანდაცვის სისტემებმა ძირეული ცვლილება განიცადა: მკურნალობის დანიშვნისას ექიმის მიერ გადაწყვეტილების ერთპიროვნულად მიღებაზე დაფუძნებული მიდგომა ჩანაცვლდა პაციენტზე ორიენტირებული მიდგომით, რომლის საფუძველიც გაცნობიერებული თანხმობა გახდა. შესაბამისად, პაციენტებს სამედიცინო ტერმინოლოგიის გარკვეული ნაწილის გაგება და გამოყენება თავადაც უნდა შეძლებოდათ და, გარკვეული თვალსაზრისით, საკუთარი ჯანმრთელობის შესახებ ექსპერტებად იქცნენ. ეს კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმისი შესწავლის მნიშვნელობას, თუ როგორ იყენებენ ისინი სამედიცინო ტერმინოლოგიას. გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ტერმინოლოგიურ კვლევებში შედარებით ნაკლები ყურადღება ეთმობა ზეპირ-სიტყვიერ მონაცემებს.

წინამდებარე კვლევის მიზანია ენდომეტრიოზის მქონე ფრანგულენოვანი პაციენტების მეტყველებაში ტერმინოლოგიური შესატყვისების შესწავლა. ენდომეტრიოზი ქრონიკული ანთებითი მდგომარეობაა გინეკოლოგიაში, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ენდომეტრიუმის მსგავსი ქსოვილის არსებობა საშვილოსნოს გარეთ (Maddern et al., 2020). იგი ცისგენდერ ქალთა დაახლოებით 10%-ს აღენიშნება. თუმცა, მიუხედავად მისი ფართო გავრცელებისა და მნიშვნელოვანი სოციალურ-ეკონომიკური ტვირთისა, პაციენტებში დიაგნოზის დასმამდე პერიოდი მსოფლიოში საშუალოდ ხუთიდან ცხრა წლამდე გრძელდება (Culley et al., 2013). დიაგნოსტიკისა და მკურნალობის შეფერხების პირობებში ენდომეტრიოზის მქონე პაციენტები ხშირად მიმართავენ მხარდამჭერ ონლაინჯგუფებს, რათა ამავე მდგომარეობის მქონე სხვა ადამიანებთან დაამყარონ კავშირი, როგორც ეს Holowka-ს (2022) კვლევაშია დოკუმენტირებული. ანალოგიურად, ფრანგულენოვანი ონკოლოგიური პაციენტების მიერ სოციალური მედიიდან ტერმინოლოგიის ათვისების პროცესიც არის შესწავლილი (განსაკუთრებით Delavigne: 2007, 2008 და 2013).

ჩვენი ანალიზი ეფუძნება წინამდებარე ნაშრომის კორპუსის წინასწარ მონაცემებს, რომლებიც საფრანგეთსა და კვებეკში მცხოვრებ პაციენტებთან ჩატარებულ 40 ინტერვიუს მოიცავს. რესპონდენტთა ასაკი 18-იდან 73 წლამდეა. წინასწარი შედეგები მიუთითებს, რომ პაციენტები ერთმანეთში აერთიანებენ არაპროფესიულ (საყოფაცხოვრებო) ლექსიკასა და დარგობრივ ტერმინოლოგიას, ხოლო სამედიცინო ტერმინოლოგიაში ვლინდება როგორც გეოგრაფიული, ისე სოციალური ვარიანტები.

ლიტერატურა:

- Culley, L., Law, C., Hudson, N., Denny, E., Mitchell, H., Baumgarten, M. and Raine-Fenning, M. (2013). The social and psychological impact of endometriosis on women's lives: a critical narrative review, *Human Reproduction Update* 19(6), 625-639.
<https://doi.org/10.1093/humupd/dmt027>
- Delavigne, V. (2007). Les mots des patients atteints de cancer. Socioterminologie et pratique professionnelle en santé, *Les langues de spécialité en question : perspectives d'étude et applications*, 18-32, <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00920651>
- Delavigne, V. (2008). Des termes des experts aux mots des patients : un discours à construire, *Analyse de discours et demande sociale : enjeux théoriques et méthodologiques*, (sans page). <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00920760>
- Delavigne, V. (2013). Quand le patient devient expert : usages des termes dans les forums médicaux, *Terminologie et Intelligence artificielle*, (sans page). <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00924159>
- Holowka, E. M. (2022) Mediating Pain: Navigating Endometriosis on Social Media, *Frontiers in Pain Research* 3, [online] <https://doi.org/10.3389/fpain.2022.889990>
- Maddern, J., Grundy, L., Castro, J. and Brierley, S. M. (2020). Pain in Endometriosis, *Frontiers in Cellular Neuroscience* 14. <https://doi.org/10.3389/fncel.2020.590823>

არჩილ მაღალაშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

archil.magalashvili@iliauni.edu.ge

პოლისემიის პრობლემა სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში და დარგობრივი ლექსიკონების როლი მის გადაჭრაში (დედამიწის შემსწავლელი მეცნიერებების მაგალითზე)

თანამედროვე ეპოქაში ონლაინთარჯიმნების საყოველთაო გამოყენების პირობებში სამეცნიერო ტერმინების თარგმანის სიზუსტე განსაკუთრებულ სიმწვავეს იძენს. სტუდენტები, ახალგაზრდა მკვლევრები და თარჯიმნები სულ უფრო ხშირად მიმართავენ უნივერსალურ ელექტრონულ ლექსიკონებს, რომლებიც ხშირად არ ითვალისწინებენ ვიწროდარგობრივ კონტექსტს, რაც იწვევს ტექსტის მეცნიერული შინაარსის აცდენასა და მცდარი ტერმინების დამკვიდრებას.

ცნობილია, რომ მრავალი ინგლისური ტერმინი ფართო სემანტიკით გამოირჩევა და კონტექსტიდან გამომდინარე იცვლის მნიშვნელობას. ამავე დროს, უნივერსალური ონლაინ-ლექსიკონები ხშირად მხოლოდ ყველაზე გავრცელებულ მნიშვნელობას/მნიშვნელობებს გვთავაზობენ. მაგალითად: ტერმინი *belt* ზოგადად ნიშნავს „სარტყელს“ ან „ქამარს“. თუმცა დედამიწის შემსწავლელ მეცნიერებებში ამ ინგლისურ ტერმინს სრულიად განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს – *belt* იხმარება რეგიონული მასშტაბის ერთგვაროვანი თვისებების ან აგებულების მქონე სარტყლის, ზონის ან ზოლის მნიშვნელობით. ამასთან, *სარტყელი* და *ზონა* გეოლოგიაში სხვადასხვა ცნებაა და მათი ურთიერთიანაცვლება, როგორც წესი, დაუშვებელია.

ქართულ გეოლოგიურ ტერმინოლოგიაში ტერმინს *belt*, კონტექსტიდან გამომდინარე, შეესაბამება ტერმინები **ზონა** ან **სარტყელი**. ამავე დროს, უნივერსალურ ლექსიკონებში არ არის მოცემული სხვა უმნიშვნელოვანესი შესატყვისები, რაც შეცდომებს იწვევს. იგივე ეხება *shale*-ს, *rock*-ს, *soil*-ს და მრავალ სხვა ტერმინს.

არასრული ონლაინლექსიკონების გამოყენებას, სულ ცოტა, ორი სერიოზული პრობლემა ახლავს: 1. დაუზუსტებელი ტერმინები; 2. კომუნიკაციური ბარიერი.

ყოველდღიური პრაქტიკა და კვლევები ადასტურებს, რომ ონლაინლექსიკონებს ხშირად ახასიათებთ ტერმინოლოგიური სიმწირე და უზუსტობა, რასაც გამოუცდელი მომხმარებელი შეცდომაში შეჰყავს. სიტუაციის გამოსასწორებლად აუცილებელია: შესაბამისი დარგობრივი ექსპერტების მონაწილეობით დაჩქარდეს დარგობრივი თემატური ლექსიკონების შემუშავება და მათი ერთ საერთო ბაზაში გაერთიანება. ეს სამუშაო უკვე დაწყებული აქვს თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტს, ქართული ტერმინთბანკი (termbank.ice.tsu.ge) თავს უყრის აკადემიურ ტერმინოლოგიურ ლექსიკონებს. არსებული ტერმინების გაანალიზებითა და თანამედროვე ტერმინოლოგიური სტანდარტების გათვალისწინებით მიმდინარეობს დარგობრივი ლექსიკონების რედაქცია, მათი მომზადება ნორმალიზაციის სტანდარტიზაციისათვის.

თამარ მახარობლიძე

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

Tamar.makharoblidze@iliauni.edu.ge

**ტერმინოლოგიის დაგეგმვა და ტერმინოლოგიური პოლიტიკის
განსაზღვრა ქართული ქესტური ენის განვითარებისათვის**

ქართული ქესტური ენა, როგორც დესკრიფციული კვლევების სტადიაში მყოფი ენა, მრავალმხრივ საყურადღებო მიდგომებს მოითხოვს ტერმინოლოგიური პოლიტიკის განსაზღვრისას. აქ უნდა გათვალისწინებულ იქნეს ამ ენის მოდალობის (ანუ გამოხატვის საშუალებების) სპეციფიკა. კერძოდ, უნდა განისაზღვროს ქესტუმოქმედებითი პროცესების ძირითადი პრინციპები, ასევე უნდა გათვალისწინებულ იქნეს პასპორტიზებული სიტყვა-ქესტების ლექსიკური და ფონოლოგიური ფორმები. ქესტუმოქმედებით პროცესში მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ მანუალურ-მიმიკური ნავიგაციის ძირითადი მოთხოვნები და ასევე აუცილებლად უნდა იქნეს გათვალისწინებული ამ ენაზე კომუნიკაციის მქონე თემის ფონური სოციო-ლინგვისტური მონაცემებიც.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ჩამოყალიბდეს ქართული ქესტური ენის ტერმინოლოგიის შემუშავებისა და ზოგადად ტერმინოლოგიური პოლიტიკის კონცეფცია ამ კონკრეტული ენისთვის. ტერმინოლოგიური პოლიტიკის ფარგლებში უნდა განისაზღვროს ტერმინოლოგიის სტანდარტი ქართული ქესტური ენისთვის და ასევე სამუშაო ჯგუფების სპეციფიკა და სამუშაო ფორმატი. ტერმინოლოგიური პოლიტიკის ჩარჩოებში უნდა მოხდეს შექმნილი ტერმინების დანერგვის უზრუნველყოფის მექანიზმების დამუშავებაც, რაც მოიაზრებს სახელმწიფო სტრუქტურების გარკვეულ ჩართულობას პროცესებში.

ლელა მეტრეველი

თსუ ზუსტ და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებათა ფაკულტეტი ფიზიკური და ანალიზური ქიმიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, თბილისი

lelametreveli@yahoo.com

**ქიმიური ტერმინოლოგია საშუალო საფეხურის
ქიმიის სახელმძღვანელოებში**

ქიმიის სასკოლო ტერმინოლოგიის მდგომარეობა კვლავ სერიოზულ სამეცნიერო და პედაგოგიურ გამოწვევად რჩება. უკანასკნელ ათწლეულებში სასკოლო სახელმძღვანელოებში გამოიყენება ჯერ კიდევ წინა საუკუნეში არსებული ტერმინები, რომელთა ნაწილი გადახედვას საჭიროებს. მეორე მხრივ, მკვიდრდება ინგლისური ენიდან კერძო პირების მიერ გადმოქართულიებული ტერმინები (კალკები), რომელთა ორთოგრაფია და შინაარსი დარგის სპეციალისტებისა და ენათმეცნიერების შეთანხმების შედეგი უნდა იყოს. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სასკოლო სახელმძღვანელოების შემთხვევაში, მაგრამ, პრაქტიკულად, სასკოლო ქიმიური ტერმინოლოგია მხოლოდ ავტორთა სუბიექტურ მიდგომას ეფუძნება.

V საერთაშორისო კონფერენცია

ტერმინოლოგია – მემკვიდრეობა და თანამედროვეობა

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია საშუალო საფეხურის მე-11 კლასის ქიმიის ორი გრიფირებული და ერთი დამხმარე სახელმძღვანელო. ეს სახელმძღვანელოები, საბაზო საფეხურის ქიმიის სახელმძღვანელოების მსგავსად, განსხვავდება ორი ძირითადი ნიშნით:

- 1) ერთი ცნების გამოსახატავად გამოიყენება სხვადასხვა ტერმინი (იხ. ცხრილი 1);
- 2) ერთ ტერმინში ჩადებულია სხვადასხვა შინაარსი (იხ. ცხრილი 2).

ამასთან, თეზისების მოცულობის გათვალისწინებით, ორივე ცხრილი მოიცავს განსახილველი ტერმინების მხოლოდ თითო მაგალითს.

ცხრილი 1

ცნების შინაარსი	წყარო			
	თ. ბუთხუზი და სხვ., XI, 2025	მ. ვარდიაშვილი. XI, 2023	გ. ანდრონიკაშვილი და სხვ., XI, 2023	ლექსიკონი, 2004
მწკრივი, რომელშიც მეტალები განლაგებულია აღმდგენი უნარის შემცირების შესაბამისად	მეტალების ელექტროქიმიური მწკრივი (გვ. 87)	მეტალთა ძაბვის ელექტროქიმიური მწკრივი (გვ. 119)	მეტალთა ელექტროქიმიური ძაბვის მწკრივი (გვ. 88)	ძაბვათა ელექტროქიმიური მწკრივი

1-ელ ცხრილთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ ტერმინებს შორის ამგვარი მცირე სხვაობაც კი მოსწავლისათვის დამაბნეველი შეიძლება აღმოჩნდეს, მაგრამ გაცილებით მეტი საფრთხის შემცველია მე-2 ცხრილში მოყვანილი განმარტებები, რომლებიც, ერთი შეხედვით, უმნიშვნელოდ განსხვავდება.

ცხრილი 2

ტერმინი	წყარო		
	თ. ბუთხუზი და სხვ., XI, 2025	მ. ვარდიაშვილი. XI, 2023	გ. ანდრონიკაშვილი და სხვ., XI, 2023
ხსნადობა	ნივთიერების მაქსიმალური რაოდენობა, რომელიც იხსნება 1 ლ გამხსნელში მოცემულ ტემპერატურაზე და წარმოქმნის ნაჯერ ხსნარს (გვ.19)	ნივთიერების მაქსიმალური მასა, რომელიც 1 ლ წყალში იხსნება (ან 100 მლ წყალში) მოცემულ ტემპერატურაზე და წარმოქმნის ნაჯერ ხსნარს (გვ. 14)	მოცემულ ტემპერატურაზე ნაჯერი ხსნარის წარმოქმნისათვის საჭირო ნივთიერების მასის ფარდობა გამხსნელის მოცულობასთან (გვ. 16)

წარმოდგენილი მასალის ანალიზი ადასტურებს ქიმიის სასკოლო ტერმინოლოგიის სისტემიზაციის გადაუდებელ აუცილებლობას. სასწავლო პროცესში ცნებითი ქაოსის თავიდან ასაცილებლად მნიშვნელოვანია ქიმიის სასკოლო განმარტებითი ლექსიკონის შექმნა, რაც უზრუნველყოფს ტერმინთა შინაარსობრივ სტანდარტიზაციას.

ლიტერატურა:

ანდრონიკაშვილი, გ., ბერიძე, ლ., ტურიაშვილი, ლ. (2023). *ქიმია, XI კლასი* (მოსწავლის წიგნი). თბილისი.

ბუთხუზი, თ., ფაცაცია, ს., კუჭუხიძე, მ., ხატისაშვილი, თ., ხუციშვილი, ლ. (2023). *ქიმია, XI კლასი* (მოსწავლის წიგნი). გრიფმინიჭებულია საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ. თბილისი

ვარდიაშვილი, მ. (2023). *ქიმია, XI კლასი* (მოსწავლის წიგნი). გრიფმინიჭებულია საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს მიერ.

ოთხენოვანი ქიმიური ლექსიკონი. (2004). თბილისი.

მარინე მჭედლიშვილი

ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტი, თბილისი
mchedlishvili@vlinini@gmail.com

ნეოლოგიზმთა დამკვიდრების გამოცდილება XX საუკუნეში და გავლენა ენობრივ სურათზე („უცხო სიტყვათა“ ლექსიკონების ანალიზი და შედეგები)

ლექსიკური სესხება ერთა ურთიერთობის თანმხლები მოვლენაა, რომელსაც ენისთვის როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი შედეგები მოჰყვება. სამეცნიერო მიმართულებების განვითარების, ახალი აღმოჩენებისა და გამოგონებების პირობებში გაჩენილი ნეოლოგიზმები სწორედ ის აუცილებელი ლექსიკაა, რომლითაც ენები მდიდრდება. ქართული ენისთვის ასეთი მნიშვნელოვანი ეტაპი მე-20 საუკუნის დასაწყისი აღმოჩნდა. ამ პერიოდში დღის წესრიგში დადგა „უცხო სიტყვათა ლექსიკონების“ შექმნა, რათა საზოგადოებას ახალი, არაქართული წარმოშობის ტერმინების შინაარსი გაეგო.

თუმცა, ერთი შეხედვით, ცოდნის გავრცელების ამ დადებით მოვლენას უარყოფითი მხარეც აღმოაჩნდა: უცხოურმა ლექსიკამ ენიდან ავთენტური ქართული ფორმების განდევნა დაიწყო. ამ მოვლენის შესასწავლად შევადარეთ მე-20 საუკუნის სამი სხვადასხვა პერიოდის „უცხო სიტყვათა ლექსიკონი“ (ი. იმედაშვილი, 1904; გ. ახვლედიანი, 1933; მ. ჭაბაშვილი, 1989). კვლევამ აჩვენა, რომ ე.წ. ინტერნაციონალიზმების დამკვიდრების გამო მრავალი ქართული სიტყვა ლექსიკონებიდან საერთოდ გაქრა ან იშვიათი გამოყენებისა გახდა, მაგ., *ინტერესის* ქართული შესატყვისები: *სარგებლობა, სარგო, მოგება, ცნობისმოყვარეობა, ყურადსაღებობა, მისწრაფება; ფამილარულის – შინაურული, მოურიდებელი, უბოდიშო, თავშეუზღუდველი* და სხვ.

გარდა ამისა, გამოიკვეთა, რომ გასაბჭოების შემდეგ ამ ლექსიკონებს იდეოლოგიური და პროპაგანდისტული ფუნქციაც შეეძინათ, რათა პოლიტიკური ტერმინოლოგიით მკვეთრად გამიჯნულიყო კაპიტალისტური და სოციალისტური სამყარო.

ჩვენ მიერ შესწავლილი ლექსიკური მასალის საფუძველზე შევადგინეთ კითხვარი და გამოვკითხეთ სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლები. სოციოლოგიურმა კვლევამ დაადასტურა, რომ გამოკითხულთა უმეტესობამ იცის მხოლოდ საერთაშორისო სიტყვები და აღარ ესმით მათი ქართული შესატყვისები. გამოკითხვის შედეგები მოწმობს, რომ ქართული სიტყვები ცოცხალი მეტყველებიდან, არსებითად, გაქრა.

ნაშრომში განხილულია უცხო სიტყვათა ენაში დამკვიდრების კიდევ ერთი უარყოფითი შედეგი – ენის სინტაქსური სტრუქტურის დარღვევა უცხოური ყალიბების გადმოღებით (მაგ.: „კომენტარი გააკეთა“ ნაცვლად „განმარტა“, „კომუნიკაციაში იმყოფება“ ნაცვლად „ურთიერთობს“).

მოხსენებაში განვიხილავთ მაგალითებს, რომლებიც უდავოდ ადასტურებს, რომ უცხო სიტყვათა განუკითხავი შემოდიდება აზიანებს ქართულ ენას და ხაზს უსვამს თანამედროვე ეპოქაში ქმედითი ენობრივი პოლიტიკის გატარების აუცილებლობას.

ლიტერატურა:

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, ი. იმედაშვილი, 1904, თბილისი;

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, გ. ახვლედიანის, 1933, თბილისი;

უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, მ. ჭაბაშვილის, 1989, თბილისი.

ალექსანდრა ნაგორნაია

ეროვნული კვლევითი უნივერსიტეტი „უმაღლესი ეკონომიკის სკოლა“ (HSE), რუსეთი
alnag@mail.ru

დინა შჩეგლოვა

ეროვნული კვლევითი უნივერსიტეტი „უმაღლესი ეკონომიკის სკოლა“ (HSE), რუსეთი
dyuscheglova@edu.hse.ru

სამეცნიერო დასახელებების მიღმა: ვეშაპისნაირთა ტაქსონომიური და საყოველთაო სახელწოდებების ჩამოყალიბება

ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში ეთიკურმა შემობრუნებამ ეჭვქვეშ დააყენა ტრადიციული ანთროპოცენტრული პარადიგმა (Wolfe, 2009; Braidotti, 2013) და ხელი შეუწყო ადამიანისა და ცხოველის ურთიერთობების სფეროში კრიტიკულ გააზრებას ისეთი საკითხებისა, როგორებიცაა: უთანასწორობა და იდეოლოგიური გავლენა (Best et al., 2007; Horta, 2010; Nocella et al., 2013; Taylor & Twine, 2014). რამდენადაც ეს ურთიერთობები ენის მეშვეობით იქმნება და ნარჩუნდება (Heuberg, 2003; Albeismeier, 2021; Stibbe, 2012, 2020), განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ის შემთხვევები, რომლებმაც შესაძლოა გარემოს მიმართ მიკერძოებული დამოკიდებულებების ლეგიტიმაციასა და რეპროდუქციას შეუწყოს ხელი, მათ შორის – სამეცნიერო ენაში. ამ სფეროში სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა ტაქსონომიურ ნომენკლატურას, რომელიც

განიხილება როგორც აღწერის სისტემა, ისე ბუნებრივი სამყაროს შესახებ წარსულში არსებული სოციალურ-კულტურული და ეპისტემოლოგიური წარმოდგენებისა და დაშვების წყარო. მიუხედავად იმისა, რომ ტაქსონომიური ნომინაცია, ზოგადად, ბოლო პერიოდში არაერთი კვლევის საგანი გახდა (Jóźwiak, Rewicz, & Pabis, 2015; Rummy & Rummy, 2021; Poulin, McDougall, & Presswell, 2022; Mammola et al., 2023; Heard & Mlynarek, 2023), ვეშაპისნაირთა ნომენკლატურა – მათი მნიშვნელოვანი კულტურული როლის, ხანგრძლივი კომერციული ექსპლუატაციისა და თანამედროვე კონსერვაციული გამოწვევების მიუხედავად – ლინგვისტიკურ კვლევებში დიდწილად შეუსწავლელია.

კვლევა ეყრდნობა ეკოლინგვისტურ მიდგომას (Fill & Mühlhäusler, 2001; Dunayer, 2001) და კრიტიკული დისკურსის ანალიზს (van Dijk, 2008); მიზნად ისახავს ვეშაპისნაირთა ტაქსონომიის ნომინაციის ძირითადი სტრატეგიების გამოვლენას, განსაკუთრებული ყურადღებით ანთროპოცენტრულ და სახეობათაშორისი დისკრიმინაციის (speciesism) შემცველ მოდელებზე. საკვლევი მონაცემები მოიცავს გვარის სახელწოდებებს (40 ერთეული), სახეობათა ეპითეტებს (90 ერთეული) და საყოველთაო სახელწოდებებს (96 ერთეული), რომლებიც ოფიციალურად არის აღიარებული ვეშაპებზე ნადირობის საერთაშორისო კომისიის (IWC) მიერ. სამივე კატეგორია ცალ-ცალკე გაანალიზდა ეტიმოლოგიური ანალიზისა და თვისებრივ-სემანტიკური კლასიფიკაციის გამოყენებით.

მიუხედავად იმისა, რომ აღწერითი სახელდების სტრატეგიები (32.5%, 42.2% და 59.4% მონაცემთა თითოეული ჯგუფისთვის), რომლებიც მორფოლოგიური და ანატომიური ნიშნებით არის შექმნილი, აგრეთვე ტოპონიმური (10%, 18.8%, 31.3%) და მეტაფორული (22.5%, 5.5%, 17.7%) სტრატეგიები კვლავ ხშირად გვხვდება, ანალიზმა ასევე გამოავლინა ეპონიმების მნიშვნელოვანი წილი, რომელთა წარმოშობა პირდაპირ შეიძლება უკავშირდებოდეს კოლონიზაციას, ასევე სახეობათაშორისი დისკრიმინაციის (speciesism) შემცველი კომპონენტები (10%, 2.2%, 16.6%), რომლებიც დაკავშირებულია ვეშაპისნაირთა ეკონომიკურ გამოყენებასთან, შეფასებით აღწერებთან და ეტიმოლოგიურ მცდარ წარმოდგენებთან. ამავდროულად, 2000-იანი წლებიდან შეინიშნება უფრო ინკლუზიური ენისკენ თანდათანობითი გადასვლა: მაგალითად, ახლად აღმოჩენილი რამდენიმე სახეობის სახელწოდება ეფუძნება ადგილობრივ/ძირძველ ენებს ან ადგილობრივი მკვლევრების ხსოვნას ეძღვნება.

საერთო ჯამში, კვლევა აჩვენებს, რომ ვეშაპისნაირთა ზოოლოგიურ ნომენკლატურაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს გარე ფაქტორები და, შესაბამისად, იგი კვლავ ინარჩუნებს წარსულში დამკვიდრებულ არაეთიკურ გამოცდილებასა და ანთროპოცენტრულ წარმოდგენებს, რომლებიც მკვეთრად განსხვავდება ვეშაპისნაირთა შესახებ თანამედროვე შეხედულებებისგან, რომელთა მიხედვითაც, ისინი კოგნიტიურად და სოციალურად მაღალგანვითარებულ ცხოველებად განიხილებიან.

ლიტერატურა:

- Albeismeier F. (2021). Speciesism and Speciecentrism. *Ethical Theory and Moral Practice*, 24(2), 511-527.
- Best, S.R., Nocella, A.J., Kahn, R., Gigliotti, C., & Kemmerer, L.A. (2007). Introducing critical animal studies. ICAS. <https://criticalanimalstudies.org/development/wp-content/uploads/2009/09/Introducing-Critical-Animal-Studies-2007.pdf>.
- Braidotti R. (2013). *The Posthuman*. Polity Press.

- Dijk van, T. (2008). *Discourse and Power*. Red Globe Press.
- Dunayer J. (2001). *Animal Equality: Language and Liberation*. Ryce Pub.
- Fill A., Mühlhäusler P. (2006). *Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment*. Continuum.
- Heard S., Mlynarek J. (2023). Naming the menagerie: creativity, culture and consequences in the formation of scientific names. *Proc. R. Soc. B*, 290.
- Heuberg R. (2003). Anthropocentrism in Monolingual English Dictionaries: An Ecolinguistic Approach to the Lexicographic Treatment of Faunal Terminology. *AAA - Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 28(1), 93-105.
- Horta O. (2010). What is Speciesism? *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 23(3), 243-266.
- Jóźwiak P., Rewicz T., Pabis Kr. (2015). Taxonomic etymology – in search of inspiration. *ZooKeys*, 513, 143-160. DOI: <https://doi.org/10.3897/zookeys.513.9873>.
- Mammola S., Viel N., Amiar D., Mani A., Hervé C., Heard S., Fontaneto D., Pétilion J. (2023). Taxonomic practice, creativity and fashion: what's in a spider name? *Zoological Journal of the Linnean Society*, 198(2), 494-508. DOI: <https://doi.org/10.1093/zoolinnean/zlac097>
- Nocella II A.J., Sorenson J., Socha K., & Matsuoka A. (2013). *Defining Critical Animal Studies: An Intersectional Social Justice Approach for Liberation*. Peter Lang Group AG.
- Poulin P., McDougall C., & Presswell B. (2022). What's in a name? Taxonomic and gender biases in the etymology of new species names. *Proc. R. Soc. B*, 289. DOI: 10.1098/rspb.2021.2708
- Rummy P., Rummy J. T. (2021). Contextualising the style of naming in nomenclature. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8. DOI: <https://doi.org/10.1057/s41599-021-00975-8>
- Taylor N., Twine R. (2014). *The Rise of Critical Animal Studies: From the Margins to the Centre*. Routledge.
- Stibbe A. (2012). *Animals Erased: Discourse, Ecology and Reconnection with the Natural World*. Wesleyan University Press.
- Stibbe A. (2020). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. Routledge.
- Wolfe C. (2009). *What is Posthumanism?* University of Minnesota Press.

ტანია მალტარ ოკუნი

წმ. პეტრე ორბოვეცის დაწყებითი სკოლა, ხორვატია

tanja.maltar@gmail.com

მარკო ჩალეტა

ზაგრების უნივერსიტეტი, პედაგოგიური ფაკულტეტი, ხორვატია

marko.caleta@ufzg.hr

ლიდია ცვიკიჩი

ზაგრების უნივერსიტეტი, პედაგოგიური ფაკულტეტი, ხორვატია

lidija.cvikic@ufzg.hr

**რამდენი ტერმინოლოგიაა ზედმეტი?
(დაწყებითი განათლების ხორვატიული სახელმძღვანელოების
საბუნებისმეტყველო ტერმინოლოგიის კორპუსული ანალიზი)**

სამეცნიერო ცოდნა და დარგთაშორისი სამეცნიერო ენა ეყრდნობა ტერმინოლოგიურ სიცხადესა და თანმიმდევრულობას, რაც უზრუნველყოფს ცოდნის მიმოცვლას სხვადასხვა დისციპლინასა და ენას შორის (შედარ. Schuster, 2020; Woodward-Kron, 2008). შესაბამისად, ტერმინოლოგია საბუნებისმეტყველო წიგნიერების (OECD 2026) მთავარი ნაწილია, რომელიც მოსწავლეებს საშუალებას აძლევს გაიგონ, გამოხატონ და შეიძინონ დარგობრივი ცოდნა. დარგობრივი ტერმინოლოგია ხელს უწყობს მოსწავლეთა მიერ სამეცნიერო ცოდნის თანმიმდევრულ ათვისებასა და მასში ჩართულობას (Fang, 2006; Lazzaroff et al., 2022; Le et al., 2024), რაც ხაზს უსვამს საბუნებისმეტყველო საგნების სწავლებისას ტექნიკურ ტერმინებთან სისტემური მიდგომის მნიშვნელობას (Osborne & Allchin, 2024). ამ ფონზე სასკოლო სახელმძღვანელოებში წარმოდგენილი ტერმინოლოგიის რაოდენობა და სირთულე (Monakhov et al., 2023) მნიშვნელოვან კითხვებს აჩენს იმ ენობრივ მოთხოვნებთან დაკავშირებით, რომლებსაც საბუნებისმეტყველო საგნების სახელმძღვანელოები უყენებენ მოსწავლეებს, განსაკუთრებით – სწავლების საწყის ეტაპზე.

წინამდებარე კვლევა კორპუსული მიდგომის გამოყენებით შეისწავლის ხორვატიულ დაწყებით საბუნებისმეტყველო სახელმძღვანელოებში (6–11 წელი) გამოყენებულ ტერმინოლოგიას. ანალიზი ეყრდნობა RAPID-ის კორპუსს (Cvikić & Dobravac, 2025), რომელიც მოიცავს დაწყებითი სკოლის 62 დარგობრივ სახელმძღვანელოს და აგებულია საბუნებისმეტყველო ქვეკორპუსზე („ბუნება და საზოგადოება“ და „ბუნება“). კორპუსული დამუშავებისა და შესატყვისების საძიებო სისტემის (Sketch Engine) (Kilgarrieff et al., 2014) და ხორვატიული საცნობარო კორპუსის (MaCoCu) გამოყენებით შეგროვდა როგორც ერთსიტყვიანი (საკვანძო სიტყვები), ისე მრავალსიტყვიანი სავარაუდო ტერმინები. ტერმინთა პირველადმა ამოკრებამ გამოავლინა 17,165 საკვანძო სიტყვა და 58,575 მრავალსიტყვიანი ტერმინი. მთავარი სიტყვების ზღვრული მაჩვენებლის 10-ამდე (Bondi & Scott, 2010) დაყვანამ მონაცემთა სიმრავლე შეამცირა 678 მთავარ სიტყვამდე და 1,209 მრავალსიტყვიან ტერმინამდე, რაც გახდა მოცემულ ნაშრომში წარმოდგენილი თვისებრივი ანალიზის საფუძველი.

თვისებრივმა ანალიზმა ტერმინთა ორი ფართო ჯგუფი გამოყო: კონკრეტულად საბუნებისმეტყველო მეცნიერების დარგისა და დარგთაშორისი (საერთო-სამეცნიერო) ტერმინები,

რაც ადრეულ საბუნებისმეტყველო განათლებაში დარგსა და დარგთაშორის ცნებათა ურთიერთკავშირს ასახავს. კვლევა ასევე აჩვენებს, რომ ზოგიერთი ტერმინი უბრალოდ წარმოდგენილი ან ჩამოთვლილია, სხვები კი მკაფიოდ არის განმარტებული, ახსნილი ან მაგალითებით წარმოდგენილი, რაც ავლენს სამეცნიერო ტერმინოლოგიის შემოტანის განსხვავებულ პედაგოგიურ მიდგომებს. მიღებულმა შედეგებმა აჩვენა, რომ ტერმინოლოგიის სიმრავლე კი არ ზრდის თავისთავად ენობრივ მოთხოვნებს, არამედ ეს მოთხოვნები დამოკიდებულია როგორც ტერმინოლოგიის რაოდენობაზე, ისე სახელმძღვანელოებში მისი შემოტანისა და მიწოდების ფორმაზე. კვლევის შედეგებს წვლილი შეაქვს ადრეული საბუნებისმეტყველო განათლების ტერმინოლოგიური მოთხოვნების უკეთ გაგებაში და ქმნის ემპირიულ ბაზას იმის განსასჯელად, თუ როგორ შეუძლია ტერმინოლოგიას ხელი შეუწყოს სამეცნიერო წიგნიერების განვითარებასა და სასწავლო მასალების შედგენას.

ლიტერატურა:

- Bondi, M., & Scott, M. (Eds.). (2010). *Keyness in texts*. John Benjamins.
- Cvikić, L., & Dobravac, G. (2025, April 10–12). *Jezična obilježja rane disciplinarne pismenosti u hrvatskim udžbenicima: Korpusni pristup* [Conference presentation]. *Riječki filološki dani 14*, Rijeka, Croatia.
- Fang, Z. (2006). The language demands of science reading in middle school. *International Journal of Science Education*, 28(5), 491–520. <https://doi.org/10.1080/09500690500339092>
- Kilgariff, A., Baisa, V., Bušta, J., Jakubíček, M., Kovář, V., Michelfeit, J., Rychlý, P., & Suchomel, V. (2014). The Sketch Engine: Ten years on. *Lexicography*, 1(1), 7–36. <https://doi.org/10.1007/s40607-014-0009-9>
- Lazaroff, E., & Vlach, H. A. (2022). Children's science vocabulary uniquely predicts individual differences in science knowledge. *Journal of Experimental Child Psychology*, 221, Article 105427. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2022.105427>
- Monakhov, S. I., Turchanenko, V. V., & Cherdakov, D. N. (2023). Terminology use in school textbooks: Corpus analysis. *Research Result. Theoretical and Applied Linguistics*, 9(1), 27–49.
- OECD. (2026). *PISA 2025 assessment and analytical framework*. OECD Publishing.
- Osborne, J., & Allchin, D. (2025). Science literacy in the twenty-first century: Informed trust and the competent outsider. *International Journal of Science Education*, 47(15–16), 2134–2155. <https://doi.org/10.1080/09500693.2024.2331980>
- Schuster, B.-M. (2020). The contribution of terminology research to the understanding of science communication. In A. Leßmöllmann, M. Dascal, & T. Gloning (Eds.), *Science communication* (pp. 167–186). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110255522-008>
- Woodward-Kron, R. (2008). More than just jargon: The nature and role of specialist language in learning disciplinary knowledge. *Journal of English for Academic Purposes*, 7(4), 234–249. <https://doi.org/10.1016/j.jeap.2008.10.004>

სალომე ომიადე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
salomiadze@yahoo.com

შეგობა/გამოგობა – არქაული კულინარიული ზმნის გატერმინების შესახებ

ხარშვა (დუღებით მომზადება), როგორც უძველესი კულინარიული მეთოდი, ყველა კვებით კულტურაში ფართოდ გამოიყენება. სწორედ ამით აიხსნება ძველ ქართულში **გობის**, ხარშვის აღმნიშვნელი ზმნის, პირიან თუ უპირო ფორმათა ხშირი ხმარება.

ენის განვითარების მომდევნო საფეხურზე დუღებით მომზადების სახელმძღვანელოდ **ხარშავს** გაჩნდა, რომელმაც **აგობს** ზმნა ნელ-ნელა ჩაანაცვლა და საბოლოოდ განდევნა კიდეც. აღნიშნულისათვის ხელი უნდა შეეწყოს იმ გარემოებას, რომ **აგობს** ზმნის ძირი **გბ** აქცესიური კომპლექსია. „საერთო ქართული ენა აქცესიური კომპლექსების შემცველ ფუძეებს ძნელად იგუებს და თანდათანობით კარგავს“ (ფ. ერთელიშვილი). ამდენად, **აგობს** ზმნას სალიტერატურო ენამ სინონიმური მნიშვნელობის მქონე **ხარშავს** ზმნა ამჯობინა, როგორც უფრო ბუნებრივი კომპლექსის შემცველი.

ტექნიკური ტერმინოლოგიის პირველ ლექსიკონში (1920 წ.) რუსული **варка**-ს შესატყვისად, **ხარშვასთან** ერთად, **გობაც** არის წარმოდგენილი: „*варка – ხარშვა, გობა*“; რუსულ **уваривание**-ს კი მხოლოდ ზმნისწინიანი **შეგობა** აქვს მისადაგებული. აღნიშნული ზმნის მიმღეობათა ფორმებია გამოყენებული ტერმინებში **ფოლადგობი** და **მინსაგობი**, **олифа**-სათვის კი შექმნილია **გბოზეთი** (/ ხარშზეთი). 1935 წლისა და მომდევნო გამოცემებში **გობა** ზმნა **გამო-** ზმნისწინით (**გამოგობა**) **აბრეშუმთან** არის დაკავშირებული.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ორივე გამოცემაში **გობას** ახლავს შენიშვნა, რომ იგი ძველი ქართული სიტყვაა და, აგრეთვე, კუთხური მეტყველების ერთეულია. განსხვავება ის არის, რომ ძველი რედაქცია მას სახელდობრ იმერული დიალექტის კუთვნილებად წარმოადგენს. ამ ცნობას აზუსტებს ე. ნიკოლაიშვილი, რომელიც აღნიშნავს, რომ **გამოგობა** დღემდე იხმარება როგორც იმერულ, ასევე გურულ დიალექტში და იგი „აბრეშუმის ძაფის გამოხარშვას“ უკავშირდება. სწორედ დასახელებული ფაქტი უნდა იყოს იმის პირობა, რომ **აბრეშუმის** / **პარკის** / **აბრეშუმის პარკის** / **ძაფების გამოგობა** ტერმინოლოგიურ შესიტყვებად დაუბრკოლებლად დამკვიდრდა.

მარიამ ორკოდაშვილი

ქართულ-ამერიკული უნივერსიტეტი, თბილისი

morkoda@yahoo.com

იურიდიული ტერმინებისა და იურიდიული კორპუსის ანალიზი

მოცემული კვლევა შეისწავლის იურიდიული ტერმინების კორპუსს ინგლისური ენის მაგალითზე და განიხილავს ისეთ შემთხვევებს, რომელთა ინტერპრეტაცია-თარგმნა ქართულად გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული. ფიქსირებული სიტყვათშეთანხმების დადგენა იურიდიული ტექსტებისა და ენობრივი მასალის მართებული გაშიფვრისა და კვლევის საშუალებას იძლევა.

იურიდიული ენობრივი მასალა ბუნდოვანი ტექსტითა და რთული ლექსიკო-გრამატიკული სტრუქტურებით გამოირჩევა. აქედან გამომდინარე, იურიდიული ტექსტების გაგება, ინტერპრეტაცია და ახსნა-განმარტება პროფესიონალებისა და რიგითი ადამიანებისთვისაც გამოწვევაა.

კვლევისას შემდეგი კორპუსები იყო გამოყენებული: ედინბურგის უნივერსიტეტში დამუშავებული ბრიტანული სასამართლო სისტემის კორპუსი (the House of Lords Judgments Corpus (HOLJ)); ამერიკული იურიდიული კორპუსი (American Law Corpus (ALC), Gozdz-Roszkowski (2011, 27); აშშ-ის უმაღლესი სასამართლოს განჩინება-დასაბუთებები Corpus of the U.S. Supreme Court Opinions compiled by Mark Davies (corpus.byu.edu/scotus).

იურიდიულ ტექსტებში ხშირად გვხვდება ლექსიკურ-ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც ორაზროვანი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა, ხოლო ქართულ-ინგლისური ზუსტი შესატყვისი ფრაზებისა თუ ლექსიკის დადგენა კიდევ უფრო რთული ამოცანაა. მოცემული ნაშრომი იურიდიული კორპუსიდან რამდენიმე მაგალითს განიხილავს:

Brief (იურიდიული) დოკუმენტი სასამართლო პროცესის შესახებ; (ყოველდღიური) მოკლე (ინფორმაცია)

Reasonably prudent person – (იურიდიული ტერმინი) გონივრულად მოქმედი ჰიპოთეზური ადამიანი (პრაქტიკაში ადამიანის გონივრული საქციელის განსაზღვრებისთვის, ჰიპოთეზურთან შესადარებლად); (ყოველდღიურ საუბარში) ზომიერად წინდახედული ადამიანი.

Deliberate consideration can be warranted by the legislation – (იურიდიული ტერმინი) კანონმდებლობით დეტალური (სიღრმისეული) განხილვა შეიძლება იყოს გარანტირებული; (ყოველდღიურ საუბარში) განზრახ, მიზანმიმართული (ან შრომატევადი) განხილვა.

კიდევ ერთი საინტერესო ფაქტი შეიძლება აღინიშნოს, რომ მაშინ, როდესაც დეონტური მოდალები ხშირია იურიდიულ ტექსტებში: კონტრაქტებში, ანგარიშებში, სასამართლო ჩანაწერებში, განჩინებებში, უფლებების მინიჭებებში, მოვალეობების დაკისრებაში, ეპისტემური მოდალები, მეტწილად, იურიდიული ტექსტების ინტერპრეტაციისას და ლოგიკური დასკვნების გამოტანისას გამოიყენება. ეს ფაქტი შესაძლებელს ხდის იურიდიული ტექსტებისა და ტერმინების სწორად ინტერპრეტირება-თარგმნას ინგლისურიდან ქართულში.

The statute may have a different interpretation in this particular case ... (ორგანულ კანონს შესაძლებელია სხვა განმარტება ჰქონდეს ამ კონკრეტულ საქმეში).

The law must imply something different, since otherwise it makes no sense... (კანონი ნამდვილად გულისხმობს სხვა რამეს)

The clause could also mean that in case of disagreement, the agreement may be annulated... (კანონი შეიძლება გულისხმობდეს, რომ უთანხმოების შემთხვევაში შეთანხმება ანულირდება...)

The entire clause must have been misconstrued ... (მთელი კანონი ნამდვილად არასწორად იქნა გაგებული).

რუსუდან პაპიაშვილი

თსუ არნოლდ ჩიკობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
r.papiashvili@gtu.ge

ხელოვნური ინტელექტის ტერმინოლოგიის ქართულად დამკვიდრებისათვის: *Deep Learning, Deepfake*

ხელოვნური ინტელექტისა და ციფრული ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ ქართულ სამეცნიერო და მედიასივრცეში უცხოური ტერმინების კალკებისა და ანგლიციზმების მოძალემა გამოიწვია. განსაკუთრებულ სირთულეს ქმნის ისეთი ცნებები, რომლებშიც ინგლისური *Deep* მეტაფორულად გამოიყენება და ქართულად მექანიკურად ითარგმნება, როგორც „ღრმა“ ან „სიღრმისეული“ (**ღრმა სწავლება, ღრმა სიყალბე**), რაც ვერ ასახავს ტექნოლოგიურ არსს. ინგლისური სიტყვა *Deep* ამ კონტექსტში არ ნიშნავს „შინაარსობრივად ღრმას“, არამედ მიუთითებს მრავალშრიან (Multi-layered) ტექნიკურ არქიტექტურაზე.

Deep Learning – ხელოვნური ინტელექტის მიმართულებაა, რომელიც ეფუძნება ნეირონულ ქსელებს. ტერმინში შემავალი *Deep* მიუთითებს არა შინაარსობრივ სიღრმეზე, არამედ არქიტექტურულ აგებულებაზე – მონაცემთა დამუშავების პროცესში ჩართულ მრავალ ფარულ შრეზე (*Hidden Layers*).

Deepfake – მრავალშრიანი სწავლისა და, კერძოდ, GAN-ების მეშვეობით შექმნილი ყალბი აუდიო-, ვიდეო- ან ფოტომასალა, რომელიც რეალურის შთაბეჭდილებას ქმნის. სიტყვა შეიქმნა ორი ცნების შერწყმით: *Deep Learning* + *Fake*. ტერმინი პირდაპირ მიუთითებს, რომ სიყალბე შექმნილია მრავალშრიანი ნეირონული ქსელის მიერ, მას **მრავალშრიანი სიყალბე** შეიძლება ვუწოდოთ. ეს არის გენერაციული ნეირონული ქსელების (განსაკუთრებით GAN – Generative Adversarial Networks) მეშვეობით შექმნილი ყალბი მედია (ვიდეო, ხმა, ფოტო), სადაც ერთი ადამიანის სახე/ხმა ჩანაცვლებულია მეორეთი.

შეთავაზებული ტერმინოლოგია უზრუნველყოფს ცნების ტექნოლოგიური არსის ზუსტად გადაცემას, ანაცვლებს უცხოურ კალკებს, ინარჩუნებს ქართული ენის სტრუქტურას და ქმნის მყარ საფუძველს ხელოვნური ინტელექტის დარგობრივი ლექსიკონის შემდგომი სისტემატიზაციისთვის.

აუსრა რიმკუტე-განუსაუსკიენე

ლიეტუვის ენის ინსტიტუტი, ლიეტუვა

ausra.ganusauskiene@lki.lt

ლინა რუტკიენე

ლიეტუვის ენის ინსტიტუტი, ლიეტუვა

lina.rutkiene@lki.lt

ასტა მიცკევიჩიენე

ლიეტუვის ენის ინსტიტუტი, ლიეტუვა

asta.mitkeviciene@lki.lt

ტერმინოლოგია უმაღლესი განათლების ლიეტუვეურენოვან სახელმძღვანელოებში: სახელმძღვანელოთა ავტორების გამოკითხვის შედეგები

ლიეტუვეურენოვანი უმაღლესი განათლების სახელმძღვანელოები სამეცნიერო ცოდნის გადაცემის მნიშვნელოვანი წყაროა, რომლის საშუალებითაც სხვადასხვა დარგის ლიეტუვეური ტერმინოლოგია ვითარდება და მკვიდრდება. ნაშრომში წარმოდგენილია ლიეტუვეურენოვანი უმაღლესი განათლების სახელმძღვანელოების ავტორთა გამოკითხვა და მისი შედეგები.

სახელმძღვანელოთა ავტორების მიერ ტერმინოლოგიის შერჩევის, შექმნისა და გამოყენების თავისებურებების დასადგენად 2026 წლის იანვარ-თებერვალში ჩატარდა ექსპერტთა გამოკითხვა. კვლევაში მონაწილეობდა 16 ექსპერტი (სახელმძღვანელოების ავტორები), რომლებიც სხვადასხვა აკადემიურ დარგს – ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებს, ჯანდაცვის მეცნიერებებსა და ტექნოლოგიებს – წარმოადგენდნენ. კვლევის მიზანი იყო ტერმინების შერჩევის, შექმნისა და გამოყენების ტენდენციების გამოვლენა, სხვა ენების გავლენის შეფასება და ტერმინოლოგიურ ნორმებსა და რეალურ გამოყენებას შორის მიმართების განსაზღვრა. გამოკითხვის მონაცემები აჩვენებს, როგორ არჩევენ ავტორები ტერმინებს და როგორ ურთიერთქმედებს ამ პროცესში ტერმინებისადმი არსებული მოთხოვნები და ავტორთა დამოკიდებულებები.

ექსპერტთა გამოკითხვამ (ფორმალიზებულმა ინტერვიუმმა) აჩვენა, რომ ტერმინის შერჩევა რთული პროცესია, რომელიც ეფუძნება როგორც ტერმინებისადმი არსებულ მოთხოვნებს, ისე ავტორთა პროფესიულ გამოცდილებას. ამ ფაქტორებს შორის ზომიერების დაცვა ყოველთვის მარტივი არ არის, რადგან მოთხოვნები ავტორთა მხრიდან ზოგჯერ წინააღმდეგობრივია ტერმინოლოგიის მიმართ. სახელმძღვანელოების მომზადება ეფუძნება სწავლებისა და კვლევის მრავალწლიან გამოცდილებას და სტუდენტზე ორიენტირებულ მიდგომას; შესაბამისად, პრაქტიკული გამოცდილება შესაძლოა განსხვავდებოდეს ტერმინოლოგიისადმი დადგენილი ნორმატიული მოთხოვნებისგან. განსაკუთრებული სირთულეები წარმოიქმნება სიწმინდის პრინციპის – მშობლიური ტერმინის უპირატესობის მინიჭების – გამოყენებისას: მრავალი ტერმინი ინგლისური ენიდან მომდინარეობს და მათი თარგმნა ხშირად განხილვასა და კონსულტაციას მოითხოვს. მიუხედავად ამისა, ავტორთა დამოკიდებულება ტერმინოლოგიისადმი და ტერმინების მიმართ არსებული მოთხოვნები, როგორც წესი, ერთმანეთს ემთხვევა, რაც შეიძლება აიხსნას მათი ტერმინოლოგიის ცოდნით, სანდო რესურსების გამოყენებითა და ენის სპეციალისტებთან თანამშრომლობით.

V საერთაშორისო კონფერენცია

ტერმინოლოგია – მემკვიდრეობა და თანამედროვეობა

მანანა რუსიშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
manana.ruseishvili@tsu.ge

მარინე მახათაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
marine.makhatadze540@hum.tsu.edu.ge

ხმაბაძვითი ლექსიკის ლექსიკოგრაფიულად დამუშავების საკითხი თარგმნით ლექსიკოგრაფიაში (ქართულ-ინგლისური თემატური ლექსიკონის მაგალითზე)

ონომატოპოეტური ლექსიკური ერთეულების ლექსიკოგრაფიულად დამუშავების საკითხი თარგმნით ლექსიკოგრაფიაში მთელ რიგ სირთულეს ქმნის. ხმაბაძვის საფუძველზე ამა თუ იმ ხმიანობის გამომცემი მოვლენებისა და არსებების აღნიშვნელი სიტყვების შესახებ შედარებით ცოტა მეტალექსიკოგრაფიული კვლევა მოიპოვება (თუმცა, იხ. Samarin 1967; Stolt 1972; Hausenberg 1981; Herlofsky 1984 და Guiraud 1986, 92-127). როგორც წესი, ონომატოპოეტური სიტყვები პოლისემიურია (Hausenberg 1981) და განეკუთვნება ენის ფონოსემანტიკურ ქვესისტემას (Dogana 1983; Voronin 1982; Wescott 1980). ისინი ფონეტიკურადაა მოტივირებული იმ თვალსაზრისით, რომ მათი მნიშვნელობა ექსტრალინგვისტიკური ობიექტების სმენითი (და, ზოგჯერ, არტიკულაციური) მახასიათებლებიდან მომდინარეობს.

სტანდარტულ ერთეოვან და ორენოვან ლექსიკონებთან ერთად, არსებობს ხმაბაძვითი (ონომატოპოეტური) სიტყვების როგორც ერთენოვანი, ისე ორენოვანი სპეციალიზებული ლექსიკონებიც. ქრონოლოგიურად ამ ტიპის უძველეს ერთენოვან ლექსიკონად, როგორც ჩანს, შარლ ნოდის „ფრანგული ონომატოპოეზიის განმარტებითი ლექსიკონი“ (Dictionnaire raisonnée des onomatopées françaises, 1808) მიიჩნევა. ესპანური და ინგლისური ონომატოპოეზიის კონტრასტული ლექსიკონი შეადგინა კლოემ (Kloe 1977); იგი შემუშავებულია, როგორც ორმხრივად მიმართული ლექსიკონი, ანუ განკუთვნილია ინგლისურსა და ესპანურ ენებზე მოსაუბრეთათვის როგორც კოდირების, ისე დენკოდირების მიზნით. ასევე ცნობილია ონომატოპოეტური სიტყვების ბრაზილიურ-პორტუგალიურ-ინგლისური ნუსხაც (Larrieu 1991).

თარგმნითი ლექსიკოგრაფიული გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ერთ-ერთი მთავარი მოთხოვნაა, რომ ონომატოპოეტური სიტყვის სალექსიკონო სიტყვა-სტატია ცხადად მიუთითებდეს, თუ რა სახის ობიექტები ან ცოცხალი არსებები გამოსცემენ იმ ბგერებს, რომელთა წარმოდგენასაც მოცემული ბგერით-სიმბოლური სიტყვა ისახავს მიზნად. სამწუხაროდ, ბევრი ლექსიკოგრაფი სათანადოდ ვერ აფასებს იმ შრომას, რომელიც ონომატოპოეტური სიტყვების ჯეროვნად დასამუშავებლად საჭირო. სანდო ერთენოვანი აღწერილობების ნაკლებობა ლექსიკოგრაფის შრომას კიდევ უფრო ართულებს. გარდა ამისა, ბევრ ლექსიკონში არ არის მოცემული ონომატოპოეტური სიტყვების გამოყენების საილუსტრაციო სათანადო კონტექსტი.

წინამდებარე ნაშრომში საილუსტრაციოდ მოხმობილია ქართულ-ინგლისური თემატური ლექსიკონის ხმაბაძვითი ლექსიკის რამდენიმე სიტყვასტატია, რომელიც ლექსიკოგრაფიულადაა დამუშავებული და გადაჭრილია ხმაბაძვითი ლექსიკის თარგმნით ლექსიკონში

წარმოდგენის პრობლემა. ქართულ ენას ონომატოპოეტური მოდელების კარგად განვითარებული სისტემა აქვს და მისი სამიზნე ენაში გადატანა მნიშვნელოვანია. პირველ რიგში, სამიზნე ენის ეკვივალენტებს, შეძლებისდაგვარად, უნდა ახასიათებდეთ ლექსიკალიზაციის იგივე ხარისხი, როგორც საწყისი ენის ონომატოპოეტურ ერთეულებს გააჩნიათ. ამავდროულად, კულტურულად სპეციფიკური სიტყვების აღწერა ხშირად მხოლოდ მეტალინგვისტური განმარტებითი გლოსების საშუალებითაა შესაძლებელი. ვინაიდან ონომატოპოეტურ სიტყვებს, როგორც წესი, გამოყენების ვიწრო არეალი აქვთ, ლექსიკოგრაფებმა ორივე ენაში შეძლებისდაგვარად სრულად უნდა აღწერონ მიმართება ბგერის წყაროსა და მის მიმზამველ ბგერებს შორის. ამის უზრუნველყოფა ლაკონური და ზუსტი ამხსნელ-დამაზუსტებელი მარკერებისა და კვალიფიკაციების დართვითაა შესაძლებელი.

რუსუდან საღინაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი
r_saginadze@yahoo.com

ესთეტიკური კატეგორიების ენობრივი გამოხატვა ქართულში: ტერმინები *სამკაული* და *სამშვენისი*

ნაშრომში განხილულია მშვენიერებისა და დამშვენების ამსახველი ესთეტიკური კატეგორიების ენობრივი გამოხატვის საკითხი ქართულში, კონკრეტული ტერმინების *სამკაულისა* და *სამშვენისის* ფუნქციურ-სემანტიკური მიმართება და მათი ასახვის ხარისხი ქართულ ლექსიკოგრაფიაში. კვლევის მიზანია ქართული ენის ლექსიკონებსა და სხვა წყაროებში არსებული ვითარების აღწერისა და ანალიზის საფუძველზე ჩვენება იმისა, თუ როგორ ახდენს ცოცხალი ენა აბსტრაქტული ესთეტიკური ცნებების მატერიალიზაციას და რამდენად ადეკვატურად არის ეს პროცესი ასახული ნორმატიულ ლექსიკოგრაფიაში. ამასთან, ტერმინ *სამშვენისის* საზოგადოებრივ ენობრივ პრაქტიკაში პოპულარიზება.

სტატიაში გაანალიზებულია „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ (ქეგლი) რვა-ტომეული, კერძოდ, VI ტომი (1960 წ.), რომელშიც არ დასტურდება ლიტერატურულსა და ხალხურ მეტყველებაში გავრცელებული ტერმინი *სამშვენისი*, მითითებულია მხოლოდ სიტყვა *სამშვენებელი*; დარგობრივი ლექსიკონებისა (ალ. ნეიმანის „სინონიმთა ლექსიკონი“, ტექნიკური ტერმინოლოგია) და მხატვრული ლიტერატურის მონაცემთა საფუძველზე ნაჩვენებია, რომ ფორმა *სამშვენისი* სალიტერატურო ენის ლეგიტიმური ერთეულია, რომელიც სემანტიკურად ენათესავება *სამკაულს* და დასაბუთებულია, რომ ტერმინი *სამშვენისი* თავისი ფუნქციური ბუნებით გაცილებით ფართო და ტევადი სემანტიკის მქონეა, ვიდრე *სამკაული*. მისი ქეგლის მიღმა დატოვება შეიძლება მიჩნეულ იქნეს ლექსიკოგრაფიულ ხარვეზად (ლაკუნად).

ნაშრომში წამოყენებულია, აგრეთვე, ინიციატივა, რომლის მიხედვითაც ქართულ ენაში ფართოდ დამკვიდრებული უცხოური ნასესხობა *ბიჟუტერია* შეიძლება ჩანაცვლდეს ქართული ტერმინით *სამშვენისი*.

კვლევას აქვს როგორც თეორიული, ისე პრაქტიკული მნიშვნელობა ქართული ენის განმარტებითი ბაზების სრულყოფისა და სინონიმური მწკრივების ზუსტი დადგენისათვის.

მედეა საღლიანი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
medeasagliani@yahoo.com

ნატო შავრეშიანი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
nataliashavreshiani@gmail.com

სვანური სამედიცინო ლექსიკის გენეზისი: ისტორიულ-ეტიმოლოგიური შრეები

წინამდებარე ნაშრომი¹ ეძღვნება სვანური ენის სამედიცინო და ანატომიური ტერმინოლოგიის სტრუქტურულ-გენეზისურ კვლევას. ტრადიციული კოლექტიური მეხსიერებისა და ხანგრძლივი ენობრივი ევოლუციის პირობებში სვანურმა სამედიცინო ლექსიკამ რთული და მრავალშრიანი განვითარების გზა გაიარა. ნაშრომში განხილული ტერმინოლოგიური ფონდი დიქტომიურია: იგი ორ ძირითად პოლუსად იყოფა და აერთიანებს როგორც არქაულ, ხალხურ მედიცინასთან დაკავშირებულ ნომენკლატურას, ისე თანამედროვე კლინიკურ ლექსიკას. კვლევის მიზანია ამ მდიდარი მასალის ეტიმოლოგიური დიფერენცია და მასში სამი ძირითადი გენეტიკური შრის გამოყოფა: საერთოქართველური მემკვიდრეობა (მაგ.: ს.-ქართვ. *ზღომ- „ვენება, ავადმყოფობა“; ს.-ქართვ. *ზაყ-ლ- „ჩირქი, მუწუკი“; ს.-ქართვ. *დ-/*ღურ-/*ღურ- „ცეცხლის მოდება, აგიზგიზება → (სნეულების) გავრცელება, ინფექცია“...), საკუთრივ სვანური (შიდაენობრივი) ფორმები (მაგ.: კახურა (ზზ.) „სიღამევრისა და ჩირქოვანი წყლულების წამალი“; მეთიკ (ბქ.) „კანის დაავადება“; მესკორ (ზზ., ლშხ., ჩოლ.)/მესკირ (ბქ., ლნტ., უშგ.) „ძირმაგარა“; ნახურეზ (ბქ.) „კანის დაავადება“; ჩირსდაჟ (ლშხ.) „ჭრილობის წამალი, ანწლის მსგავსი ბალახი“...) და დარგობრივი ლექსიკის ის უდიდესი ნაწილი, რომელიც სვანურმა ენამ საუკუნეების განმავლობაში ლიტერატურული ქართულის გზით შეითვისა (მაგ.: აპელაცია (ბქ.) < ქართ. ოპერაცია (< ლათ. *operatio* „მოქმედება“); აფთაჟ (ბქ., ლნტ.)/აფთაჟ (ბქ.)/აფთიაჟ (ლშხ., ჩოლ.) < ქართ. აფთიაჟ-ი (< ბერძ. *ἀποθήκη/apothékē*); ბალღამ (ზზ.)/ბალღამ (ლშხ., ჩოლ.) „ჩირქი“ < ქართ. ბალღამ-ი; წყურმუტ (ჩოლ.) < ქართ. (ლექს.) წყურტ-ი „შაქრის ავადმყოფობა, – დიაბეტი...).

სვანური სამედიცინო ნომენკლატურის კომპლექსურმა ისტორიულ-ეტიმოლოგიურმა ანალიზმა აჩვენა, რომ საანალიზო დარგობრივი ლექსიკა მრავალშრიანი სტრუქტურით ხასიათდება. ნასესხები მასალისა და საკუთრივ სვანური იზოლირებული ფორმების იდენტიფიკაცია ნათლად წარმოაჩენს კულტურულ კონტაქტებსა და შიდაენობრივ ინოვაციებს. კვლევის უმთავრეს შედეგს საერთოქართველური მემკვიდრეობის ხელახალი ინტერპრეტაცია და ახალი არქეტიპების აღდგენა წარმოადგენს. აღნიშნული ძირები სამეცნიერო ბრუნვაში შემოიტანს მანამდე უცნობ დარგობრივ ერთეულებს, რაც პრინციპულად მნიშვნელოვანია ქართველოლოგიური ტერმინოლოგიური ბაზის შევსების, ლაკუნების აღმოფხვრისა და ძველი ქართველური სამედიცინო ფონდის სრულყოფილი, ადეკვატური რეკონსტრუქციისათვის.

¹ ნაშრომი მომზადდა 2025 წელს შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული პროექტის – „სვანური ხალხური სამედიცინო ლექსიკის ეთნო-ლინგვისტური ასპექტები (ქართველურ და კავკასიურ ენებთან ურთიერთშეპირისპირების საფუძველზე FR-25-4586)“ ფარგლებში.

ლიანა სუთიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

l.sutidze@gtu.ge

ტერმინოლოგიური ხარვეზები საგანმანათლებლო სისტემაში

საგანმანათლებლო სისტემა მოიცავს სახელმძღვანელოებს, სამეცნიერო სტატიებს და კრებულებს, სალექციო კურსებს, კონფერენციებს და სხვ. მაშასადამე, საქმე გვაქვს როგორც ტექსტების წერის კულტურასთან, ისე – მეტყველებასთან. ცხადია, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო სფეროს წარმომადგენლებს კატეგორიულად მოეთხოვებათ სასწავლო პროცესის გამართული ქართულითა და ზუსტი ტერმინოლოგიით წარმართვა.

იქიდან გამომდინარე, რომ ქართული სასწავლო და სამეცნიერო ლიტერატურა მნიშვნელოვნად ეყრდნობა უცხოენოვან წყაროებს, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ტექსტების კვალიფიციური თარგმანი. ჩატარებულმა კვლევებმა გამოავლინა ცალკეულ ავტორთა (მეცნიერების, ლექტორების, პედაგოგებისა თუ მთარგმნელების) პროფესიული პასუხისმგებლობისა და კომპეტენციის ნაკლებობა. ამის მაგალითად გამოდგება სტატიებში შინაარსობრივად, ფუნქციურად არასწორი და შეცდომით განმარტებული ტერმინები: **ბეტონის რემონტი, აწონილი ზომა, მასალის გრძივი წონა, მილსადენის ერთეულის სიგრძის ხახუნის კოეფიციენტი**, „კონსტრუქციაში ბეტონი და რკინა ერთნაირად ფართოვდება“, **სამილსადენო სისტემა** და სხვ.

სამეცნიერო ენაში სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენს უცხოურ ტერმინთა დაუფიქრებელი მოძალეობა. ამ პროცესის აღსაკვეთად აუცილებელია ზუსტი ეროვნული შესატყვისების მოძიება და დამკვიდრება. ამ ამოცანის გადაჭრის უმთავრესი გზა არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მიერ შექმნილი **ქართული ტერმინთა ბანკის** განვითარების მხარდაჭერაა (terminology.ice.tsu.ge). ერთიანი ციფრული ბაზის არსებობა გამორიცხავს ტერმინებისადმი ერთპიროვნულ მიდგომებს სხვადასხვა დარგში და უზრუნველყოფს ენობრივ სტანდარტიზაციას.

ახლად შემუშავებული, გაქართულებული და დახვეწილი ტერმინების პრაქტიკაში დროული დანერგვა არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტისა და სახელმწიფო ენის დეპარტამენტის ვალდებულებაა.

წინამდებარე მოხსენებაში დაწვრილებით არის განხილული საგანმანათლებლო სისტემაში დაგროვილი ტერმინოლოგიური ხარვეზები და დასახულია მათი გადაჭრის გზები.

თამარ სუხიშვილი

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

tamar.sukhishvili@iliauni.edu.ge

უცხოენოვანი ტერმინები და კალკები ქართულ სარეკლამო ტექსტებში

სტატია შეისწავლის ქართული სარეკლამო ტექსტების ნიმუშებს და ამ ტექსტების ანალიზის საფუძველზე მიმოიხილავს უცხოენოვანი ნასესხობების, კალკირებისა და ტერმინოლოგიური ადაპტირების პრობლემებს თანამედროვე ქართულში. ქართული სარეკლამო ტექსტების აღწერა ამ თვალსაზრისით საკმაოდ ჭრელ და არათანმიმდევრულ სურათს გვაძლევს. მაგალითად, თავს იჩენს:

ა) ერთი და იმავე ტერმინის განსხვავებული ტრანსლიტერაციის შემთხვევები (მობილ-ბანკი - მობაილბანკი);

ბ) ქართული სიტყვა-ტერმინისა და მისი ინგლისური შესატყვისის ტრანსლიტერი-რებული ვარიანტის პარალელური გამოყენების შემთხვევები (ბარათი - ქარდი);

გ) კალკირებული ფრაზები (შეუკვეთე ზარი);

დ) შინაარსობრივი ტავტოლოგიის შემთხვევები: ნასესხები სიტყვისა და ორიგინალური სიტყვის კომბინაციები (მომსახურების სერვისი);

ე) ასევე, ნიშანდობლივია აბსტრაქტული სახელებისა და საწყისების მრავლობითი (გრამატიკულად მცდარი) ფორმების გამოყენება ტერმინოლოგიური ფუნქციით, რაც თანამედროვე ენაში გავრცელებული ტენდენცია ჩანს (გაყიდვები, შესყიდვები, გადარიცხვები) და ა.შ.

უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ინგლისურიდან შემოსული ტერმინებისა და კალკების ხშირი გამოყენება მხოლოდ ნათარგმნი სარეკლამო ტექსტებისთვის არ არის დამახასიათებელი. ქართული სარეკლამო კომპანიების მიერ შექმნილი ტექსტების დიდი ნაწილი ფორმითაც და შინაარსითაც უცხოენოვანი მოდელის საფუძველზეა აგებული და ამ ტექსტებში წარმოდგენილი სიტყვა-ტერმინებიც, ზოგჯერ შესატყვისი ქართული ტერმინის არსებობის მიუხედავად, ინგლისურიდან პირდაპირი ტრანსლიტერაციის გზითაა გადმოტანილი.

სერგო ტეფნაძე

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, თბილისი
rector@ssu.edu.ge

ნიკა თიკანაშვილი

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, თბილისი
n.tikanashvili@ssu.edu.ge

რობერტ ხაჩიძე

საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტი, თბილისი
rkhachidze@gmail.com

აბრევიატურის პრობლემები ქართულ საავიაციო ტერმინოლოგიაში

სამოქალაქო ავიაციის საერთაშორისო ორგანიზაციის (ICAO - International Civil Aviation Organization) სახელმძღვანელო დოკუმენტში - Abbreviations and Codes (Doc. 8400, 2010), მოცემულია რამდენიმე ასეული ინგლისურენოვანი აბრევიატურა და კოდი, რომელთა გამოყენებაც სავალდებულოა ფრენების განხორციელებისას მასში შემავალი თითოეული ქვეყნისათვის. აღნიშნული საერთაშორისო აბრევიატურებისა და კოდების მცირე ნაწილი ქართულად განმარტებულია შემდეგ დოკუმენტებში:

- საქართველოს მთავრობის დადგენილება;
- საქართველოს ტრანსპორტისა და კომუნიკაციების მინისტრის ბრძანება;
- სამოქალაქო ავიაციის სააგენტოს დირექტორის ბრძანება.

ზემოაღნიშნულ ქართულ სახელმძღვანელო დოკუმენტებში ზოგიერთი აბრევიატურა წარმოდგენილი და განმარტებულია როგორც ქართული ტერმინი. მაგალითად:

- ნოტამი (NOTAM- Notice to Airmen) – ტელეკომუნიკაციის საშუალებით გავრცელებული შეტყობინება მომსახურების, წესების, საფრთხის, ასევე სანავიგაციო საშუალებების მდგომარეობის, ცვლილებებისა და მწყობრში შეყვანის შესახებ, რომლის დროული ცოდნა მნიშვნელოვანია ფრენების განხორციელებასთან დაკავშირებული პერსონალისათვის;

- აშტამი (ASHTAM) – ნოტამის სპეციალური სერია, განკუთვნილი ვულკანური აქტივობის ცვლილების, ვულკანური ნაცარის ან/და ფერფლის ღრუბლის წარმოქმნის შესახებ ინფორმაციის გადმოსაცემად, რომელიც მნიშვნელოვანია საჰაერო ხომალდისთვის;

- სნოუტამი (SNOWTAM) – ნოტამის სპეციალური სერია, გამოცემული სტანდარტული ფორმით, რომელიც განკუთვნილია სამიმოსვლო არეში თოვლის სახიფათო მდგომარეობის, ყინულის, თოვლჭყაპის ან დამდგარი წყლის არსებობის ან გაუქმების შესახებ ინფორმაციის გადამცემისთვის.

ამასთან ერთად იმავე ქართულ დოკუმენტებში წარმოდგენილია მცირე რაოდენობის შემოკლებები ქართულად, რომელთაც შეიძლება ჰქონდეთ მხოლოდ ადგილობრივი გამოყენება. მაგალითად:

- ადზ – ასაფრენ-დასაფრენი ზოლი;
- ვფწ – ვიზუალური ფრენის წესები;
- სმმ – საჰაერო მოძრაობის მომსახურება.

საქართველოს საჰაერო სივრცეში საერთაშორისო ინგლისურენოვანი აბრევიატურების მართებული და ერთგვაროვანი გამოყენების უზრუნველსაყოფად, აუცილებელია მათი ზუსტი

ქართულენოვანი განმარტებები. ამ მიზნით, იკაო-სა (ICAO) და საქართველოში დამკვიდრებული საავიაციო ტერმინების საფუძველზე, მზადდება საავიაციო ტერმინების ინგლისურ-ქართული განმარტებითი ლექსიკონი.

აღნიშნულ პროექტზე, რომელიც ხორციელდება შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით (პროექტი – GSDP-26-426), ერთობლივად მუშაობენ საქართველოს საავიაციო უნივერსიტეტის, არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის, სახელმწიფო ენის დეპარტამენტისა და სამოქალაქო ავიაციის სააგენტოს სპეციალისტები.

ნანა ტონია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი
nana.tonia@tsu.ge

ანტიკური ტერმინი, როგორც კულტურული მეხსიერების მატარებელი (ტერმინ Ἀρετή - ს სემანტიკური განვითარება და თარგმნის შესაძლებლობანი)

ანტიკური ტერმინების მხოლოდ ლექსიკურ ერთეულებად გაცნობიერება შეუძლებელია, რადგანაც ისინი კულტურული მეხსიერების მატარებლები არიან. ამის საუკეთესო ნიმუშია ტერმინი Ἀρετή, ერთ-ერთი ყველაზე სტაბილური, მაგრამ ამავე დროს ყველაზე დინამიკური ბერძნული ცნება. მისი მნიშვნელობის ცვლა ეპოქათა თვალსაწიერიდან ასახავს ბერძნული კულტურის ღირებულებით ცვლილებებს.

ჰომეროსთან Ἀρετή გმირის დიდებას (κλέος (kleos), საბრძოლო ღირსებასა (τιμή (timē) და ძლევამოსილებას აღნიშნავს (ἀγών (agōn). ჰომეროსის ეპოსსა და არქაიკის ლიტერატურაში ეს ტერმინი სოციალური აღიარების საფუძველია.

კლასიკურ ეპოქაში მან შეიძინა ეთიკური მნიშვნელობა. კერძოდ: სოკრატემ იგი გადაიტანა ფიზიკური უპირატესობიდან სულიერ სფეროში; პლატონმა ცოდნასა და სულიერ ჰარმონიას დაუკავშირა; არისტოტელემ – ადამიანურ სრულყოფილებას. ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია ის, რომ ტერმინმა შეიძინა რა სრულიად ახალი, ფილოსოფიური მნიშვნელობა, შეინარჩუნა „სრულყოფილების“ იდეა.

ელინისტურსა და რომაულ ეპოქაში Ἀρετή კვლავ მდიდრდება ახალი შინაარსით: სტოიკოსებთან იძენს სიკეთის მნიშვნელობას; ციცერონი მას თარგმნის სიტყვით Virtus, სამხედრო და სამოქალაქო მოტივების წარმოჩენით. რომაულ იმპერიულ ეპოქაში ტერმინის კულტურათაშორისი გარდასახვა ახალ ეტაპზე გადადის, მეორე სოფისტიკა ამ პროცესს განსაკუთრებულ ინტელექტუალურ და რიტორიკულ განზომილებას ანიჭებს. Ἀρετή აღარ არის მხოლოდ ეთიკური კატეგორია, იგი კულტურული ელიტის თვითმყოფადობის ნაწილად იქცევა: მისი შინაარსი რიტორიკულ, ინტელექტუალურ და ესთეტიკურ სრულყოფილებად გარდაისახება. ამ შემთხვევაშიც ტერმინი ინარჩუნებს კულტურული მეხსიერების ფუნქციას, თუმცა ექვემდებარება სავსებით ახალ გარემოს.

ასე რომ, Ἀρετή არ წარმოადგენს ფიქსირებული მნიშვნელობის მქონე ლექსიკურ ერთეულს; იგი კულტურული მეხსიერების მატარებელი ცნებაა, რომლის სემანტიკა ისტორიულ, ფილოსოფიურ და კულტურულ კონტექსტთან ერთად იცვლება. სწორედ ამიტომ მისი თარგმნავერ დაეფუძნება ერთ უნივერსალურ ეკვივალენტს. ყოველი სათარგმნი ტექსტი მოითხოვს ეპოქის, ჟანრისა და ავტორის ცნებათა სისტემის გათვალისწინებას. ხოლო იმ შემთხვევაში, როდესაც შესატყვისი არ მოიპოვება, მეცნიერულად უფრო გამართლებულია ტერმინის ტრანსლიტერაცია შესაბამისი კომენტარით. ამ თვალსაზრისით Ἀρετή წარმოადგენს არა მხოლოდ ანტიკური ეთიკის, არამედ თარგმანმცოდნეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ცნებას.

ინგა ფალიანი

საქართველოს ეროვნული უნივერსიტეტი სეუ, თბილისი

inga.paliani@gmail.com

თამარ ხატიაშვილი

თსუ არნოლდ ჩიკობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

tamar.xatiashvili@yahoo.com

ქართული სამხედრო ტერმინოლოგიის განვითარების კვლევის ახალი რესურსი: 2001 წლის სამხედრო ტერმინთა ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი

თანამედროვე ქართული სამხედრო ტერმინოლოგიის განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიმართულებაა არსებული ტერმინოლოგიური რესურსების თავმოყრა, სისტემატიზაცია და ციფრულ სივრცეში გაერთიანება. ამ მიზნით ქართული ტერმინთა ბანკის (ქტბ) სამხედრო ტერმინოლოგიურ ქვებაზაში (<https://termbank.ice.tsu.ge/ka/qtb/terminology>) გავერთიანეთ სხვადასხვა პერიოდის ბეჭდური სამხედრო ლექსიკონები, რაც ქართული სამხედრო ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებისა და ცვლილების დინამიკის კვლევის შესაძლებლობას ქმნის.

შესაბამისად, ქტბ-ს სამხედრო ტერმინოლოგიის ქვებაზაში უკვე წარმოდგენილია ვლ. ცაგარელის 1920 და 1925 წლების, ივ. შაიშმელაშვილის 1987 წლის სამხედრო ლექსიკონები. მათ ემატება 2001 წლის სამხედრო ტერმინთა ინგლისურ-ქართული ლექსიკონი, რომელიც ქართული სამხედრო ტერმინოლოგიის განვითარების მნიშვნელოვანი ეტაპის ამსახველი წყაროა. მისი შექმნა უკავშირდება XX საუკუნის 90-იანი წლების მიწურულს საქართველოსა და ნატოს ინტენსიური თანამშრომლობის გაღრმავებასა და სამხედრო-პოლიტიკური დოკუმენტების ქართულ ენაზე თარგმნის საჭიროებას. შესაბამისად, ლექსიკონი ასახავს იმ პერიოდის ინგლისურენოვანი სამხედრო ტერმინოლოგიის ქართულად გადმოტანისა და ტერმინთა დამკვიდრების პროცესს.

კვლევის მიზანია 2001 წლის ლექსიკონის მონაცემების თანამედროვე ტერმინოლოგიურ რესურსსთან შეჯერებით ქართული სამხედრო ტერმინოლოგიის ცვლილებების, ტერმინთა შენარჩუნების, ჩანაცვლებისა და პარალელური ფორმების წარმოქმნის პროცესების გამოვლენა. კვლევა ეფუძნება ლექსიკოგრაფიული წყაროების შედარებით-შეპირისპირებით ანალიზს: ტერმინები მუშავდება თემატური ჯგუფებისა და ბუდობრივი პრინციპის საფუძველზე.

შედარებითმა ანალიზმა უკვე გამოავლინა შემთხვევები, როდესაც ერთი და იმავე ინგლისური ცნებისთვის სხვადასხვა პერიოდში განსხვავებული ქართული შესატყვისები გამოიყენებოდა. მაგალითად, war და warfare ქართულ სამხედრო ტერმინოლოგიაში ხშირად გადმოიცემა ერთი ფორმით – ომი, მიუხედავად მათი განსხვავებული ცნებითი შინაარსისა. ასევე engagement-ისთვის დასტურდება რამდენიმე ქართული შესატყვისი: **ბრძოლაში ჩაბმა, მოქმედების ზონა, ბრძოლა.**

ამრიგად, 2001 წლის სამხედრო ტერმინთა ინგლისურ-ქართული ლექსიკონის ქტბ-ში შეტანა არა მხოლოდ ისტორიული ტერმინოლოგიური მასალის შენარჩუნებას, არამედ სხვადასხვა პერიოდის მონაცემთა შეჯერებასა და ქართული სამხედრო ტერმინოლოგიის განვითარების გზის გამოვლენას განაპირობებს. მიღებული მონაცემები ქმნის მოქმედი და უპირატესი ტერმინოლოგიური ფორმების მეცნიერულად დასაბუთებული შერჩევისა და სამხედრო ტერმინოლოგიის შემდგომი სტანდარტიზაცია-ჰარმონიზაციის საფუძველს.

ნინო ფხაკაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისი
nino.pkhakadze@atsu.edu.ge

ხელოვნური ინტელექტის ტერმინოლოგია ქართულში: ხელოვნური ინტელექტის სამი მოდელის შედარებითი ანალიზი

თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პროგრესის პირობებში ახალი ცნებების წარმოქმნა და ეროვნულ ენებში მათი შესატყვისების ჩამოყალიბება ტერმინოლოგიის ცენტრალურ გამოწვევად რჩება. ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებას ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ტერმინოლოგიური მუშაობის ლინგვისტურ-მეთოდოლოგიურ საფუძვლებს, ტერმინწარმოებასა და ლექსიკოგრაფიას სისტემურად შეისწავლის რ. ღამბაშიძე ნაშრომში „ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები“ (1986).

ქართული ტერმინოლოგიის ისტორიულ განვითარებას, ტერმინწარმოების პრობლემებს, ვარიანტულობასა და სტანდარტიზაციას იკვლევნ ლ. ქაროსანიძე, ი. ჯიქია, თ. კვიციანი და სხვები. განსაკუთრებულია ლ. ქაროსანიძის ნაშრომების – „ქართული ტერმინთაწიკი და ტერმინოლოგიური პოლიტიკა საქართველოში“ (2022) და „X–XI საუკუნეების ქართველ მთარგმნელთა ტერმინოლოგიური პრინციპები“ (2019) – მნიშვნელობა, რომლებიც ტერმინთშემოქმედების გამოცდილებას თანამედროვე ციფრულ ტერმინოლოგიურ პოლიტიკასთან აკავშირებს.

საერთაშორისო კვლევებში ტერმინისა და ცნების მიმართების, დაგეგმვისა და სტანდარტიზაციის საკითხები ათწლეულებია მუშავდება, ხოლო ხელოვნური ინტელექტის (AI) განვითარებამ ამ პრობლემატიკას ახალი განზომილება შესძინა. კვლევები ყურადღებას ამახვილებს ხელოვნური ინტელექტის ტერმინოლოგიის სისტემატიზაციასა და დიდი ენობრივი მოდელების მიერ დარგობრივი ტერმინოლოგიის გაგების სანდოობაზე. ეჯახის, პენიასა და ჰერ-

ბოლდის (Ejaz, Peña, & Herbold, 2026) კვლევა აჩვენებს, რომ მოდელების ზოგადი შესაძლებლობები ავტომატურად არ უზრუნველყოფს სტანდარტიზებული დარგობრივი ტერმინოლოგიის საიმედო გაგებასა და გამოყენებას.

კვლევის აქტუალობას განაპირობებს გენერაციული ხელოვნური ინტელექტის სწრაფი გავრცელება და მისი გარდაქმნა ტერმინთა თარგმნისა და გავრცელების საშუალებად. ქართულში საკვანძო ერთეულების (prompt, prompt engineering, hallucination, fine-tuning, foundation model, large language model) ეკვივალენტები განსხვავებული ხარისხითაა დამკვიდრებული და ენაში ხშირად ავლენს გაუმართლებელ ვარიანტულობას.

კვლევის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს ხელოვნური ინტელექტის სამი მოდელის მიერ ინგლისურენოვანი ტერმინოლოგიის ქართულად გადმოცემის სისტემური შედარებითი ანალიზი და მიღებული შესატყვისების შეფასება. ემპირიულ მასალად შეირჩა როგორც დამკვიდრებული, ისე ნორმირების პროცესში არსებული AI და IT ტერმინები.

მეთოდოლოგია აერთიანებს შედარებით, ტერმინოლოგიურ და რაოდენობრივ-აღწერით ანალიზს. სამივე მოდელს მიეწოდა მსგავსი მოთხოვნა და ტერმინოლოგიური სია. პასუხები შედარდა „ქართული ტერმინთა ბანკის“, სამეცნიერო მასალებისა და საერთაშორისო წყაროების მონაცემებს. შეფასების მდგენელებია: სემანტიკური სიზუსტე, სისტემურობა, ქართული სიტყვაწარმოების პრინციპებთან შესაბამისობა, ნორმატიულობა და ვარიანტულობის ხარისხი.

ემპირიულმა კვლევამ გამოავლინა მოდელების ტერმინოლოგიური თანხვედრის, განსხვავებული ეკვივალენტების შემოთავაზებისა და ვარიაციულობის კანონზომიერებები.

კვლევის შედეგები ხელს შეუწყობს ხელოვნური ინტელექტის მიერ შემოთავაზებული ქართული ტერმინების შეფასების კრიტერიუმების სრულყოფას, მოდელების ქართულენოვანი ტერმინოლოგიური კომპეტენციის გაუმჯობესებასა და ციფრულ ეპოქაში ეროვნული ტერმინოლოგიური სტანდარტიზაციის მექანიზმების გააზრებას.

ლია ქაროსანიძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

L.karosanidze@gmail.com

იძულებითი სინონიმია და ქართული ტერმინთა ბანკის (ქტბ) სარედაქციო პოლიტიკა

ქართულ დარგობრივ ლექსიკონებზე მუშაობისას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს თეორიული საფუძვლების სიღრმისეულ კვლევებს, რომლებსაც უშუალოდ უნდა დაეყრდნოს ტერმინოლოგთა გამოყენებითი (პრაქტიკული) საქმიანობა. ქართული ტერმინთა ბანკის მასალის მომზადება მწვავედ მოითხოვს ძირეულ საკითხებზე პასუხის გაცემას, სათანადო კვლევების ჩატარებასა და მათ შედეგებზე დაყრდნობით გამოსაქვეყნებელი მასალის სარედაქციო გეზის განსაზღვრას.

ტერმინოლოგიის ერთ-ერთ ყველაზე რთულ საკითხად ყოველთვის ითვლებოდა სინონიმია. ამ პრობლემის მოსაგვარებლად რ. დამბაშიძემ თეორიულად შეისწავლა ქართული ტერ-

მინოლოგიური ლექსიკისათვის დამახასიათებელი სინონიმის შემთხვევები და მათი გამო-
მწვევი მიზეზები. მისი დაკვირვებით, მასალის განხილვამ ცხადყო, რომ სინონიმთა უმეტესობა
სამეცნიერო ენაში უცხო სიტყვების შემოჭრასთან იყო დაკავშირებული (დამბაშიძე 1988:27-57).

როგორც ცნობილია, 1940 წელს დაწესდა ე.წ. ГОСТ-ი (სახელმწიფო საკავშირო სტანდარ-
ტი – *Государственный общесоюзный стандарт*), რომელსაც საბჭოთა სივრცეში შემავალი ყველა
რესპუბლიკა ემორჩილებოდა. სწორედ ამ ენობრივ ნორმებს ეფუძნებოდა უპირატესი ტერმინის
შერჩევა. ვუკოლ ბერიძის რედაქტორობით გამოსულ ლექსიკონებში, სავალდებულო საერთო
საბჭოთა ტერმინოლოგიის გვერდით, ყოველთვის აისახებოდა ქართული შესატყვისებიც – მო-
ვლენა, რომელსაც დღეს *იძულებითი სინონიმია* შეიძლება ეწოდოს. ამ მიდგომამ უდავოდ
შემოგვინახა მრავალი ეროვნული ტერმინი, რაც იმდროინდელი ვითარების გათვალისწინებით
საუკეთესო გადაწყვეტილება იყო, თუმცა, მეორე მხრივ, განაპირობა სინონიმთა სიჭარბე დარ-
გობრივ ლექსიკონებში. თავად ვუკოლ ბერიძე კი მკაფიოდ გამოხატავდა თავის თვალსაზრისს:
„თუ ინტერნაციონალურ ტერმინს ქართულ ხალხურ სასაუბრო ენაში გააჩნია თავისი პარალე-
ლი, ჩვენც უთუოდ უნდა შემოვიღოთ იმ ვარაუდით, რომ ახლო მომავალში უცხო ტერმინი მო-
იხსნება და მარტო მშობლიური დარჩება სახმარებლად“ (ბერიძე 1952: 32).

მოგვიანებით 1977 წლის ლექსიკონის სარედაქციო საბჭოს გადაწყვეტილებით ქარ-
თულ-საერთაშორისო სინონიმთაგან ხშირ შემთხვევაში დატოვეს მხოლოდ უცხო ტერმინი,
რაც მისი ფართო გამოყენებითა და ქართული ტერმინის ხელოვნურობით დასაბუთდა (დამბა-
შიძე 1988:39-40).

დღეს ახალმა სარედაქციო საბჭომ აღნიშნული საკითხი ძირეულად განსხვავებულად
უნდა გადაწყვიტოს. მიუხედავად იმისა, რომ დარგის სპეციალისტთა უფროსი თაობა ძველ სა-
ბჭოთა ტერმინოლოგიაზეა გაზრდილი (მაგალითად, *ჟიკლიორი* მათთვის უფრო მისაღებია,
ვიდრე *საკვური*), მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ დღეს საბჭოთა ენობრივი პოლიტიკით
თავს მოხვეულ უცხო სიტყვებს (ძირითადად, ფრანგულ-გერმანულ ტერმინებს) ახალი თაობის
სპეციალისტები ხშირად ანგლიციზმებით ანაცვლებენ.

ამგვარი გამოწვევების ფონზე, ქართული ტერმინთბანკის სარედაქციო საბჭომ უნდა გა-
ითვალისწინოს არსებული თეორიული კვლევები, უარი თქვას საბჭოთა სტანდარტიდან
გადმოყოლილ პრაქტიკულ გადაწყვეტილებებზე და უპირატესობა მიანიჭოს იმ ქართულ ტერ-
მინებს, რომლებიც, საბედნიეროდ, შემონახულია ქართულ დარგობრივ ლექსიკოგრაფიულ მე-
მკვიდრეობაში.

ლიტერატურა:

ვ. ბერიძე, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგიისათვის, ჟურნ. „მეცნიერება და ტექნი-
კა“, №7, თბილისი, 1952 წ.

რ. დამბაშიძე, ნორმა და უზუსი, ჟურნ. ქართული სიტყვის კულტურის საკითხები, VIII,
თბილისი, 1988 წ.

ნინო ქემერტელიძე

დამოუკიდებელი მკვლევარი, თბილისი

ninokemert@gmail.com

მერი გიორგაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, თბილისი

maiaგიორგაძე@ymail.com

ინგლისურ-ქართულ ტერმინთა შესატყვისობის დადგენა (ქართული ტერმინის შერჩევის პრინციპები)

თანამედროვე ქართულ ენაში ახალ სამეცნიერო, ტექნოლოგიურ და პროფესიულ ტერმინთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ინგლისურიდანაა ნათარგმნი. ინგლისური ენის მზარდი გავლენის პირობებში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს არა მხოლოდ ახალი ტერმინების ქართულად გადმოტანა, არამედ მათი შესაბამისი, ზუსტი და ფუნქციურად გამართლებული ეკვივალენტების შერჩევა. ამ პროცესში ერთ-ერთ ძირითად პრობლემას წარმოადგენს არჩევანი ინგლისური ტერმინის პირდაპირ თარგმანსა და ქართულ ენაში უკვე დამკვიდრებულ ან დასამკვიდრებელ ტერმინს შორის.

ნაშრომის მიზანია ინგლისურ-ქართული ტერმინოლოგიური ეკვივალენტობის თავისებურებების განხილვა და იმ ძირითადი პრინციპების განსაზღვრა, რომლებიც საფუძვლად უდევს ინგლისური ტერმინის შესაბამისი ქართული ეკვივალენტის შერჩევას.

კვლევაში ყურადღება ეთმობა ტერმინოლოგიური თარგმანის სხვადასხვა მოდელს – პირდაპირ თარგმანს, კალკირებას, ფუნქციურ ეკვივალენტობას, სესხებასა და არსებული ქართული ტერმინის გამოყენებას.

კონკრეტული ინგლისურ-ქართული ტერმინოლოგიური მაგალითების საფუძველზე გაანალიზებულია ის შემთხვევები, რომლებშიც ინგლისური ტერმინის პირდაპირი თარგმანი ზუსტად ვერ ასახავს შესაბამის ცნებას ან ბუნებრივად ვერ თავსდება ქართულ ტერმინოლოგიურ სისტემაში. ამასთანავე, განხილულია ისეთი ლექსიკური ერთეულებიც, რომელთა თავდაპირველად შემოთავაზებული თარგმანი პროფესიული გამოყენების შედეგად თანდათან ტერმინად დამკვიდრდა.

აღსანიშნავია, რომ ქართული ეკვივალენტის შერჩევისას გათვალისწინებული უნდა იყოს ცნებითი სიზუსტე, დარგობრივი შესაბამისობა, სემანტიკური გამჭვირვალობა, ქართული ენის სიტყვაწარმოების შესაძლებლობები, ტერმინოლოგიური სისტემურობა და ტერმინის რეალური გამოყენების ხარისხი. ამდენად, ტერმინის დამკვიდრება განიხილება არა როგორც ერთჯერადი თარგმნითი აქტი, არამედ როგორც ეტაპობრივი პროცესი, რომელშიც ერთმანეთს უკავშირდება თარგმანი, პროფესიული გამოყენება და ტერმინოლოგიური სტანდარტიზაცია.

ამდენად, ინგლისური ტერმინის საუკეთესო ქართული შესატყვისი ყოველთვის არ არის მისი პირდაპირი თარგმანი. ტერმინოლოგიური არჩევანი უნდა ეფუძნებოდეს როგორც საწყისი ცნების სიზუსტით გადმოცემას, ისე ქართული ენისა და შესაბამისი დარგის ტერმინოლოგიური სისტემის თავისებურებებს.

ციცინო ქირია

თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი, თბილისი
ts.kiria@tsmu.edu

მასალები ქართული სამედიცინო ტერმინოლოგიის ისტორიისათვის

როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, ქართველ მედიკოსებს დიდი ამაგი მიუძღვით ქართული სამედიცინო ტერმინოლოგიის შექმნაში. ჯერ კიდევ სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილების დაარსებამდე გამოცემული იყო რამდენიმე ლექსიკონი მედიცინის დარგში, იბეჭდებოდა სახელმძღვანელოები; მის შექმნასა და განვითარებაზე განუწყვეტლივ მუშაობდნენ ალექსანდრე ნათიშვილი, ზაქარია მაისურაძე, ივანე ჯავახიშვილი, სიმონ ყაუხჩიშვილი და სხვები.

სამედიცინო ტერმინოლოგიაზე შეუთანხმებელმა მუშაობამ გარკვეული ტერმინოლოგიური არაერთგვაროვნებაც განაპირობა, რომლის მოწესრიგებასაც შეუდგა ზაქარია მაისურაძე და თავის მიერ შედგენილი სიტყვანი წარადგინა ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო ტერმინოლოგიის განყოფილებაში განსახილველად. საბოლოოდ, წამყვანი მეცნიერების (ა. ალადაშვილი, ნ. ყიფშიძე, კ. ერისთავი, ვლ. ჟღენტი, კ. ვეფხვაძე, ს. ყაუხჩიშვილი) კონსულტაციებითა და ვ. ბერიძის რედაქციით დაზუსტდა პროფ. ზაქარია მაისურაძის მიერ შედგენილი ერთიანი რუსულ-ქართულ-ლათინური ტერმინოლოგია, რომელიც 1947 წელს გამოიცა „სამედიცინო ტერმინოლოგიის“ სახელწოდებით.

ქართული სამედიცინო ტერმინოლოგიის დამკვიდრებას დიდად შეუწყო ხელი ქართული ჟურნალების: „ექიმის“ (რედაქტორი პროფ. სპ. ვირსალაძე), „საქართველოს სამკურნალო მოამბისა“ და „თანამედროვე მედიცინის“ გამოცემამ 1919-1935 წლებში, რომელთა პასუხისმგებელი მდივანი და სარედაქციო კოლეგიის წევრი იყო ზაქარია მაისურაძე.

ქართული სამედიცინო ტერმინოლოგიის ისტორია დღემდე არ არის სისტემურად გამოკვლეული, ჯეროვნად შესწავლილი არ არის XX საუკუნის ქართული ტერმინოლოგიური ლექსიკონები და პერიოდული გამოცემები (გაზეთები და ჟურნალები). ახლა, როცა უმაღლეს სასწავლებლებში სავალდებულო საგნად შევიდა ქართული სახელმწიფო ენა (რომელიც დარგობრივი ტერმინოლოგიის საკითხებსაც მოიცავს), განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ქართული დარგობრივი ტერმინოლოგიის შექმნის ისტორიის ცოდნა. სწორედ ამ თვალსაზრისით შევუდექით ქართული სამედიცინო ტერმინოლოგიის ისტორიის შესწავლას. მოხსენებაში განვიხილავთ პირველი სამედიცინო ლექსიკონის თავისებურებებსა და პრინციპებს.

მედეა ღლონტი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
dodo_mariami@yahoo.com

„ფსალმუნებით“ გაცხადებულ საღვთისმეტყველო ცნება-ტერმინთა ფუნქციის კვალიფიკაციისათვის: ძვ. ქართ. სახელი

ძველი აღთქმის წიგნებიდან უფალი იესო ქრისტე გამოარჩევს მოსეს ხუთწიგნეულს, წინასწარმეტყველთა და „ფსალმუნთა“ წიგნებს. წმიდა მამათა სარწმუნო თარგმანებით, წმიდა დავით მეფსალმუნე მესიაზე, ანუ – ქრისტეზე, საგანგებოდ გვიწინასწარმეტყველებს ფსალმუნებით: 2; 8; 15; 21; 30; 44; 68; 71, 109 და 110.

წინამდებარე მოხსენებაში განიხილება ფუნქციურ-სემანტიკური თავისებურება ძვ. ქართ. ცნება-ტერმინისა – სახელი.

მე-8 ფსალმუნის პირველი მუხლიდან წმიდა მეფსალმუნის გულისშემძვრელი ამოძახილი მოგვესმის, სადაც საგანგებოდ მოიხსენიება უფლის სახელის „საკვირველება“: „უფალო, უფალო ჩუენო, ვითარ საკვრველ არს სახელი შენი ყოველსა ქუეყანასა ზედა“.

თუმცა, 98-ე და 110-ე ფსალმუნებში წმიდა მეფსალმუნე ამას ბრძანებს: „აღუარებდენ სახელსა შენსა დიდსა, რამეთუ საშინელ და წმიდა არს“ (ფსალმ. 98,3 და 110,9).

ბუნებრივად იჩენს თავს შეკითხვა: როგორ შეიძლება უფალი ღმერთის სახელი იყოს საკვრველიც, წმინდაც და საშინელიც? ამ შეკითხვის პასუხად, წმიდა მამათა მიერ საგანგებოდ განიმარტება:

1) ევფ. ზილაბერი („ფსალმუნთა თარგმანება“, 2003) იმას მიაქცევს ყურადღებას, რომ ორგზის განმეორებული ამ ამოძახილით – „უფალო ჩუენო“ – წმიდა მეფსალმუნემ და წინასწარმეტყველმა, საკუთარი თავი ჩვენთან ერთად აღრაცხა და ამით ის განჰვრიტა, რომ აუცილებლად გაცხადდებოდა სამომავლოდ დედამიწის ყველა კიდეში უდიდესი საიდუმლო – ჯვარცმულის მაცხოვრებელი სარწმუნოების შემდგომი დამკვიდრება;

2) წმიდა მამა იოანე ოქროპირის თარგმანებით, მე-8 ფსალმუნის დასაწყისში იგივე ორგზისი „უფალო ჩუენო“ ორგვარი უწყების შემცველია: უწინარეს, უფალი ღმერთი იმის გამოა საკვრველი, რომ მან ჩვენ არაფრისაგან შეგვქმნა, და მეორეც ის, რომ ჩვენ მას ვიცნობთ – ჩვენ ვიცით იგი!

3) მრავლისმთქმელია წმიდა მამა იოანე ოქროპირის საგულისხმო დაკვირვება: მართალია, ეს შეძახილი – „ვითარ საკვრველ არს სახელი შენი“ – წმიდა დავით მეფსალმუნის უკიდურეს გაოცებასა და განცვიფრებას იწვევს, მაგრამ იგი უფლის დიდებული სახელის „ზომა-წონის“ სათანადოდ შემუშავებას ან დადგენას როდი იტვირთებს, არამედ უფალი ღმერთის სახელით განმსჭვალულსა და გულშემდრულ ფსალმუნთმგალობელს ამას მხოლოდ ძლიერად განცდილი ეს საკვირველი მიუწვდომლობა წარმოათქმევინებს.

დიახ, უფლის დიდებული სახელი იმ მიზეზითაც არის საკვრველი, რომ მხოლოდ ერთგზისი მოწოდებითაც კი: განიდევნებიან დემონები, აღდგებიან გარდაცვლილნი, განიკურებიან სნეულნი, ერთმანეთს ენაცვლებიან ბუნების მძლავრი სტიქიები, რამეთუ – უფალ ღმერთს ყოველივეზე აქვს ხელმწიფება;

4) *ნეტარი თეოდორიტე კვირელი* („ფსალმუნთა თარგმანება“, 2004) „შესაქმის“ წიგნიდან შეგვახსენებს: ისაკის ძე, იაკობი, შეკითხვით მიმართავს უფალ ღმერთს: „რად არს *სახელი შენი?* და მან ჰრქუა: რადსა იკითხავ სახელსა ჩემსა? და *იგი არს საკვრველ*“ (შესაქმე 32, 30).

5) ხოლო *უფლის სახელი* იმ გამოუთქმელი სიძლიერის გამოა – *საშინელი*, რაც ამ საკვირველებათა მეოხებით წარმოჩნდება ხოლმე, – განგვიმარტავს *ზილაბენი*.

ასე რომ, ადამიანმა ყოველთვის არ უწყოდა და დღემდეც არ უწყის სრულად *უფლის სახელის* ჭეშმარიტი მნიშვნელობა...

თუმცა, უწყება – მხოლოდშობილი ძე ღმერთის განკაცების, მის მიერ *ღმრთის სიტყვის* ცოდვილთათვის ბოძებისა და „ყოველსა ქუეყანასა ზედა“ მართლაცდა *საკვირველად* გავრცელების თაობაზე – საგულისხმოდ აღიბეჭდება *მალაქიას* (VII ს. ქ.შ.-მდე:) და *იერემიას* (V ს.ქ/შ.-მდე) წინასწარმეტყველებით (იხ.: მალაქია 1,11 და იერემია 16,19).

ძე ღვთისას და ძე კაცისას განხორციელების ჟამს კი – ჩვენდა სანუგეშოდ და ჩვენთა გადასარჩენად დამკვიდრდა მისი *სახელი – ქრისტე!*

შორენა შავრეშიანი

დამოუკიდებელი მკვლევარი, თბილისი

shorenashavreshiani1988@gmail.com

ყოფითი ტერმინოლოგია ფოლკლორულ მასალაში (ლექსიკური, ეთნოკულტურული და სიმბოლური ფუნქციები)

ფოლკლორული ნარატივი ხალხის ტრადიციული კულტურის გამომხატველია. ამ სურათს ქმნის ყოფითი ტერმინოლოგია, რომელიც საგნებს, მოქმედებებსა და პროცესებს ასახავს. იგი მხოლოდ ნომინაციურ ფუნქციას არ ასრულებს და ხშირად სემანტიკურ, ეთნოკულტურულ, სიუჟეტურ და სიმბოლურ დატვირთვას იძენს.

ნაშრომში განხილულია ყოფითი ტერმინოლოგიის თემატური მიკროველები: გლოვის, კვების, საკვების მომზადებისა და მოხმარების, სამოსისა და სხვა ყოფითი სფეროების ლექსიკა. კვლევა ეფუძნება სვანურ, ქართულ და სხვადასხვა ხალხის ფოლკლორულ მასალას. შედარებითი ანალიზი ავლენს კულტურულ თავისებურებებსა და განმეორებულ მოტივებსა და ლექსიკურ ერთეულთა ფუნქციურ მსგავსებებს.

საყურადღებოა წყალთან დაკავშირებული ლექსიკა. სვანურ ზღაპარში „ზღაპარი ქრისტეზე“ თეთრი მჟავე წყალი ნაყოფიერებასა და საკრალურ-სამკურნალო წარმოდგენებს უკავშირდება, „დევი-დაში“ კი მჟავე წყალი ძალაუფლების მოპოვების ობიექტია. ქართულ „მენახირეში“ უკვდავების წყალი სიცოცხლისა და განკურნების საშუალებაა და მისი მოპოვება გმირის სოციალური მდგომარეობის ცვლილებას განაპირობებს.

საკვებთან დაკავშირებული ლექსიკა მნიშვნელოვან მიკროველს წარმოადგენს. სვანურ ზღაპარში „ზღაპარი ქრისტეზე“ კუბდარი, პური და ყანცლარი სვანური კვების კულტურის სპეციფიკურ ელემენტებს ასახავს, ხოლო დევის მწვადი ნარატივში საკვებთან დაკავშირებულ ლექსიკურ ელემენტად გვხვდება. „მეწისქვილეში“ ხარი შამფურზე დევების სიმდიდრესა და

სუფრის კულტურას წარმოაჩენს. ქართულ ზღაპარში „სამი და მათი დედინაცვალი“ შამფურზე შემწვარი ხოხობი მაგიური გარდაქმნის საშუალებაა. ქართულ „ნაცარქექიასა“ და უბიხურ ზღაპარში „ბერიკაცი და დევი“ ყველის გამოყენება გმირის მოხერხებულობასა და მოწინააღმდეგის მოტყუებას ემსახურება.

კანაფის თესლი სვანურ ზღაპარში გმირის აღმასვლასა და ახალი შესაძლებლობის შექმნას განაპირობებს, ინგლისურ ზღაპარში „ჰობიაჰები“ კი კანაფის ღეროების სახლი ყოფითი სივრცის ნაწილია და მისი დანგრევა სიუჟეტის განვითარების ეტაპია.

განსაკუთრებულ ფუნქციას იძენს გლოვის ტერმინოლოგია. სვანურ ზღაპრებში – „ჯარამა“, „შეხემურზა“, „ამირანი“, „ადლახანი“, „უშვილო კეისარი“, „მოხუცი ცოლ-ქმარი“ და სხვ. – წვერის მოშვება, ძაძებისა და შავი სამოსის ჩაცმა პერსონაჟის მწუხარებასა და გლოვას გამოხატავს. წვერი ზოგჯერ გლოვის ხანგრძლივობისა და ინტენსივობის მაჩვენებელია.

ამრიგად, ფოლკლორულ მასალებში ყოფითი ტერმინოლოგია მხოლოდ ყოველდღიური ცხოვრების ამსახველი ლექსიკური ფენა არ არის: იგი მონაწილეობს სიუჟეტის განვითარებაში, პერსონაჟთა სოციალური და ემოციური მდგომარეობის წარმოჩენასა და კულტურული წარმოდგენებისა და სიმბოლური მნიშვნელობების გადმოცემაში.

ლელა შათირიშვილი

კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, თბილისი

helensha30@yahoo.com

რიტუალური პროცესების აღმნიშვნელი შესატყვისები ძველ ქართულ წყაროებში

ძველი ქართული წერილობითი წყაროების რიტუალურ-მაგიური ლექსიკა მდიდარი და მრავალფეროვანი შინაარსობრივი სისტემით გამოირჩევა. კვლევის მიზანია ამ სემანტიკური ველის შემადგენელი ლექსიკური ერთეულების (**მფუცავი**, **ფუცვა**, **სახრვა**, **მსახრვალი**, **მჩხიბავი**, **მისანი**, **მკითხავი**, **გრძნეული**, **მწამლველი**) ფუნქციურ-სემანტიკური თავისებურებების გამოვლენა და მათი ურთიერთმიმართების განსაზღვრა.

საანალიზო წყაროებში ეს ლექსიკა სხვადასხვა კონტექსტში გვხვდება და თავად რიტუალებთან ერთად უშუალოდ მაგიური ქმედებების შემსრულებლებს აღნიშნავს. მათი მნიშვნელობების შედარება გვიჩვენებს, რომ ეს ლექსიკა ერთგვაროვან სემანტიკურ ჯგუფს არ ქმნის: ცალკეულ ერთეულებში წინა პლანზეა შელოცვა, წინასწარმეტყველება, მკითხაობა, გრძნეულება თუ წამლობასთან დაკავშირებული ქმედება.

ამდენად, მათი შესწავლა საშუალებას იძლევა, გამოიკვეთოს ძველ ქართულში რიტუალურ-მაგიური ცნებების შინაარსობრივი დაყოფის პრინციპები.

აღნიშნული ლექსიკის შესწავლა განსაკუთრებით საინტერესოა ბერძნულ ტექსტებთან მიმართებით. ბერძნული ტერმინები (μάγος, φαρμακεία, μαντεία, ἐπιδειν) ძველ ქართულში ყოველთვის ერთი და იმავე ლექსიკური ერთეულით არ გადმოიცემა – შესაბამის კონტექსტებში მათი მნიშვნელობები სხვადასხვა ქართული შესატყვისით გვხვდება. ეს გარემოება ცხადყოფს,

რომ ძველი ქართული მთარგმნელობითი ტრადიცია უცხო ტერმინების მექანიკურ გადმოტანას კი არ ემყარებოდა, არამედ მათი შინაარსისა და ფუნქციის გათვალისწინებით ქმნიდა შესაბამის ლექსიკურ ეკვივალენტებს.

ამრიგად, ეს ერთეულები ფასდაუდებელ მასალას იძლევა ძველი ქართული ენის რიტუალურ-მაგიური ლექსიკის შესასწავლად და ამ სემანტიკური ორგანიზების თავისებურებების გამოსავლენად.

ნარი ჩხაბერიძე

დამოუკიდებელი მკვლევარი, თბილისი

chkhaberidzenari@gmail.com

სახიერი – ხსოვნა – ხსნა (ლინგვისტურ-საღვთისმეტყველო ანალიზი)

ქართულ აზროვნებაში სიკეთის ცნება ონტოლოგიურ-სოტერიოლოგიურ შინაარსს ატარებს. გლობალიზაციის ეპოქაში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ეროვნული ტერმინოლოგიური მემკვიდრეობის აღდგენა-გააზრება. კვლევის აქტუალობას განსაზღვრავს ის, რომ კაცობრიობის სასიცოცხლო ძალა – სიკეთე, მჭიდროდ უკავშირდება ისეთ ცნებებს, როგორებიცაა: *სახიერება*, *ხსოვნა* და *ხსნა*. ეს ლექსიკური სამეული აზრობრივადც ერთიან კოდს ქმნის.

მოხსენების მიზანია ამ ტერმინთა სემანტიკაში ენობრივი და თეოლოგიური ასპექტების გადაკვეთის წარმოჩენა. კვლევისთვის გამოყენებული გვაქვს ეტიმოლოგიური და შედარებითი ანალიზის მეთოდები.

1) *სიკეთე*, როგორც სახიერება (ენობრივი ონტოლოგია): ქართულ ენობრივ აზროვნებაში *სახიერი* პირდაპირ უკავშირდება სახეს, ხატს. ღვთისმეტყველურად ღმერთი არის *სახიერი* – სიკეთის არსობრივი წყარო. ლინგვისტური დაკვირვება აჩვენებს, რომ სიკეთე არ არის აბსტრაქტული ცნება; ის *სახიერია*, ანუ იღებს კონკრეტულ სახეს, გამოვლინებასა და ფორმას. ქართული ენის ტერმინოლოგიური მეხსიერება ინახავს ამ კავშირს შექმნილ სამყაროში.

2) *ხსოვნა*, როგორც მემკვიდრეობა და ლიტურგიკული ანამნეზი. სიკეთის გადაცემისა და არსებობის მთავარი მექანიზმი „ხსოვნაა“ (მეხსიერება). კულტურული და საღვთისმეტყველო მეხსიერება არ არის წარსულის პასიური აღდგენა, არამედ ცოცხალი, ლიტურგიკული აქტია. *ხსოვნა* აკავშირებს მემკვიდრეობას თანამედროვეობასთან. ხსოვნა ინახავს სულიერ გამოცდილებას და იცავს მას დავიწყებისაგან.

3) *ხსნა*, როგორც სოტერიოლოგიური ფინალი: *სახიერებისა* და *ხსოვნის* სემანტიკური ჯაჭვი ლოგიკურად მიგვიყვანს *ხსნამდე*. ქართულ ენაში *ხსნა* ერთდროულად აღნიშნავს განთავისუფლებასა და გადარჩენას. სიკეთე, როდესაც ის ხსოვნად გარდაიქმნება და ტრადიციად მკვიდრდება, ხდება ხსნის ინსტრუმენტი.

ტერმინი *სახიერი* ბიბლიური კოსმოგონიის ამოსავალია: სახიერი ღმერთის მიერ უსახურობიდან იქმნება სამყარო. სამოთხის *ხსოვნა* გააზრებულია, როგორც მამოძრავებელი ძალა, რომელიც *ხსნის* იმედს იძლევა. ბიბლია წარმოჩნდება, როგორც ერთიანი სივრცე, სადაც **შესაქმე**

(დასაბამი), **სახარება** (გზა) და **გამოცხადება** (ესქატოლოგია) საბოლოო ხსნის სემანტიკას ქმნიან. ჩვენ მიერ საკვლევ ტერმინთა სამეული სახიერი – ხსოვნა – ხსნა ასახავს ბიბლიური ისტორიის სამ უმთავრეს საფეხურს: სამყაროს გაჩენას, ისტორიულ მეხსიერებასა და ხსნას. ამგვარი კვლევა გვეხმარება ენობრივი მემკვიდრეობის საღვთისმეტყველო სიღრმის გააზრებაში.

მამუკა ცუხიშვილი (მონაზონი იოანე)

საქართველოს საპატრიარქო, თბილისი

mamukacuxishvili@gmail.com

ბერთა და მონოზონთა საცხოვრებლები (კელია, სენაკი, კინოვია...)

ქრისტიანობის გარიჟრაჟზე, ანუ პირველივე საუკუნიდან, რწმენაში სრულყოფისათვის ეკლესიის ახალფეხადგმული წევრები იწრთობოდნენ, ყალიბდებოდნენ და ივითარებდნენ სულიერ მდგომარეობას, რაც ხელს უწყობდა განცალკევებით ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ჩანასახების გაჩენას.

ახ.წ. III საუკუნის დასაწყისიდან ადამიანებმა, რომლებიც თავს ქრისტიანებს უწოდებდნენ, იმისათვის, რომ გარკვეული სათნოებისა თუ ან სიმადლებებისთვის მიეღწიათ, დაიწყეს კრებულიდან (მრევლიდან) გასვლა და ცალკე დამკვიდრება, განმარტოება. ამგვარად, იმ ეპოქაში უკვე ჩნდებიან განდეგილი და მეუდაზნოე ქრისტიანები, რომლებმაც საფუძველი ჩაუყარეს ასკეტურ ცხოვრებას, რაც რადიკალურად განსხვავდებოდა ჩვეულებრივი, ყოფითი ცხოვრებით მცხოვრები ადამიანების წესისაგან.

დაყუდების სურვილით განმარტოებული ან განდეგილად გასული ადამიანების თავდაპირველი საცხოვრისი იყო მღვიმეები, გამოქვაბულები, სვეტები, უდაბნოები: „სადა არა არს ყოვლადე ჳმად ძეთა კაცთაჲ, სადა არს მშჳდობაჲ და ყუდროებაჲ დიდი, სადა-იგი არა არს ჟღავილი, დამაბრკოლებელი ცრემლთაჲ, არცაღა კუალად სიმრავლჳ, და დამაბრკოლებელი“ – გვაუწყებს უდაბნოს მრავალთავი.

III საუკუნის მეორე ნახევრიდან განდეგილები, ზემოთ დასახელებულის გარდა, ცხოვრობდნენ აკლდამებსა და სახლის სარდაფებში განთავსებულ ოთახებში – სენაკებში, ხოლო მას შემდეგ, რაც ქრისტიანთა მასობრივი დევნაც შეწყდა და რომის იმპერატორმა კონსტანტინე დიდმა 313 წელს მილანის ედიქტით კანონიერი უფლება მიანიჭა ქრისტიანობას, ახალაგებულ ტაძრებთან ახლოს დაიწყო საცხოვრებლების მშენებლობა. ამ დროიდან საფუძველი ეყრება ზოგადცხოვრებულთა, იგივე კინოვიური ტიპის მონასტრებს, თუმცა განმარტოების მსურველთა რაოდენობა ამას არ შეუცირებია.

როგორც წყაროებიდან ჩანს და ირკვევა, ამ ეპოქაში გაჩნდა ტერმინები *კელია*, *სენაკი*, *კინოვია* და სხვა. ამ ტერმინთა ისტორიისა და წარმომავლობის შესახებ დაწვრილებით ვისაუბრებთ მოხსენებაში.

თამაზ ხმელიძე

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

t.khmelidze@gtu.ge

ზურაბ გვიშიანი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისი

z.gvishiani@gtu.ge

ქართული ტერმინთბანკის პოპულარიზაცია საგანმანათლებლო სივრცეში

დღეს, ხელოვნური ინტელექტის ეპოქაში, ქართული ტერმინოლოგიის მოწესრიგება სამუდამო და უმნიშვნელოვანესი საქმეა. სამწუხაროა, რომ უკვე დავკარგეთ რამდენიმე წელი არაკოდინირებულ სამუშაოში; შესრულდა მრავალი ტერმინოლოგიური პროექტი და შეიქმნა ლექსიკონები, რომელთაც არავითარი ღირებულება არ გააჩნიათ, რადგან მათში მრავალი შეუსაბამო და გაუმართავი ტერმინია. ცხადია, კოდინირებული მუშაობის შემთხვევაში პარალელური ტერმინოლოგიური პროექტები ნაკლებად იარსებებდა და ყველა მეცნიერი ერთად მიიღებდა სამეცნიერო გადაწყვეტილებებს ნორმატიული ტერმინების დასადგენად. თუმცა დღეს სხვა რეალობა გვაქვს: სამწუხაროდ, ციფრულ ეპოქას საქართველო არანორმატიული დარგობრივი ტერმინოლოგიით შეხვდა, რაც, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკურ თუ კულტურულ წინსვლას.

ამ ვითარებაში საზოგადოებამ მხარი უნდა დაუჭიროს თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მიერ წამოწყებულ საქმეს – ქართული ტერმინთბანკის შექმნასა და განვითარებას. ეს არის ქართული დარგობრივი ტერმინოლოგიური ლექსიკონების ერთგვაროვანი ფონდი, რომლის მეცნიერულ ანალიზსაც ემყარება ტერმინთბანკის ვებგვერდზე გამოქვეყნებული მონაცემები termbank.ice.tsu.ge/ka

დღეს საქართველოში რამდენიმე ვებგვერდია, რომლებზეც განთავსებულია ყველა სახის ტერმინოლოგიური ლექსიკონი, რაც, ჩვენი აზრით, იწვევს საზოგადოების დაბნევას. ამგვარი განსხვავებული ტერმინებისა და განმარტებების გამო წარმოქმნილი გაუგებრობა კი აისახება ყველა სახის ოფიციალურ დოკუმენტაციაში. ქართული ტერმინთბანკის განვითარებაში მონაწილეობა უნდა მიიღონ სხვადასხვა დარგის ინსტიტუტებმა და უნივერსიტეტებმა, რათა აღდგეს საქართველოში კოდინირებული სამეცნიერო-ტერმინოლოგიური საქმიანობა.

ამ მიზნით, ვგეგმავთ, ქართული ტერმინთბანკის მასალებზე სამუშაოდ, ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ტერმინოლოგთა ხელმძღვანელობით, ჩავრთოთ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის სამშენებლო ფაკულტეტის სტუდენტები.

ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
mzeshina@mail.com

დავით ჭელიძე

ილიას უნივერსიტეტი, ბოტანიკის ინსტიტუტი, თბილისი
Davidtchelidze@gmail.com

ქართული ბოტანიკური ნომენკლატურის შექმნა: ალექსანდრე მაყაშვილის ლექსიკოგრაფიული მეთოდის რეკონსტრუქცია

ალექსანდრე მაყაშვილის „ბოტანიკური ლექსიკონი“ ქართული მცენარეთა სახელების თავმოყრისა და ქართული ბოტანიკური ნომენკლატურის ჩამოყალიბების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წყაროა. ლექსიკონის მიზანი მხოლოდ დიალექტური და ისტორიული ფიტონიმების აღწერა არ ყოფილა, ავტორი, ამავე დროს, მიზნად ისახავდა მცენარეთა ქართული სამეცნიერო სახელების შერჩევას, შექმნასა და დამკვიდრებას. ამ თვალსაზრისით, „ბოტანიკური ლექსიკონი“ ქართული ბოტანიკური ნომენკლატურის შექმნის ერთგვარ ლექსიკოგრაფიულ ლაბორატორიადაც გვევლინება და დარგობრივი ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბების პროცესს გვიჩვენებს.

მაყაშვილის სამუშაო მეთოდის უშუალო აღწერა თითქმის არ შემონახულა. მის ნაშრომებსა და საარქივო მასალებში მწირია ცნობები იმის შესახებ, თუ რა პრინციპით ირჩევდა ავტორი ძირითად ქართულ სამეცნიერო სახელს, რომელი წყაროთი სარგებლობდა ან როგორ ქმნიდა ახალ ნომენკლატურულ ერთეულებს. დამატებით სირთულეს ქმნის ის გარემოება, რომ ლექსიკონის თავისიტყვად წარმოდგენილი ქართული სამეცნიერო სახელი ხშირად აღარ მეორდება სინონიმთა ჩამონათვალში და მასთან არც დიალექტი, ავტორი ან წერილობითი წყაროა მითითებული.

ამ პირობებში ავტორის ლექსიკოგრაფიული მეთოდის რეკონსტრუქცია შესაძლებელია მხოლოდ სალექსიკონო სტატიების სტრუქტურის, სხვადასხვა გამოცემისა და წერილობითი თუ ზეპირი წყაროების ანალიზის საფუძველზე.

მაყაშვილის ლექსიკოგრაფიული მეთოდის რეკონსტრუქცია მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ მისი შემოქმედებითი პრინციპების გამოსავლენად, არამედ ქართული ბოტანიკური ნომენკლატურის განვითარების ისტორიისა და ცალკეული სახელების წარმომავლობის დასადგენად.

კვლევა ეფუძნება მაყაშვილის 1938, 1949 და 1961 წლების ლექსიკოგრაფიულ ნაშრომებს, მის ფლორისტულ და აგრონომიულ გამოცემებს, აგრეთვე ძველ ქართულ ლექსიკონებს, დიალექტურ მასალას და ქართველ ბოტანიკოსთა ნაშრომებს. მათი შედარებითი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავაკვირდეთ, როგორ იცვლებოდა მცენარის ქართული და ლათინური სახელწოდება, რომელი ადრეული ფორმა უარყო ან შეასწორა ავტორმა და რომელ შემთხვევაში აღმოჩნდა ადრეული წლების მონაცემები უფრო ზუსტი ან ინფორმაციული, ვიდრე მისივე ლექსიკონის მოგვიანო გამოცემებში წარმოდგენილი სახელები.

წინასწარი ანალიზით იკვეთება მაყაშვილის მიერ ქართული სამეცნიერო სახელების შექმნის რამდენიმე ძირითადი გზა:

- დიალექტური სახელის შერჩევა;
- ძველი ქართული ლექსიკონებიდან სახელის აღდგენა;
- ქართველ მეცნიერთა მიერ გამოყენებული ფორმის დამკვიდრება;
- რუსული სახელის სრული ან ნაწილობრივი კალკირება;

- ლათინური სახელის სრული ან ნაწილობრივი კალკირება;
- ავტორისეული ნეოლოგიზმების შექმნა;
- გვარის აღმნიშვნელად ფართოდ გავრცელებული ხალხური სახელის გამოყენება.

კვლევაში წარმოდგენილი რეკონსტრუქცია შესაძლებელს ხდის, ალექსანდრე მაყაშვილის „ბოტანიკური ლექსიკონი“ განვიხილოთ არა როგორც სახელთა ნუსხა, არამედ როგორც ქართული ბოტანიკური ნომენკლატურის ჩამოყალიბების ცოცხალი პროცესი. სხვადასხვა გამოცემაში ასახული ცვლილებები გვიჩვენებს ავტორის ძიებას, თვითრედაქტირებასა და სამეცნიერო სახელდების სისტემის თანდათანობით შექმნას, ამრიგად, კვლევა საინტერესოა არა მხოლოდ ქართული ბოტანიკური ნომენკლატურის ისტორიისათვის, არამედ ეროვნული სამეცნიერო ნომენკლატურების ფორმირების ისტორიისა და ლექსიკოგრაფიის მეთოდოლოგიის თვალსაზრისითაც.

კვლევის შედეგები საფუძვლად დაედება „მცენარეთა სახელების კრების ლექსიკონს“ (მზადდება გამოსაცემად), სადაც მაყაშვილის ტრადიცია გაგრძელდება და განვითარდება მისი წყაროების დაზუსტებით, ისტორიული მონაცემების შენარჩუნებითა და თანამედროვე ბოტანიკურ ნომენკლატურასთან შესაბამისობის აღდგენით.

ცირა ჯანჯღავა

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი
cirunaja@gmail.com

ბოსტნეულის აღმნიშვნელი ლექსიკა მეგრულში

ბოსტნეული განიმარტება, როგორც „ბოსტანში მოყვანილი საჭმელ-საკაზმი მცენარეები“ (ქეგლი).

ბოსტნეულის აღმნიშვნელი მეგრული ლექსიკის ძირითადი ნაწილი ქართულს უკავშირდება – ფონეტიკურად იდენტურია ან მცირედ სახეცვლილი.

ბოსტნის აღსანიშნავად მეგრულში გამოიყენება *ორტვინ-ი*, რომელიც ქართულ *მტილ-ს* უკავშირდება (არნ. ჩიქობავა).

ქართულიდან ნასესხები ჩანს ისეთი სახელი, როგორიცაა *ხვარხვი*, რომელიც მიღებულია ხახვ-ისგან რეგრესული ასიმილაციით: *ხახვი – *ხარხვი – *ხვარხვი (* ხ-ხვ, რ-ს გაჩენა თანხმოვნის წინ მეგრულისთვის დამახასიათებელი პროცესია).

კომბოსტოსთვის გამოიყენება რუსულიდან ნასესხები *კაპუსტა*. საინტერესოა ა. ქობალიას ლექსიკონში წარმოდგენილი *ლუყუ* „კომბოსტო“.

ქართულ ზეპირმეტყველებაში გავრცელებული პამიდორი უდევს საფუძვლად მეგრულ პამინდორ-ს (ნ ფონეტიკური დანართია).

მეგრულში *კინტირი* ქართულიდან არის ნასესხები, ქართული კი – ბერძნულიდან (ბ. გინეიშვილი). მეგრულში ნ ფონეტიკური დანართია, ქართულის ტრ კომპლექსი კი, მეგრული ფონოტექტიკის წესის შესაბამისად, ი ხმოვნით არის გათიშული.

ოხრაბუშისთვის გამოყენებული *მაკინდოლი* ქართული ენის დიალექტებშიც გვხვდება ფონეტიკურად სახეცვლილი.

ნიახურისთვის მეგრული იყენებს ქართულისაგან განსხვავებულ ფუძეს – სონა.
ყურადღებას იქცევს წიწაკის აღსანიშნავად მეგრულში ხმარებული ზაფანა, პრასის აღმნიშვნელი პურსაკია და ჭლავკის აღმნიშვნელი სორხი.
ბადრიჯანი მეგრულში გვაქვს პატრიჯანი / ბადრიჯანი სახით.
ნიორი, წიწმატი, კამა, ქინძი მეგრულში ქართულის მსგავსი ფონეტიკური სახით არის დამკვიდრებული.

ნინო ჯორბენაძე

თსუ არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

ninoaka55@yahoo.com

ნანა ხოჭოლავა-მაჭავარიანი

თსუ არნოლდ ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი, თბილისი

mzeshina@mail.com

ფიტონიმთა ნორმატიულ და დიალექტურ ფორმათა ასახვის საკითხისათვის ქართულ ლექსიკოგრაფიაში

მცენარეთა სახელებში აისახება ამა თუ იმ ერის ენის (მათ შორის, დიალექტების), მსოფლმხედველობისა და ბუნების შესახებ დაგროვებული ცოდნის ერთობლიობა.

„მცენარეთა სახელების კრებისთი ლექსიკონზე“ (ნ. ხოჭოლავა-მაჭავარიანი, დ. ჭელიძე) მუშაობამ კიდევ ერთხელ აჩვენა, რომ ერთი და იმავე მცენარის დიალექტური სახელები ხშირ შემთხვევაში მხოლოდ ვარიანტები კი არა, დამოუკიდებელი ისტორიული და ეთნობოტანიკური ინფორმაციის მატარებელი ერთეულებია. დიალექტური ფორმები შეიცავს მნიშვნელოვან ინფორმაციას მცენარის გავრცელების არეალის, მისი გამოყენების პრაქტიკის, ადგილობრივი კულტურული წარმოდგენებისა და ისტორიული ენობრივი პროცესების შესახებ. შესაბამისად, მათი შენარჩუნება წარმოადგენს არა მხოლოდ ლინგვისტურ, არამედ კულტურულ ამოცანასაც.

ამასთანავე, სამეცნიერო ტერმინოლოგიის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპი გულისხმობს ტერმინთა ერთმნიშვნელოვნებასა და სტანდარტიზაციას – ერთი ცნებისათვის სასურველია არსებობდეს ერთი ძირითადი ტერმინი.

ამას გარდაც, მცენარეთა სახელთა ლექსიკონის სპეციფიკა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ვერ განისაზღვრება მხოლოდ ნორმატიული ან მხოლოდ დიალექტური ლექსიკონის პრინციპებით. ტრადიციულად, ამ ორ ტიპს შორის მკაფიო გამიჯვნა არსებობს: ნორმატიული ლექსიკონი ორიენტირებულია ნორმატიული ფორმების წარმოჩენაზე, ხოლო დიალექტური ლექსიკონი – არანორმატიული, ტერიტორიულად შეზღუდული ერთეულების აღწერაზე. მცენარეთა დიალექტური სახელწოდებები კი ხშირად იმდენად მჭიდროდ არის დაკავშირებული სამეცნიერო და საერთოენობრივ ნომინაციასთან, რომ მათი მკვეთრი გამიჯვნა შეუძლებელი ან ხელოვნური ხდება. დიალექტური ფორმები ამ შემთხვევაში არ წარმოადგენს მხოლოდ პარალელურ ან მეორეხარისხოვან ერთეულებს – ისინი მცენარის სახელის ისტორიული, კულტურული და სამეცნიერო სემანტიკის მნიშვნელოვან ნაწილს ქმნის.

ამრიგად, „მცენარეთა სახელების კრებისთი ლექსიკონი“ ვერ თავსდება ტრადიციული

ნორმატიული ან დიალექტური ლექსიკონის ჩარჩოებში და წარმოადგენს ინტეგრირებულ ლექსიკოგრაფიულ მოდელს. ქართული ბოტანიკური ლექსიკოგრაფიის ისტორიაში ამგვარი ინტეგრირებული მიდგომის პირველი მნიშვნელოვანი ნიმუში ალექსანდრე მაყაშვილის „ბოტანიკური ლექსიკონია“ (1949; 1961).

ასეთი მიდგომა საშუალებას იძლევა, ერთი მხრივ, შენარჩუნდეს სამეცნიერო ტერმინოლოგიური სისტემა, ხოლო მეორე მხრივ, არ დაიკარგოს ქართულ მცენარეთა სახელების მრავალფეროვანი ენობრივი და ეთნობოტანიკური მემკვიდრეობა. სტანდარტული ბოტანიკური სახელწოდების გამოყოფა, როგორც ძირითადი ტერმინისა, ხოლო პარალელური დიალექტური ფორმების დაფიქსირება და აღწერა, როგორც ენობრივი და ეთნობოტანიკური რესურსის ნაწილისა – ამგვარი პრინციპი უზრუნველყოფს როგორც სამეცნიერო კომუნიკაციის ეფექტიანობას, ისე ქართული მცენარეთა სახელების მრავალფეროვანი სისტემის შენარჩუნებას.